

ABSTRACT

THE EXAMINATION OF THE RELATION BETWEEN SELF-ESTEEM AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS WITH DIVORCED AND NON DIVORCED PARENTS

The purpose of the research has been determined as examining the relation between self-esteem and psychological resilience of secondary school students with divorced and non-divorced parents. The population of the research is the secondary school students studying between the years 2017-2018 in Yildırım in Bursa. The sample has been appropriate determined as 359 secondary school students. Personal Information Form, Coopersmith Self-respect Inventory, Adolescence Psychological Durability Scale has been used and analyzed via the SPSS programme. First of all, frequency and percentage distribution of data has been determined, arithmetic mean and standard deviation to examine the attitudes and perceptions of students has been determined.

When the self-esteem has been examined, it was resulted those 14 years old students, students from high income families and 9th class students had high self-esteem comparing to others. Students with no long term disease had higher self-esteem. There was no significant difference in self-esteem of students in terms of sex, togetherness of parents, education level of parents, number of siblings and having any psychiatric diagnosis.

Psychological resilience of students living with parents, with mothers graduated second school an, students who are only child and with no any long term disease and with no parents suffering from psychological disorder had higher level of psychological resilience. Also, there was a significant and positive relation between self-esteem and psychological resilience of students. It can be suggested that there should be supportive works on both school and family settings on self-esteem of students which contributes the psychological resilience of students as well.

Key Words; Self, Self-Esteem, Psychological Resilience, Divorce, Secondary School Students.

ÖZ

EBEVEYNLERİ BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ORTAÖĞRETİM

ÖĞRENCİLERİNDE BENLİK SAYGISI İLE PSİKOLOJİK

DAYANIKLILIK

Bu araştırma ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış ortaöğretim öğrencilerinde benlik saygısı ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini, 2017–2018 eğitim öğretim yılında, Bursa ili Yıldırım İlçesinde bulunan ortaöğretim okullarında okuyan öğrenciler oluşturmuştur. Bu evren içinden uygun örneklem yoluyla belirlenen 359 öğrenciye ölçek uygulanmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla “Kişisel Bilgi Formu” “Coopersmith Özsaygı Envanteri” ile “Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır:

Öğrencilerden 14 yaşındakilerin benlik saygılarının daha yüksek olduğu, en yüksek benlik saygısı olan öğrencilerin yüksek gelir grubundaki ailelerde yetişen öğrenciler olduğu tespit edilmiştir. Uzun süreli hastalığı olmayanların benlik saygısı daha yüksektir. Aile bireylerinden birinde ruhsal hastalık olmayanların benlik saygısı daha yüksektir. Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinde cinsiyet, anne baba birlikteliği, anne ve baba eğitim durumu, kardeş sayısı, kendilerinin psikiyatrik tanı alma değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Aileleri birlikte yaşayan öğrencilerin psikolojik dayanıklılıklarının aileleri ayrı yaşayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aileleri birlikte yaşayanların, anneleri ortaokul mezunu olanların, tek çocuk olanların, uzun süreli hastalığa sahip olmayanların, aile bireylerinde ruhsal hastalık olmayanların, psikolojik dayanıklılıkları daha yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin benlik saygısı ile psikolojik dayanıklılıkları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Psikolojik dayanıklılığa etkisi nedeniyle okulda ve ailede öğrencilerin benlik saygısını destekleyici çalışmaların yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Benlik, Benlik Saygısı, Psikolojik

Dayanıklılık, Boşanma, Ortaöğretim Öğrencileri

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**EBEVEYNLERİ BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ
ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE BENLİK SAYGISI
İLE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK**

SABRİ ÇAKAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LEFKOŞA
2018

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİMDALI

**EBEVEYNLERİ BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ
ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE BENLİK SAYGISI
İLE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK**

SABRİ ÇAKAR
20167579

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Yrd.Doç.Dr. FÜSUN GÖKKAYA

LEFKOŞA
2018

KABUL VE ONAY

Sabri akar tarafından hazırlanan “Ebeveynleri Boşanmış Ve Boşanmamış Ortaöğretim Öğrencilerinde Benlik Saygısı İle Psikolojik Dayanıklılık” başlıklı bu çalışma 20/06/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Yrd.Doç.Dr.Füsun Gökkaya (Danışman)
Yakın Doğu Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Prof.Dr. Ebru akıcı (Başkan)
Yakın Doğu Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Yrd.Doç.Dr. Ece Emre Müezzın
Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Prof.Dr. Mustafa Sağsan
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin, tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim. Tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Yakın Doğu Üniversitesinde erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin iki (2) yıl süre ile erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin tamamı erişime açılabilir.

Tarih

İmza

Sabri ÇAKAR

TEŞEKKÜR

Toplumda aile en önemli kurumdur. Ailenin parçalanması çocukları çok yönlü etkilemektedir. Bu araştırmada ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış ortaöğretim öğrencilerinde benlik saygısı ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada yakın desteğini gördüğüm değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Füsün GÖKKAYA, meslek hayatımın önemli dönüm noktalarından Uzm. Dr. Tahir ÖZAKKAŞ hocama ve tez sürecimde desteğiyle her zaman yanımda olan eşim Sabiha Çiğdem ÇAKAR'a teşekkürü borç bilirim.

Sabri ÇAKAR

ÖZ

EBEVEYNLERİ BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE BENLİK SAYGISI İLE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK

Bu araştırma ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış ortaöğretim öğrencilerinde benlik saygısı ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini, 2017–2018 eğitim öğretim yılında, Bursa ili Yıldırım İlçesinde bulunan ortaöğretim okullarında okuyan öğrenciler oluşturmuştur. Bu evren içinden uygun örneklem yoluyla belirlenen 359 öğrenciye ölçek uygulanmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla “Kişisel Bilgi Formu” “Coopersmith Özsaygı Envanteri” ile “Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır:

Öğrencilerden 14 yaşındakilerin benlik saygılarının daha yüksek olduğu, en yüksek benlik saygısı olan öğrencilerin yüksek gelir grubundaki ailelerde yetişen öğrenciler olduğu tespit edilmiştir. Uzun süreli hastalığı olmayanların benlik saygısı daha yüksektir. Aile bireylerinden birinde ruhsal hastalık olmayanların benlik saygısı daha yüksektir. Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinde cinsiyet, anne baba birlikteliği, anne ve baba eğitim durumu, kardeş sayısı, kendilerinin psikiyatrik tanı alma değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Aileleri birlikte yaşayan öğrencilerin psikolojik dayanıklılıklarının aileleri ayrı yaşayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aileleri birlikte yaşayanların, anneleri ortaokul mezunu olanların, tek çocuk olanların, uzun süreli hastalığa sahip olmayanların, aile bireylerinde ruhsal hastalık olmayanların, psikolojik dayanıklılıkları daha yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin benlik saygısı ile psikolojik dayanıklılıkları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Psikolojik dayanıklılığa etkisi nedeniyle okulda ve ailede öğrencilerin benlik saygısını destekleyici çalışmaların yapılması önerilebilir.

**Anahtar Kelimeler: Benlik, Benlik Saygısı, Psikolojik
Dayanıklılık, Boşanma, Ortaöğretim Öğrencileri**

ABSTRACT

THE EXAMINATION OF THE RELATION BETWEEN SELF-ESTEEM AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS WITH DIVORCED AND NON DIVORCED PARENTS

The purpose of the research has been determined as examining the relation between self-esteem and psychological resilience of secondary school students with divorced and non divorced parents. The population of the research is the secondary school students studying between the years 2017-2018 in Yıldırım in Bursa. The sample has been appropriate determined as 359 secondary school students. Personal Information Form, Coopersmith Self-respect Inventory, Adolescence Psychological Durability Scale has been used and analyzed via the SPSS programme. First of all, frequency and percentage distribution of data has been determined, arithmetic mean and standard deviation to examine the attitudes and perceptions of students has been determined.

When the self-esteem has been examined, it was resulted those 14 years old students, students from high income families and 9th class students had high self-esteem comparing to others. Students with no long term disease had higher self-esteem. There was no significant difference in self-esteem of students in terms of sex, togetherness of parents, education level of parents, number of siblings and having any psychiatric diagnosis.

Psychological resilience of students living with parents, with mothers graduated second school an, students who are only child and with no any long term disease and with no parents suffering from psychological disorder had higher level of psychological resilience. Also, there was a significant and positive relation between self esteem and psychological resilience of students. It can be suggested that there should be supportive works on both school and family settings on self esteem of students which contributes the psychological resilience of students as well.

Key Words; Self, Self-Esteem, Psychological Resilience, Divorce, Secondary School Students.

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY	iii
BİLDİRİM	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLO LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xiii

1. BÖLÜM GİRİŞ	1
1.1.Araştırmanın Amacı	4
1.2.Araştırmanın Önemi.....	6
1.3.Sınırlılıklar.....	7
1.4.Sayıtlar	7
1.5.Tanımlar	7
2.BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE.....	8
2.1.Aile	8
2.2.Boşanma.....	11
2.2.1. Boşanmanın Gelişim ve Toplum Yönünden Etkileri	13
2.2.2.Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri	14
2.2.3.Boşanmanın Eşler Üzerindeki Etkileri	17
2.2.4.Boşanma Kararı.....	19
2.3.Benlik ve Benlik Saygısı	20
2.3.1.Benlik Saygısını Etkileyen Etmenler	21
2.3.2.Benlik Saygısı Yüksek Olan Bireylerin Özellikleri	26
2.3.3.Benlik Saygısı Düşük Olan Bireylerin Özellikleri.....	27
2.3.4. Benlik Saygısının Gelişimine İlişkin Kuramsal	
Yaklaşımlar	28
2.4.Psikolojik Dayanıklılık.....	30

2.4.1.Psikolojik Dayanıklılık Boyutları.....	32
2.4.2.Psikolojik Dayanıklılık ve Boşanma	33
2.4.3.Psikolojik Dayanıklılığı Etkileyen Bazı Faktörler ve Ruhsağılığı.....	34
2.4.4. Ergenlik: Duygular, Kimlik Ve Psikolojik Dayanıklılık	37
2.4.5. Psikolojik Dayanıklılıkta Okulun Etkisi.....	41
2.4.6. Psikolojik Dayanıklılıkta Öğretmenin Rolü	42
3. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	44
3.1.Araştırmanın Modeli.....	44
3.2.Evren ve Örneklem	44
3.3.Yapılan İşlemler.....	46
3.4.Veriler Toplama Araçları	46
3.4.1.Kişisel Bilgi Formu	47
3.4.2.Coopersmith Özsaygı Envanteri	47
3.4.3.Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği.....	47
3.5. Verilerin Çözümlemesi	48
4.BÖLÜM BULGULAR	49
4.1. Benlik Saygısı ile İlgili Bulgular	49
4.2. Psikolojik Dayanıklılık ile İlgili Bulgular	55
5.BÖLÜM TARTIŞMA.....	73
6.BÖLÜM SONUÇ VE ÖNERİLER	79
6.1. Gelecek Çalışmalara Öneriler	79
6.2. Çalışmanın Doğurgularına Yönelik Önerileri	79
KAYNAKÇA.....	81
EKLER	92
Ek-1 Kişisel Bilgi Formu	92
Ek-2 Coopersmith Özsaygı Envanteri (CÖE)	94
Ek-3 Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	95

Ek-4 Ölçek Kullanım İzinleri	96
Ek-5 Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzni	97
ÖZGEÇMİŞ.....	98
İNTİHAL RAPORU.....	99
ETİK KURUL ONAYI.....	100

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların demografik özelliklerinin dağılımı	45
Tablo 2. Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin cinsiyet faktörüne göre değerlendirilmesi.....	49
Tablo 3. Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin yaş faktörüne göre değerlendirilmesi	50
Tablo 4. Scheffe testi sonuçları	50
Tablo 5. Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin sınıf faktörüne göre değerlendirilmesi.....	51
Tablo 6. Scheffe testi sonuçları.....	51
Tablo 7. Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin anne baba birlikteliği faktörüne göre değerlendirilmesi.....	52
Tablo 8. Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin ailelerinin gelir durumu faktörüne göre değerlendirilmesi.....	52
Tablo 9. Scheffe testi sonuçları.....	53
Tablo 10. Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin annelerinin eğitim durumu faktörüne göre değerlendirilmesi.....	53
Tablo 11. Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin babalarının eğitim durumu faktörüne göre değerlendirilmesi	54
Tablo 12. Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin uzun süreli hastalıklarının olma faktörüne göre değerlendirilmesi	54
Tablo 13. Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin aile bireylerinden birinde ruhsal hastalık olma faktörüne göre değerlendirilmesi	54
Tablo 14. Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyet faktörüne göre değerlendirilmesi.....	55
Tablo 15. Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin yaş faktörüne göre değerlendirilmesi.....	57
Tablo 16. Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin anne ve baba birlikteliği faktörüne göre değerlendirilmesi.....	58
Tablo 17. Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin anne ve babalarının boşanma süresine faktörüne göre değerlendirilmesi.....	59
Tablo 18. Scheffe testi sonuçları.....	61

Tablo 19. Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin ailelerinin gelir durumuna faktörüne göre değerlendirilmesi.....	63
Tablo 20. Scheffe testi sonuçları.....	64
Tablo 21. Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin annelerinin eğitim durumu faktörüne göre değerlendirilmesi	66
Tablo 22. Scheffe testi sonuçları.....	67
Tablo 23. Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin babalarının eğitim durumu faktörüne göre değerlendirilmesi.....	68
Tablo 24. Scheffe testi sonuçları.....	69
Tablo 25. Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin uzun süreli hastalık sahibi olma faktörüne göre değerlendirilmesi	70
Tablo 26. Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin aile bireylerinde ruhsal hastalık olma faktörüne göre değerlendirilmesi	71
Tablo 27. Benlik saygısı ölçeği ile psikolojik dayanıklılık ölçeği arasındaki korelasyon	72

KISALTMALAR

Akt	: Aktaran
Çev	: Çeviren
Ed	: Editör
SPSS	:(Statistic Packets For Social Seciencies) Sosyal Araştırmalar İçin İstatistiksel Program Paketi
sf	: Sayfa
vd	: ve Diğerleri
CEÖ	:Coopersmith Özsaygı Envanteri
EPDÖ	: Ergen Psikolojik Dayanıklık Ölçeği

1.BÖLÜM

GİRİŞ

Günlük yaşamda bireyler, çevrelerindeki diğer kişi ve gruplarla sürekli olarak iletişim halindedir. Toplumun yapısı gruplarla şekillenir. Grupların sağlıklı işlemesi ve devamlılığı toplumsal düzeni ve verimliliği beraberinde getirir (Cüceloğlu, 2006, 48). Toplumun en temel yapı taşı olan grup ailedir. Aile kurumunun devamı sağlıklı bir toplum için önemli görülmektedir; sağlıklı nesiller sağlıklı kurulan ilişkilere dayalı bir aile ortamında yetişmektedir (Yavuzer, 2013). Uyumlu sosyal ilişkilerin olduğu bir aile ortamı güvenli ve sevgiye dayalıdır. Çocukların böyle bir ailede büyümesi olgunlaşmasına, kişilik kazanmasına ve toplumsal sorumluluk sahibi olmasına katkı sağlar. Çocuklar sevilmesi güven duygularının gelişmesine, desteklenmesi de kendilerine olan saygılarının artmasına yardımcı olur. Anlayış gördükçe sorumluluk alma becerileri gelişir ve bağımsız davranmayı öğrenirler (Çabuk Kaya, 2011, s.124). Aile bütünlüğünün devamı hem toplumsal açıdan hem bireysel açıdan gerekli ve zorunlu kabul edilmektedir.

Son yıllardaki aile yapıları incelendiğinde, hep olağan olarak kabul edilen anne-baba-çocuklar şeklindeki aile yapısında gitgide bir azalma olduğu, buna karşın karışık aile yapılarında bir artış olduğu gözlenmektedir (Keskinöglu, 2007, s. 64). Türkiye'nin son yıllardaki boşanma oranı artış göstermektedir. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verileri (2017) 1990'lardan sonra boşanma oranının giderek arttığını kanıtlamaktadır. 2011 yılı içinde boşanan çiftler 2010 yılına göre %1.3 artmış 120.117'ye yükselmiştir. Kaba boşanma hızının 2011 yılı için binde 1.62 olarak gerçekleştiği görülmüştür (DİE, 2017). Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre 2016 yılı içinde 594 bin 493 evlilik gerçekleştirilmiştir. Bu yıl içinde 126 bin 164 boşanma olduğu görülmüştür. 2015 yılına göre evlenmelerin sayısı da

boşanmaların sayısı da azalmıştır. Ancak boşanma sayısındaki düşüş evlilik sayısındaki düşüşten daha fazladır. Sınırlı bir iyileşmenin olduğu söylenebilir. 2015 yılında her 100 evlilikte 21.86 boşanma olurken, 2016 yılında 21.22 boşanma olmuştur. Boşanma oranının 0.64 puanlık bir azalma görülse de (DİE, 2017), boşanma oranları azımsanamayacak kadar yüksektir; neredeyse evlenenlerin dörtte biri boşanmaktadır.

Boşanma olayı aslında evli olan erkekle kadın arasında gerçekleşmesine rağmen sonuçları itibariyle bu iki kişiden daha fazlasını etkileyen bir olaydır. Başta çocuklar olmak üzere boşanan bireylerle yakın ilişki içerisinde olan kişiler de boşanmadan etkilenmektedir. Ancak boşanma olayında, boşanan kişilerden sonra belki en çok etkilenenin çocuklar olduğu görülmektedir (Serin ve Öztürk, 2007). Öngider (2013), ebeveynleri boşanmış bir aile ortamında yetişen çocukların birtakım gelişimsel ve psikolojik sorunlarla karşılaştıklarını, bağlanma sorunlarının bunlardan biri olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca boşanmanın uzun süreli olumsuz sonuçları olduğunu belirtmiş ebeveynler arasında olumsuz ilişkiler yanında ebeveyn çocuk ilişkilerinin de bozulması, aileden alınan desteğin kaybedilmesine yol açtığını belirtmiştir. Ekonomik zorlukların yaşanması gibi stres oluşturan faktörlerin ortaya çıkması boşanmalarla birlikte tüm aile üyelerini etkilemektedir.

Hem ebeveynlerin hem de çocukların boşanma sonrasında psikolojik zorluklar ve iletişim sorunları yaşadıkları saptanmıştır (Nock, 2000; Wang, 2000; Türkarslan, 2007). Er (2009), boşanmış aile çocukları üzerinde yaptığı araştırma sonucunda; çocukların, psikolojik özerkliklerinin, ev-içi yüksek beklentilerin, arkadaşlardan algılanan sosyal desteğin, çevresel ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentilerin, okul-içi etkinliklere katılımın, çocukların algıladığı kontrol/denetleme değişkenlerinin, akademik durumlarının etkilediğini tespit etmiştir. Görüldüğü gibi çocuk ve ergenler boşanma olayından pek çok açıdan etkilenmektedir.

Benlik, psikolojik açıdan bireyin çevresini algılamasında, değerlendirmesinde ve çevresine karşı tepki oluşturmada önemli bir dayanak olarak değerlendirilmektedir (Kulaksızoğlu, 2002). Benlik saygısı, bireyin kendisini nasıl algıladığı ile olmak istediği arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır (Pişkin, 2003). Benlik saygısı yüksek bir kişinin, okulda, işyerinde, evde ya da başkalarıyla ilişkilerde öz güvene sahip olduğu, yeni

durum ve zorluklarla baş etmede istekli olduğu ifade edilmektedir (Toole, 1995). Benlik saygısı düşük olanların yüksek olanlara göre daha kaygılı olduğu belirlenmiştir (Kapıkıran, 2002, s. 45). Toole (1995), benlik saygısı düşük olan çocukların, başarılı olacaklarından emin oluncaya kadar herhangi bir faaliyete katılmada güçlük çektiği, özgüven eksikliği nedeniyle soru sormakta zorlandığı, başkalarının kendisi ile ilgili düşüncelerinden endişe duyduğu, başkalarıyla özgürce etkileşim kurmada zorlandığını ifade etmiştir. Yüksek benlik saygısı olan çocuklar ise, diğer çocuklarla daha rahat etkileşime geçmekte ve daha kolay arkadaş edinmektedirler; öğrenmeye istekli olup her zaman yeni şeyler öğrenmeye ve zorluklarla mücadeleye yatkındırlar; hatalarını daha sonraki öğrenmeler için birer fırsat olarak görmektedirler (Toole, 1995). Benlik saygısının incelendiği araştırmalar, yüksek benlik saygısının başkalarından değer görme inancının da yükselmesine neden olduğu (Campbell, Simpson, Boldry ve Kashy, 2005; Murray, Rose, Bellavia, Holmes ve Kusche, 2002); sosyal yaşamda reddedilme davranışlarına karşı kişiyi güçlendirici etkiye sahip olduğu (Leary ve Baumeister, 2000). Strese karşı destekleyici rolü olduğu ve olumsuz duygulanıma karşı da rahatlatıcı bir etki yaptığı belirlenmiştir (Leary ve Baumeister, 2000). Benzer şekilde Bulut ve Öztürk de (2007), boşanmanın ergenlerde benlik saygısını olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir.

Benlik saygısı ile ilişkili birçok değişken vardır, bunlardan biri de psikolojik dayanıklılıktır (Tusaie ve Patterson, 2006; Öz ve Bahadır Yılmaz, 2009; Kararımak ve Siviş-Çetinkaya, 2011). Psikolojik dayanıklılık özelliği olumsuz olaylarla karşılaşılrsa da onları aşma gücü vermektedir. Bu yönüyle psikolojik dayanıklılık kişiyi güçlü kılan kişisel bir yetidir. Psikolojik dayanıklılığın yüksek olması ekonomik zorluk, şiddetle karşılaşma, hastalıklarla mücadele ve daha pek çok stresli yaşam olayıyla başa çıkmada destekleyici bir özellik olmaktadır (Öz ve Bahadır Yılmaz, 2009, s. 82). Benlik saygısı düzeyi arttıkça, psikolojik sağlamlık düzeyinin de arttığı saptanmıştır (Tusaie ve Patterson, 2006; Kararımak ve Siviş-Çetinkaya, 2011). Psikolojik dayanıklılık kavramını “yılmazlık” olarak tanımlayan Özcan (2005) araştırmasında, ebeveynleri ile birlikte olan lise öğrencilerinin sahip oldukları yılmazlık düzeylerinin, ebeveynleri boşanmış olanlara göre yüksek olduğunu saptamıştır.

Benlik saygısı kişinin hayata bakışını, mutluluğunu, uyumunu ve başarısını etkileyen önemli bir unsurdur. Yüksek düzeyde benlik saygısına sahip çocuklar yetiştirmek öncelikli olarak ailelerin, sonrasında eğitimcilerin, çocukların geleceğini planlayan devlet kurumlarının sorumluluğundadır. Risk ve örseleyici bir yaşam olayı olan boşanmanın çocuk ve ergenler üzerinde ki kısa ve uzun vadeli olumsuz sonuçlarını en aza indirmek ve boşanma sonrasında yaşanan sorunlarla baş etmelerine yardımcı olabilmek için öncelikli olarak sözü geçen değişkenler hakkında kapsayıcı bir durum saptamasına gereksinim duyulmaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilmiş olan bu çalışmanın, boşanmanın etkisini en aza indirmek amacıyla çocuk ve ergenlerin psikolojik sağlamlığını artırıp benlik saygısını güçlendirecek önleyici çalışmalara rehberlik etmesi umut edilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış ortaöğretim öğrencilerinde benlik saygısı ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Boşanmanın ergenin benlik saygısı ve psikolojik dayanıklılığı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılan araştırmaların bu iki değişkeni ayrı ayrı ele alarak yapıldığı saptanmıştır. Bu değişkenlerin bir arada incelenmesi araştırmayı önemli bir hale getirirken aynı zamanda elde edilecek sonuçların önleyici rehberlik çalışmalarına ve aile eğitimlerine kaynak oluşturması açısından da değer taşımaktadır. Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde genel hatlarıyla araştırmanın kapsam ve dayanaklarına, problem durumuna, problem cümlesine ve alt problemlerine değinilmiş; ikinci bölümde aile, boşanmanın etkileri, benlik saygısı, psikolojik dayanıklılık kavramı ve ilgili alan yazın çerçevesinde, ailenin, okulun, öğretmenin, toplumun etkisi incelenmiştir. Üçüncü bölümünde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve verilerin toplanmasına, verilerin analizine; dördüncü bölümde araştırmaya ilişkin bulgular, yorumlar, sonuç, tartışmaya, son olarak önerilere beşinci bölümde yer verilmiştir.

1.1.Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış ortaöğretim öğrencilerinde benlik saygısı ile psikolojik dayanıklılık arasındaki

ilişkiyi incelemektir. Bunun yanında çalışmadan elde edilen sonuçlarla aşağıda yer alan sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır:

- 1.Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre benlik saygısı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 2.Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş değişkenine göre benlik saygısı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 3.Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf değişkenine göre benlik saygısı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 4.Araştırmaya katılan öğrencilerin anne ve baba birlikteliği değişkenine göre benlik saygısı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 5.Araştırmaya katılan öğrencilerin ailenin gelir durumu değişkenine göre benlik saygısı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 6.Araştırmaya katılan öğrencilerin anne eğitim durumu değişkenine göre benlik saygısı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 7.Araştırmaya katılan öğrencilerin baba eğitim durumu değişkenine göre benlik saygısı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
8. Araştırmaya katılan öğrencilerin uzun süreli bir hastalık olma değişkenine göre benlik saygısı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 9.Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 10.Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş değişkenine göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 11.Araştırmaya katılan öğrencilerin anne ve baba birlikteliği değişkenine göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri farklılık göstermekte midir?
12. Araştırmaya katılan öğrencilerin anne ve babalarının boşanma süresi değişkenine göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 13.Araştırmaya katılan öğrencilerin ailenin gelir durumu değişkenine göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 14.Araştırmaya katılan öğrencilerin anne eğitim durumu değişkenine göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 15.Araştırmaya katılan öğrencilerin baba eğitim durumu değişkenine göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 16.Araştırmaya katılan öğrencilerin uzun süreli bir hastalık olma değişkenine göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri farklılık göstermekte midir?

- 17.Araştırmaya katılan öğrencilerin aile bireylerinde ruhsal hastalık olma değişkenine göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 18.Araştırmaya katılan öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

1.2.Araştırmanın Önemi

Aile kurumunun devamı sağlıklı bir toplum için çok önemli görülmektedir. Sağlıklı nesillerin sağlıklı kurulan ilişkilere dayalı bir aile ortamında yetişeceği bilinmektedir. Aile bütünlüğünün devamı hem toplumsal açıdan hem bireysel açıdan önemlidir. Özellikle ergenlik dönemi aileyle ilişkilerin hassas olduğu, toplumsal uyum zorluklarının yaşandığı, karamsarlığın görüldüğü, çatışmaların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemdeki zorlukların yanında bir de aile kurumunun parçalanmış olması beraberinde daha farklı sorunları da getirecektir. Var olan sorunların çözümü güçleşecektir (Yavuzer, 2003, s. 303). Bu açıdan, sonuçları itibariyle çok sayıda olumsuzluk barındıran boşanmanın ergenler üzerindeki etkilerinin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Boşanmanın ergenler üzerindeki olumsuz etkilerinden biri onların benlik saygısında ki değişimdir. Aynı zamanda zorlayıcı ve riskli bir yaşam olayı olan boşanmayla baş etmede ergenlerin sahip oldukları psikolojik dayanıklılık düzeyleri de etkili olmaktadır (Er, 2009). Bu bağlamda boşanmış ve boşanmamış ailelerden gelen ergenlerin benlik saygısı ve psikolojik dayanıklılık düzeylerindeki farklılaşmanın bilinmesinin; bu değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesinin literatüre kaynak sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmanın, parçalanmış ailelerde büyüyen çocuk ve ergenlerin benlik saygısı ve psikolojik dayanıklılığını geliştirici çalışmalara ve onlara yönelik yapılması planlanan eğitim programlarına ışık tutması umut edilmektedir. Bu yönüyle araştırma önemli görülmektedir. Ayrıca sözü edilen bu değişkenlerin bir arada ele alındığı herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle çalışma, diğer araştırmalardan ayrılmaktadır. Bu açıdan da araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

1.3.Sınırlılıklar

Bu araştırma 2017-2018 eğitim-öğretim yılı ile sınırlı olmak üzere ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış ortaöğretim öğrencilerinde benlik saygısı ile psikolojik dayanıklılık arasındaki incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışma, Bursa İli Yıldırım İlçesindeki ortaöğretim okullarında okuyan öğrencilerin görüşleri ile sınırlıdır. Bulgular kullanılan ölçme araçları ve demografik değişkenler ile kullanılan istatistiksel çözümleme yöntemleri ile sınırlıdır.

1.4. Sayıtlılar

1. Bu araştırma için seçilen yöntem, araştırmanın amacına, konusuna ve problemine uygundur.

2.Araştırmaya katılanlar, veri toplama aracını içtenlikle cevaplamışlardır.

1.5.Tanımlar

Ergenlik: “10-12’i yaşlarından 21-22 yaşlarına kadar süren gelişim dönemine ergenlik dönemi denilmektedir.” (Can, 2011, s.16). Ergenlik dönemi bunalımlı ve fırtınalı bir devre olarak yaşama hazırlanma sürecinde oldukça önemlidir. Birey bu dönemde biyolojik, psikolojik, ruhsal ve toplumsal açılardan olgunlaşır. Bu dönem, çocuklukla yetişkinlik arası geçiş dönemidir (Yavuzer, 2003, s. 277).

Benlik Saygısı: Benlik saygısı sıklıkla kişilik özelliği olarak görülürken kişinin kendi görünümünü, inançlarının, duygularının ve davranışlarının değerlendirilmesi sonucu kendisiyle ilgili olumlu inançlar taşımasıdır. Sağlıklı bir benlik saygısına sahip olmak, yaşamı olumlu, iddialı bir tutumla yönetmek ve hedeflerin gerçekleştirebileceği inancına sahip olmaktır (Yörükoğlu, 2012).

Psikolojik Dayanıklılık: Olumsuzluklarla karşılaşılsa da bunları aşmayı sağlayan bir güçtür. Bireyleri ayakta tutan bir özellik veya kişisel bir yetenektir (Ülker Tümlü ve Receptoğlu, 2013, s. 206).

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde aile, boşanma, boşanmanın bireysel ve toplumsal etkileri, insan davranışlarının temelleri, benlik saygısı, psikolojik dayanıklılık kavramı ve ilgili alan yazın çerçevesinde, ailenin, okulun, öğretmenin, toplumun etkisi incelenmiştir.

2.1.Aile

Aile insanlık tarihi kadar eski bir kurumdur. Her dönemde önemli olmuş toplumların devamını sağlama özelliği nedeniyle bu önemini hiçbir zaman yitirmemiştir (Can, 2008, s. 16). Aile toplumsal yaşamda ana unsurlardan biridir. Anne, baba ve çocuklardan oluşur. Temel kurum olması toplumun devamını sağlaması ve geleceğin nesillerini yetiştirmede çok önemli rolleri bulundurması nedeniyledir. Sınırlı anlamda ailenin rolü çocuk yetiştirme, ona toplumsal değerleri aktarma ve yaşam becerileri kazandırmaktır(Kasapoğlu ve Karkıner, 2011, s. 51). “Aile, evliliğe ve kan bağına bağlı olarak oluşan anne, baba ve çocukların ilişkilerine dayanan toplumsal birliktir (Yavuzer, 2003). Aile, evlilikler sonucu kurulan, doğum veya evlat edinme ile şekillenen ve en az iki kişiden oluşan toplumsal bir gruptur. Aile kurumu toplumun devamını sağlar. Çocuk eğitiminde en önemli temel kurumdur. Aile çok yönlü olarak çocuğun yetişmesine katkıda bulunur.

Aile çocuğun her yönüyle gelişimine destek olur. Onun fiziksel ihtiyaçlarını karşılar. Duygusal yönden destekler. Yaşam becerisi kazanması için eğitcilik ve destekleyicilik rolünü üstlenir. Çocuğun sosyalleşmesi için ortam hazırlar. Hem aile içi hem de aile dışında etkileşim ortamı oluşturur (Can, 2008, s. 16). Bu bağlamda anne ve baba bir bakıma eğitmandir. Onların yaklaşımları çocuğun karakterinde önemli etkiler bırakır Anne ve babanın otoriter veya demokratik destekleyici rolleri arasında çocuğa

bıraktığı etki yönüyle farklar vardır. Gündüz, (2010, s. 93) çocuğun yaşam becerileri kazanmasında karakterinin gelişimin sağlıklı gerçekleşmesinde toplumsal değerlerin aktarımında anne baba tutumları belirleyici olduğunu belirtmiştir. Ebeveynlerin çocuğun fiziksel ihtiyaçlarını karşılamasının yanında, çocuğun sevgi ve ilgi gibi psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması da gerekmektedir. Ebeveynin tutum ve davranışları ile çocuk şekil alınır toplumsal değerleri öğrenir. Aile üyelerinin birbirleriyle iletişim kurma derecesi, duygusal olarak yakın olmaları, değişimi desteklemesi ve ihtiyaç duyulan zamanlarda potansiyel yardım verenler olmaları yönüyle önemlidir. Aile içinde sağlıklı ilişkilerin kurulması çocuğun yetişkinlikte kullanacağı sosyal beceriler üzerinde etkilidir. Freud, Adler ve Erikson çocuğun aile içindeki deneyimlerinin onun gelecek yaşamındaki belirleyici rolüne değinir. Olumlu ilişkilere dayalı bir aile ortamının olumlu olacağı, olumsuz ilişkilere dayalı bir aile ortamının olumsuz olacağı belirtilmiştir (Can, 2008, s. 16). Genellikle ailedeki sağlıklı ortam güvene, sevgi ve anlayışa işaret eder. Çocukların desteklenmesi onları cesaretlendirir. Sevgi gösterilmesi aidiyet duygusunu geliştirir. Sorunların birlikte çözülmeye çalışılması yaşam becerilerini geliştirir (Çabuk Kaya, 2011, s. 124). Çocuğun karakter gelişiminde ve sosyal becerilerle donanmasında çok önemli bir yeri olan ailenin bütünlüğü önemlidir. Ailenin bütünlüğü güvenli bir aile ortamı demektir. Çocuğun ihtiyaçları çok yönlüdür. Bu ihtiyaçların karşılanması sorumlulukların yerine getirilmesine bağlıdır.

Aileler önemlidir, çünkü insanlar hiçbir zaman yalnız yaşamazlar. Çocukların fiziksel ihtiyaçlarının giderilmesinde, sevgiye ve desteğe ihtiyaçları vardır. Tıpkı temel ihtiyaçlar gibi, bir insanın zihinsel ve aynı zamanda fiziksel mutluluk için gerekli olan birtakım duygusal desteğe ihtiyacı vardır. Herkes sevgi, anlayış, aidiyet duymak ister. Aileler sevgi, mutluluk ve toplum olma hissi vermesi yönüyle önemlidir. Ancak bunların sağlanması güçlü aile dinamikleri gerektirir. Sağlıklı bir aile ortamı olmadan bunlardan tam manasıyla söz etmek mümkün olmaz (Can, 2008, s. 16). Bireyler ahlaki açıdan doğru olmayan şeyleri gerçekleştirmek için başka adım attıklarında aile devreye girer. Yanlışlıkların düzeltilmesi için uğraşır. Tüm bunlar çocuğun benlik gelişimine katkı sağlar (Gündüz, 2010, s. 93). Anne ve babanın tutumları çocukların benlik saygısını etkileyecek bir durumdur.

Baskıcı bir aile ortamında büyüyen çocuk kendisini değersiz hissedebilir. Öz güveni zayıf olabilir. Ailenin tutarlı tavırları çocuğu çok yönlü destekleyecektir.

Aile değerleri, bireylerin hem aile yapısında hem de dışarıda aldıkları kararları etkilemektedir. Önemli konular hakkında karar vermek zor olabilir ve insanlar hangi yolda ilerlemeleri gerektiği konusunda yardıma ihtiyaç duyabilirler, caydırıcı olmazlar. Sonuç olarak, güçlü aile değerleri, bireylere yaşamda doğru kararları vermelerine yardımcı olur. Eğitim temellerinin ilk atıldığı yer olan aile ortamı çocuğa toplumsal değerleri aktararak, çocuğun hayatı boyunca kullanacağı kişilik özelliklerinin oluşumunu sağlar. Ailenin yapısına göre üç tür olarak değerlendirilebilir (Keskinoğlu, 2007, s. 76).

1.Geniş Aile: Kalabalık aile ortamıdır. Birkaç nesil birlikte yaşamaktadır. Büyük anne ve baba, anne ve baba, çocuklar, bazen evelenen çocuklar bu aileyi oluşturur. Genelde otorite en yaşlı olan kimsededir. Ailenin yönetici konumundadır. Sıklıkla tarım toplumlarında görülür. Ekonomik koşullar ve iş yükü bu ailenin devamını desteklemektedir (Keskinoğlu, 2007, s. 76). Bu aile yapısında güçlü bir aile bağları vardır. Akraba ilişkileri sıktır. Geleneklere bağlılıklar yüksektir (Kasapoğlu ve Karkıner, 2011, s. 53). Çocuğun ilk gelişim aşamasında, bir çocuğun gelişmesinde çok fazla sorun olmayacaktır. Çocuk büyüdükçe, çocuğu çok yönlü bir birey haline getirme olasılığı büyük bir ailede daha fazladır.

2.Çekirdek Aile: En küçük aile yapısıdır. Anne ve baba ile evlenmemiş çocuklar bu ailenin üyesidirler. Küçük ailelerin çocukları, ebeveynlerinden daha yüksek ilgi görürler. Çocukların sayısı arttıkça ilgi süresi azalacaktır. Ekonomik kolaylıklar sağlamaktadır. Daha az çocuk ailenin ekonomik gücünden daha fazla yararlanmak anlamına gelir. Bir veya iki çocuğu olan anneler, iki veya daha fazla çocuğu olanlara kıyasla daha az zorlanmaktadır. Bu, annelerin çocuklarının refahına daha fazla dikkat etmelerini sağlar (Kasapoğlu ve Karkıner, 2011, s. 53). Küçük aile yapısı çocuklara, ebeveynlere ve topluma önemli faydalar sunsa da, kendi içinde de eksiklikleri bulunabilir. Küçük bir ailenin en belirgin dezavantajı, çocuk bencilleşmeye başladığında gerçekleşebilir. Kardeş ilişkisinden yoksun, küçük bir ailedeki tek çocuk paylaşmanın yolunu öğrenemez. Bazen, küçük bir aile, ebeveynlerinin kendi çocuklarını oynamalarına veya keşfetmelerine izin vermeyerek bakım ve aşırı derecede dikkatli olmalarını sağlar. Tek bir

çocuğu olan küçük bir aile çocuğa yalnızlık hissi verebilir. Bunun nedeni, çocuğun konuşacak bir kardeşi olmamasıdır. Küçük ailede çocuk bakımı sorun olabilmektedir. Ailenin kalabalık olması durumunda diğer çocuklar birbirlerine yardımcı olabilirler.

3.Geçiş Ailesi: “Gecekondlu ailesi de denilir. Kısmen geniş, kısmen de çekirdek ailenin özelliklerini taşır (Keskinoglu, 2007, 76). Kadınlar genellikle çocuk yetiştirme etkinliklerinden sorumludur. Daha az sayıda çocuk, kadınlara ek zaman sunacaktır. Daha küçük aileler, daha fazla sorumluluk üstlenerek erkeklerle birlikte kadınların güçlendirilmesini artırabilir. Küçük aile yapısı geniş aileye kıyasla daha az çocuk sahibidir. Kadınlar küçük aile ekonomik açıdan ve refah açısından daha iyi durumdadırlar (Kasapoğlu ve Karkıner, 2011, s. 55). Ailede bir veya iki çocuk varsa, çocukların daha yüksek eğitim seviyelerine ulaşması olasıdır. Sosyoekonomik faktörler ve hem aile büyüklüğüne hem de çocukların gelişimine etki eder. Bu sebeple yeni yaşam şartları geniş ailelerden çekirdek ailelere dönüşmeyi teşvik etmektedir. Büyük bir aileden ziyade, dünya çapında küçük bir aileye sahip olma eğilimi giderek artmaktadır. On yıllardır, doğum oranlarının giderek azaldığı bilinmektedir. Türkiye’de de durum aynıdır (TÜİK, 2017).

2.2.Boşanma

Boşanma tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de artan bir olgudur (Cüceloğlu, 2006, s. 381). Özkalp (2011, s. 141), boşanmayı “tarafardan birinin veya her ikisinin kendi arzusu ile evlilik birliğini sona erdirmesi” olarak tanımlamaktadır. Bir eşin evliliğe son vermeye karar vermesi kolay değildir. Sık sık boşanmaya karar vermeden önce sorunları çözmeye çalışarak uzun bir zaman geçirirler. Ancak bazen sorunları çözemez ve boşanmanın en iyi çözüm olduğuna karar verirler. Marshall (1999, s. 79) boşanmayı, “hukuki temelli evliliğin, yine hukuki olarak sonlandırılması” olarak tanımlamaktadır. Bazen her iki ebeveyn de boşanmak ister, bazen de biri diğerini istemez. Genellikle, her iki ebeveyn de evlenmelerinin boşanmak isteyip istemediklerinin kararsızlığını yaşayabilir.

Evlilikte istikrarsızlık, küçük çocuklar üzerinde yetişkinlere göre daha büyük bir olumsuz etkiye sahiptir. Çocuklarda boşanmanın olumsuz etkisi uzun sürmektedir. Çocuklar ayrıca davranış sorunları, düşük okul başarıları,

öfke sorunları, dürtüsel davranışlar ve zayıf sosyal beceriler gösterebilmektedir. Düşük okul performanslarının yanı sıra, çocuklar da düşük benlik saygısı, kötü yargılar, endişe, yüksek güvensizlik duyguları ve aşırı acı çekme görülebilir. Çocuğun yaşına ve aile ilişkilerine bağlı olarak, olumsuz tutum değişebilir ve bazı durumlarda bu olumsuzluklar çok belirgin olmayabilir (Kasapoğlu ve Karkıner, 2011, s. 7). Farklı nedenlerle boşanma gerçekleşse de genel olarak boşanma nedenleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Özgüven, 2000):

1. Aldatma: Evlilik dışı ilişkiler, boşanma ile sonuçlanan evliliklerin çoğunun bozulmasının nedenidir. Bu, boşanmanın en yaygın nedenlerinden biridir. Öfke ve kızgınlık, cinsel iştahdaki farklılıklar ve duygusal yakınlık eksikliği ile birlikte görülür.
2. Para: Ekonomik nedenler boşanma sebebi olabilmektedir. Özellikle çalışmayan erkek boşanmaya zemin hazırlar. Ailenin temel ihtiyaçlarının karşılanmaması aile içinde önemli bir sorundur ve boşanma nedenidir.
3. İletişim eksikliği: İletişim, evlilikte çok önemlidir. Etkili bir şekilde iletişim kuramamak, hem evliliğin her yönünü etkileyen hem de öfke ve hayal kırıklığına yol açabilen bir durumdur. Öte yandan, iyi iletişim güçlü evliliğin temelidir.
4. Sürekli tartışmak: Aralıksız tartışmak birçok ilişkiyi öldürür. Tekrar tekrar aynı argümana sahip gibi görünen çiftler bunu yaparlar çünkü duyulmadıklarını veya takdir edilmediklerini hissederler.
5. Samimiyet Eksikliği: Eşe bağlı hissetmemek bir evliliği hızlı bir şekilde bitirebilir. Çünkü çiftler, eşlerden yakın ilgi görmek isterler. Bu, fiziksel veya duygusal yakınlık eksikliğinden olabilir ve her zaman cinsiyetle ilgili değildir.
6. Evlilik için hazırlıklı olmamak: Çiftlerin evliliğe hazır olmama durumudur. Neredeyse boşanmaların yarısı, evliliğin ilk 10 yılında meydana gelmektedir.
7. Eşler arasında kültürel farklılıklar boşanmaya neden olabilmektedir.
8. Ailelerin evliliklere gereğinden fazla müdahaleleri boşanmalara neden olabilmektedir.

Sonuç olarak boşanma nedenleri evliliğe bağlılığının azalması, eşler arası iletişim eksikliği, terk edilme, alkol bağımlılığı, madde bağımlılığı, fiziksel istismar, aşktan ve suçlu davranıştan kaçınma ve suçtan ötürü hapis cezası, evliliğin sona erdirilmesinin ardındaki nedenlerden bazılarıdır. Aynı

zamanda her iki partnerin de evlilikleri sona erdirmek istediği ve bazen de birinin diğerini istemediği anlaşılmaktadır.

Çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişimi ancak sağlam temelleri olan aile ortamında mümkündür (Gökçe, 2011, s. 52). Ayrıca ailenin çocuğun karakter gelişimindeki rolü düşünüldüğünde koruyucu özelliklerinin olduğu görülür (Karaman, 2014, s. 62). Bu yönüyle aile koruyucu özellikler de taşır. Aile çocukları gelecek hayata hazırlar. Onların temel beceriler kazanmasını sağlarken yanlış ve olumsuz davranışlardan uzaklaştırmaya çalışır. Aile çocuklarını destekler zorluklarla nasıl başa çıkacağıyla ilgili temel dinamikleri kazandırmaya çalışır. Boşanma durumu çocuğun bazı yönlerden ihmal edilmesiyle sonuçlanabilir.

2.2.1. Boşanmanın Gelişim ve Toplum Yönünden Etkileri

İyi bir ailenin çocuk üzerindeki olumlu etkisi tartışmasız bir gerçektir. Bildiği gibi toplumun en küçük yapı taşı ailedir. Çocuklar ileride anne ve babaları gibi olmak isterler ve onları her yönden kendilerine model alırlar (Keskinoglu, 2007, s. 80). Boşanma çocukların günlük yaşamında çok ciddi etkiler bırakmaktadır. Çocuğun aile ortamı, boşanma sonucunda önemli değişikliklere uğrayacaktır (Cüceloğlu, 2006, s. 381). Boşanma eğilimi genel olarak artma yönündedir. Bunun birçok nedeni vardır. Sosyo kültürel değişim faktörleri arasında sayılabilir. Abbott ve arkadaşları (2005) boşanma eğilimin artmasını genel olarak şöyle açıklamaktadır:

- Boşanmanın yasal olarak kolay olması.
- Bireyselci düşüncelerin yaygınlaşması.
- Evlilikle eşler arasındaki ilişkinin rutinleşerek heyecansızlaşması.
- Toplumsal olarak kabul edilebilir olma.
- Çalışan kişilerin ekonomik özgürlüğü ve aile ile iş çatışması
- Kadınların maddi açıdan bağımsızlaşması da boşanmaları kolaylaştırmaktadır (Abbott ve ark., 2005, ss. 154-155).

Çocukların boşanma sırasındaki yaşları boşanmanın etkileri açısından önemlidir. Küçük yaşta gerçekleşen boşanmalar daha büyük olumsuzluklara neden olabilir (Cüceloğlu, 2006, s. 381). Ebeveynlik, çocuğun temel hayatta kalma ihtiyaçlarını karşılama gereksinimlerinin çok ötesinde sorumluluk gerektirmektedir. Ebeveynlerin, çocukların, duygusal gelişim ve davranış

alışkanlıklarını kazanımında etkisi vardır. Çocukların genel gelişimi için ebeveynlerin destekleyici olması yeterli ilgi ve sevgiyi göstermesi önemlidir ve bu destek birçok alanda çocuğun kendine olan güveni kazanmasında zorluklarla başa çıkmasında gelişimini destekleyici rol üstlenir.

Bireyin yaşamı boyunca süren benliği, kişinin kendini tanınması, kendi yetenek ve güçlerinin varlığını kabul edip kendini benimsemesi sonucunda ulaştığı, kendisine karşı hissettiği sevgi, saygı, güven ve değer duygularıdır. Bu duyguların zarar görmemesi için boşanma süreci ebeveynler arasında sağlıklı bir iletişimle sonuçlanmak zorundadır. Bu noktada aileler çocuklarına örnek teşkil etmek zorundadırlar. Anne babalar boşandıktan sonra bile birbirlerine olan saygılarını yitirmeden çocuğun eğitim öğretimini ve geleceğini birlikte hazırlamalı ve her zaman çocuklarının yanında olduklarını göstermelidirler (Keskinöglü, 2007, s. 80). Ayrılmış bireyleri bazı zorlu yaşam koşulları beklemektedir. Yavuzer'e (2003) göre; ayrılmış eşler kendini yeni kimlikleriyle tanımlarken gösterdiği başarı boşanmaya adaptasyonunu da kolaylaştırmaktadır. Yiğit (2007) tarafından özel eğitim kurumlarında çalışan boşanmış olan öğretmenlerin somatizasyon, obsesif-kompulsif bozukluk, depresyon, anksiyete, paranoid düşünce, psikotizm ve genel ruh sağlık düzeylerinde puan ortalamaları, evli olanların puan ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur.

2.2.2.Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Hetherington, Cox ve Cox (1975, 1978, 1979) boşanmanın ilk yılında çocukların daha huzursuz olduklarını, zamanında yemek yemediklerini ve yatağa gitmediklerini, daha kural tanımaz ve söz dinlemez hale geldiklerini gözlemişlerdir (Akt. Cüceloğlu, 2006, s. 381). Tarhan (2012), boşanmanın çatışmalı olması ile anlaşarak olması arasında fark olduğunu, çatışmalı boşanmalar eşlerin ve çocukların daha çok zarar görmesine yol açtığını, çatışmalı boşanmalarda kimi zaman istenmeyen hukuk dışı eylemlere de başvurulduğunu belirtmiştir. Anlaşmalı boşanmalarda karşılıklı rıza vardır. İki taraf boşanmanın zamanı, koşulları konusunda anlaşır. Kurdukları aile yuvalarından ayrılırlar. Fakat hiçbir zaman hiç evlenmemiş gibi olamazlar.

Boşanma, evlilik öncesi döneme geçiş değildir (Yörükoğlu, 2012). Bekârlıktaki gibi olmayacaktır ve boşanan çiftler yeni bir yaşama geçiş

sürecindedirler. Bu yeni sorumluluklar demektir (Cüceloğlu, 2006, s. 382). Ayrıca çocuğa olan yansıması çoğu kez ortaya konan ölçütler ana-babanın kendi değer yargılarını ya da vaktiyle engellenmiş olan umutlarını yansıtır (Geçtan, 2018, s. 46). Olumsuz duygulara veya öfke atakları gösteren çocuklar, genellikle daha fazla davranışsal sorunlara yol açan, düşman ve ihmalkâr ebeveynlikten derinden etkilenirler. Zor mizaçlar, ebeveynlerinden doğru desteği görmediği takdirde daha da olumsuz duyguları çağrıştıran iki yönlü bir problemle karşılaşabilirler. Ebeveynler, sadece kendi duygularını ve ebeveynlik tarzlarını değil, çocukların duygusal sonuçlarını da etkilediğinin farkında olmalıdırlar.

Boşanma sonucunda her çocuk aynı şekilde etkilenmez. Cinsiyet boşanmalarda etki açısından belirleyici olabilmektedir. Erkek çocuklar bu süreçten daha olumsuz etkilenebilmektedir. Özellikle ergen erkek evin sorumluluğu üzerinde hissedebilir. Ayrıca rol model olacak baba figürü kendisinden uzaklaşmıştır (Öz, 2005). Cüceloğlu'na göre de (2006, s. 382) boşanmış aileler çocukları genellikle anne yanına vermektedirler. Kız çocukların anneleriyle kaldıklarından anneyi rol model olarak alabilmekte erkekler ise baba modelinden yoksun olabilmektedir.

Ergenlik gelişim dönemleri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Ergen, bir takım fizyolojik ve psikolojik değişimler yaşamaktadır. Kimlik arayışı, mesleki yönelim ya da yaşadığı bedensel değişimlerle baş etme mücadelesi ergeni oldukça zorlayan süreçlerdir. Genel olarak ergenlik dönemindeki gençlerin anne-babalarıyla yoğun çatışma yaşadıkları düşünülse de; daha önceki dönemlerde olduğu gibi ergenlik döneminde de anne-babalarına ve sağlıklı aile ortamına ihtiyaç duyarlar. Ergenlerin, ebeveynleriyle etkileşimleri belki de asgari düzeye düşmüş olabilir. Ancak onların maddi ve manevi desteklerini hissetmek isterler (Steinberg, 2007). Ergenler anlaşılacak isterler. Ebeveynlerin kendilerini anlaması destek olması onlar için önemlidir. Bu dönem bağımsızlık arayışları olsa da aile desteğine çok fazla ihtiyaç duyarlar. Onaylanmak isterler. Yaptıkları davranışların sürekli eleştirilmesi hiçbir zaman arzu etmedikleri bir durumdur. Çocukların duygularını yönlendirmek ve kendilerini sağlıklı bir şekilde ifade etmenin yollarını bulmalarına yardımcı olmak, onların zorluklara başa çıkmasında destek olmak ve hatta akademik ve sosyal yeterliklerine yardımcı olmak

ebeveynlerin görevidir. Bu tür destekler çocuklarda gelecekteki problem davranışlarını azaltmada büyük ölçüde yardımcı olur.

Ergenlerin anne-babanın boşanmasına verdikleri tepkiler değişkenlik göstermektedir. Eğer anne-baba ergenlik döneminde ayrılmışsa bazı ergenler, ilk başlarda olumsuz etkilenmekle birlikte iki ya da üç yıl gibi bir zaman dilimi içerisinde toparlanabilmektedir (Steinberg, 2007). Boşanmış aileden gelen çocukların kendi evliliklerinde başarılı olup olmadıkları ile ilgili yapılan araştırmalar çelişen sonuçlar vermektedir. Price-Bonham ve BaJswick (1980), boşanmış aileden gelen bireyler kendi evliliklerinde boşanma eğilimi gösterebilirler (Akt. Cüceloğlu, 2006, s. 383). Bu durum boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerinin uzun soluklu olduğunu göstermektedir. Ebeveynler her yönüyle çocuklara örnek olmak durumundadır. Çocuklar kendileri ve aileleri hakkında olumlu düşündüklerinde başarıya hazırlanırlar. Bu durum okul başarısından arkadaş ilişkilerine kadar her şeye yansır. Kendini kabul etme veya kendine güven gibi olumlu duygular, çocukların yeni zorlukları denemelerine, hatalarla baş etmelerine yardımcı olur. Yetenek ve başarılarından gurur duymak çocukların ellerinden gelenin en iyisini yapmasına yardımcı olur. Tüm bunlardan dolayı aile bütünlüğü ve tutarlı ebeveyn davranışları önemlidir.

Aile çocukların fiziksel ihtiyaçlarının karşılandığı, temel yaşam becerilerinin öğretildiği toplumsal bir kurumdur (Kasapoğlu ve Karkıner, 2011, s. 51). Aile kurumunun devamı sağlıklı bir toplum için önemlidir. Çünkü aile toplumların geleceğidir. Sağlıklı nesiller sağlıklı kurulan ilişkilere dayalı bir aile ortamında yetişmektedir (Yavuzer, 2013). Öngider (2013), ebeveynleri boşanmış bir aile ortamında yetişen çocukların birtakım gelişimsel ve psikolojik sorunlarla karşılaştıklarını, bağlanma sorunlarının bunlardan biri olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca boşanmanın uzun süreli olumsuz sonuçları olduğunu belirtmiş ebeveynler arasında olumsuz ilişkiler yanında ebeveyn çocuk ilişkilerinin de bozulması, aileden alınan desteğin kaybedilmesine yol açmakta olduğunu belirtmiştir. Ekonomik zorlukların yaşanması gibi stres oluşturan faktörlerin ortaya çıkması boşanmalarla birlikte tüm aile üyelerini etkilemektedir. Cüceloğlu, (2006, s. 383), çocuğun boşanma sürecinden ne şekilde etkileneceği ebeveynlerin bu süreci nasıl geçirdiğiyle ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Aile kurumunun devamı sağlıklı bir toplum için çok önemli görülmektedir. Sağlıklı nesillerin sağlıklı kurulan ilişkilere dayalı bir aile ortamında yetişeceği bilinmektedir. Aile bütünlüğünün devamı hem toplumsal açıdan hem bireysel açıdan önemlidir (Yavuzer, 2003, s. 303). 14-16'lı yaşlara gelmiş bir genç, anne-babanın ayrılığını daha yapıcı bir şekilde değerlendirebilir (Şenol, 2006). Zamanla boşanmanın olumsuz etkileri kısa vadede kaybolursa da uzun süreli etkileri devam edecektir (Cüceloğlu, 2006, s. 383). Boşanmış aileden gelen ergenlerde tipik olarak görülen sorunlar, yüksek oranda madde ve alkol kullanımı, daha fazla davranış sorunları, korunmasız cinsel etkinlikler, düşük okul performansıdır (Steinberg, 2007). Bu açıdan, sonuçları itibarıyla çok sayıda olumsuzluk barındıran boşanmanın ergenler üzerindeki etkilerinin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Boşanmanın ergenler üzerindeki olumsuz etkilerinden biri onların benlik saygısında ki değişimdir. Aynı zamanda zorlayıcı ve riskli bir yaşam olayı olan boşanmayla baş etmede ergenlerin sahip oldukları psikolojik dayanıklılık düzeyleri de etkili olmaktadır (Er, 2009).

Boşanmanın ergenler üzerindeki etkisinin anlaşılabilmesi için evlilik sırasında eşler arasında çatışma yaşanıp yaşanmamasının ya da bu çatışmanın ne ölçüde yaşandığının bilinmesi gerekmektedir. Yoğun çatışmaların olduğu bir aile ortamı ve boşanma sürecinin çocukları ve ebeveynleri olumsuz etkilememesi mümkün değildir (Sun, 2001). Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri kısa ve uzun süre olmak üzere iki grupta toplanabilir. Boşanmanın kısa süre içindeki etkileri daha belirgindir, özellikle beş yaşındaki küçükler üzerinde olumsuz etki daha da açıktır (Cüceloğlu, 2006, s. 383). Uzun süreli etkilerin görülmesi yıllar alabilir. Kişiler kaç yaşında olursalar olsunlar anne ve babalarını yanında görmek desteklerini almak isterler. Sevdikleri kişileri mutlu ve birlikte görmek onları da mutlu eder. Uzun yıllar bu birliktelikten yoksun olmak ise bireylerde ölçülmesi ve gözlenmesi zor derin izler bırakabilir.

2.2.3.Boşanmanın Eşler Üzerindeki Etkileri

Geçtiğimiz birkaç on yıl, tüm sanayi ülkelerinde aile hayatında dramatik değişimlere tanık olmuştur. Boşanın etkileri arasında, ilk dönemin her iki taraf içinde zor olduğu bilinmektedir. Erkekler farklı nedenlerden

dolayı etkileri daha çabuk üzerlerinden atabilmektedirler. Annelerin ocuk bakma sorumlulukları da vardır. Bu yeni zorluklar anlamına gelmektedir (Cüceloğlu, 2006, s. 384). Çocuğun bakımını kimin üstleneceği tartışma konusu olabilmektedir. Bu da yeni çatışmalar demektir. Oysaki uyumlu sosyal ilişkilerin olduğu bir aile ortamı güvenli ve sevgiye dayalıdır. Çocukların böyle bir ailede büyümesi olgunlaşmasına, kişilik kazanmasına ve toplumsal sorumluluk sahibi olmasına katkı sağlar (abuk Kaya, 2011, s.124).

Boşanma sonrası çiftin yeni duruma alışması zaman alır. Sosyal ve ekonomik değişim söz konusudur. Duygusal yönden de bireyler yıpranmışlarıdır (Cüceloğlu, 2006, s. 384). Kimi zaman boşanma mutsuz bir evlilikten sonra duygusal yönden rahatlayarak, boşanmadan psikolojik yarar da elde edebilmektedir (Kalmijn ve Monden, 2006). Basit anlamda, boşanma bir çiftin artık karı koca olarak birlikte yaşamamaya karar vermesinden sonra gerçekleşir. Ancak bu yeni yaşam koşullarına adapte olmak demektir. Boşanmış çiftlerin çoğu, evliliğin resmi bir sona erdiği andan itibaren zorlu bir uyum sürecinden geçmeyi bekler. Boşanmanın olası sonuçlarının farkında olmak ve geleceğe gerçekçi bir bakış açısı getirmek önemlidir. Boşanma sonrasında normal bir yaşantıya dönmeyi aşağıdaki şartlar etkilemektedir (Akt. Cüceloğlu, 2006, s. 384):

(1) Ekonomik koşullar: Bir kadın, özellikle çocuklara birincil bakıcı ise boşanma sonrası mali olarak acı çekebilir. Kocasının maaşı olmadan, faturaları ve ev harcamalarını karşılamak için daha az parası olacaktır. Ortalama boşanmış kadın, ortalama evli kadından daha az paraya sahiptir ve kadınlar, yeniden evleninceye kadar boşanmanın mali sonuçlarından tamamen kurtulmuş değildir.

(2) ocuk sayısı: ocuk sayısının çok olması boşanmayı daha da güçleştirmektedir.

(3) Destekleyici evre: Boşanan bireyin çevresinde destekleyici yakın akraba ve arkadaşlarının olması önemlidir.

Boşanma ekonomik sıkıntılar yaratabilir ve ebeveynler arasındaki çatışmayı artırabilir. Bütün bu nedenlerden ötürü, çoğu ocuk boşanma döneminde zorlanmaktadır (Steinber, 2007). Boşanma ile mücadele eden kadın ve erkekler, psikolojik yan etkilere maruz kalmaktadırlar, ancak kadınların zihinsel, duygusal, fiziksel ve ekonomik olarak erkeklerden daha

fazla etkilenme olasılığı daha yüksektir. Boşanmanın kadın üzerindeki psikolojik etkileri çok yönlüdür. Boşanma bir kadın incinmiş, yalnız ve mutsuz olarak kendini hissedebilir. Evliliğin sonu her iki tarafa da yıkıcı gelebilir. Kadınlar, özellikle, evliliklerinin aniden kaybedilmesiyle daha olumsuz etkilenebilir (Cüceloğlu, 2006).

2.2.4.Boşanma Kararı

Olumsuz alışkanlıklar, sapıkça davranışlar veya sorumlulukları yerine getirmeme, değişik psikolojik ve fiziki rahatsızlıklar durumunda boşanmaktan başka seçenek olmayabilir. Boşanma her durumda çocuklar için zor olsa da, zihinsel, fiziksel ve ruhsal esenliğinize zarar veren bir evlilikte kalmak daha da kötüdür.

Eskiden ne olursa olsun eşler boşanmamalı düşüncesi hâkim iken şimdi gerektiğinde boşanma gerçekleşmeli düşüncesi hâkimdir. Günümüzde mutsuz evliliklerin ne eşlere ne de çocuklara bir yarar sağlayamayacağı yönündedir. Çocuk her ne kadar anne ve babaya her zaman ihtiyaç duysa da bu sağlıklı iletişim olma şartına bağlıdır (Cüceloğlu, 2006, s. 384). Ayrılık ya da boşanma kararı kuşkusuz bu kararı alan eşler için çok zorlu bir süreç olabiliyor (Keskinoglu, 2007, s. 64). Evliliğin sona ermesi her zaman mutsuzluk verir, en azından hayal kırıklığına yol açar. Genellikle sorumluluklar artar. Bununla birlikte, boşanma yasal olarak ve duygusal olarak insanları daha farklı bir hayata başlamak anlamına gelir. Bu süreçten ebeveynler kadar çocuklarda olumsuz etkilenir.

Eğer boşanma kaçınılmazsa anne ve babalar en sağlıklı şekilde birlikte karar alarak boşanmayı gerçekleştirmelidir (Cüceloğlu, 2006, s. 384). Kuşkusuz birçok çocuk da bu tür olumsuz deneyimler yaşadktan sonra iyileşip normal gelişimine devam etmiştir ya da en azından etmiş gibi görünür. Bu yüzden belirtilen ruhsal süreçlerin sonraki yaşamda kişilik sorunlarıyla yakından ilişkili olup olmadığına dair şüpheler bulunmaktadır. Bu şüpheler ek bulgularla desteklenmediği sürece geçerliliğin korumaktadır (Bowlby, 2013, s. 6). Evliliğin ebeveyn ve çocuklar için sağlıklı olup olmadığına karar vermek önemlidir. Bu zor bir seçimdir. Yıkıcı bir evliliği sona erdirmek her zaman olumsuz bir durum değildir. Çatışmalı evlilikler gerek ebeveynlere gerekse çocuklara daha zarar verir. Bu evliliklerin düzelmesi için

profesyonel destek alınabilir. Çatışmanın düzelmediği ve boşanma gerekçelerinin ortadan kalkmadığı durumlarda boşanma bir seçenektir.

2.3.Benlik ve Benlik Saygısı

Benlik bireyi o kişi yapan, başkalarından ayıran duygu, tutum ve davranışların tümünün örgütlenmiş bütünlüğünü anlatır. Bireylerin çevresi ile etkileşimlerinin sonucunda oluşturduğu benlik; algıladığı şekilde kendisinin ne olduğunun, neleri gerçekleştirmek istediğinin bir ifadesidir (Yörükoğlu, 2012). Benlik bireyin çevresini algılaması, değerlendirmesi, yapılandırması ve çevresine tepkide bulunmasında bireyin en önemli dayanağıdır (Kulaksızoğlu, 2002). Benlik kavramı, kişinin varoluşunu ve kişi tarafından sezilerek farkında olduğu deneyimleri içine alan bir kavramdır (Kasatura, 1998). Benlik kavramı zaman içerisinde kendimiz konusunda sahip olduğumuz görüştür ve kişinin kendi benliğini, varoluşunu algılama, kavrama ve değerlendirme biçimidir. Benlik kavramı kuramcıları, bireyin kendi çevresini algılama bilincini bilmek gerektiğini belirtmektedirler. Bunun için bireyin çevresiyle olan ilişkisini bilmeden insan davranışlarını anlamamanın ve tahmin etmenin mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Cooley (1968) bireyin benlik kavramı sosyal ortam içinde şekillendiğini belirtmiştir.

Benliği bilimsel bir bakışla ele alan ilk araştırmalar ancak 19. yüzyılın son döneminde William James ile başlamıştır. James benliğin psikolojik bir mesele olarak ortaya çıktığı görüşündedir. James, dört bileşenden oluşan evrensel bir benlik kavramını öne sürmüştür. Bunlar, manevi benlik, materyal benlik, toplumsal benlik ve bedensel benliktir. James'e göre, dört benlik, her insanın kendi başına, kendine has bir şekilde ayrılmayan görüşlerini oluşturmak için benzersiz yollarla birbiriyle etkileşim halindedir (Toole, 1995). Benlik, bireyi oluşturan tüm özelliklerin karmaşık bir örüntüsü iken, benlik kavramı, kişinin kendisi hakkındaki görüşünü ifade etmektedir. Sağlıklı bir benlik saygısı, bir kişinin kendini değerlemesidir. İnsanların yanılabilir olduğu anlayışını benimsemesidir. Sağlıklı benlik saygısı olan birisi zaman zaman hata yaptıklarını kabul edebilir ancak bu onları kötü ya da yararsız bir insan haline getirmez (Yavuzer, 2003).

Çocuğun benlik kavramı, kendisini nasıl değerlendirdiği ile ilgilidir. Ana-babanın ona gösterdiği tutum ve tavırların benlik oluşumunda etkisi

vardır (Geçtan, 2018, s. 74). Rogers (1951) benlik kavramı ya da benlik yapısını bireyin kendisince fark edilen benlik algılarının örgütlenmiş, düzenli bir biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu yapı çevre ve diğer bireylerle etkileşim sonucu gelişir. Benlik saygısı bir kişinin hayatının her alanında yaşamsal önem taşır. Benlik saygısı yüksek bir kişi, okulda, işyerinde, evde ya da başkalarıyla ilişkilerde başarılıdır. Benlik saygısı yüksek olan bir kişi, yeni durumlar ve zorluklarla baş edebilme yeteneğine sahiptir (Akt. Toole, 1995). Rosenberg (1965, 1986) benlik saygısının belirli pek çok alandan oluştuğunu ancak bu belirli bileşenlerin entegrasyonundaki karmaşık süreçlerden birçok bireyin haberdar olmadığını belirtmektedir.

Gençlik çağı benlik kavramının öne geçtiği çağdır. Bu dönem bağımsızlık arayışlarının meydan okumanın ve kimlik arayışlarının en yoğun olarak gerçekleştiği dönemdir (Yörükoğlu, 2012). Benlik, psikolojik açıdan bireyin çevresini algılamasında, değerlendirmesinde ve çevresine karşı tepki oluşturmada önemli bir dayanaktır (Kulaksızoğlu, 2002). Benlik kavramının gelişimi, bireylerin çevresi ile olan etkileşimlerinin biçimlerine göre şekillenen dinamik bir süreçtir (Temel ve Aksoy, 2001). Benlik saygısı benlik kavramının kişi tarafından benimsendiğini gösterir. Düşük benlik saygısı olan kişilerin toplumsal ilişkilerde zorluklar yaşayacağı problemleriyle başa çıkmada çekingen davranacağı düşünülebilir (Yörükoğlu, 2012). Benlik kavramı ile benlik saygısı arasında çok temel farklılıklar vardır. “Benlik kavramı bireyin kendisini algılayış tarzı, benlik saygısı, kişinin kendisi ile alakalı pozitif duygulara sahip olmasıdır (İnanç, 1997). Bu pozitif duygular bireyin daha mutlu hissetmesini sağlayabilir.

2.3.1. Benlik Saygısını Etkileyen Etmenler

Araştırmalarda benlik saygısı üzerinde cinsiyet, yaş, sınıf, anne baba tutumu, eğitim durumu, aile gelir durumu, akademik başarı gibi demografik değişkenlerin etkisi çalışılmıştır. Araştırma sonuçları çelişkili bulgulara işaret etmektedir.

Erkeklerin veya kızların, bireysel ihtiyaçlarından ziyade erkek ve kız oldukları için farklı muamele görmeleri onların potansiyelini sınırlandırmakta ve benlik saygısını etkilemektedir (Toole, 1995). Vishalakshi ve Yeshodhara (2012) yaptıkları araştırma sonucunda kız öğrencilerin benlik saygısı

düzeyinin erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu bulmuşlardır. Bu sonuca neden olan faktörün cinsiyetlere göre eğitim şeklinin ailede farklılaştığı aile ve toplumsal kültürün bu sonuçlara yol açtığı şeklinde yorum yapılmıştır. Haktanır ve Baran (1996), cinsiyetinin algılanan benlik saygısında farklılık yarattığını belirtmiştir.

Ayrıca, benlik saygısı ile ilgili yapılan diğer çalışmalarda da cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Güler- Şahin, 2006; Turan, 2006; Temel, 2008). Çuhadaroğlu (1986), İnanç (1997) ve Bal (2006) tarafından yapılan araştırmaların sonuçları incelendiğinde benlik saygısı ile cinsiyet arasında anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı görülmüştür. Bir başka araştırmada da benlik saygısı puanları açısından bayanlar ve erkekler arasında anlamlı fark görülmemiştir (Taşgit, 2012). Öğrencilerin cinsiyetlerine, anne eğitim durumuna, kardeş sayısı, yaşadıkları yere göre benlik saygısı algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Çetin, 2017).

Farhan ve Khan'ın (2015) benlik saygısı ve stresin birbirleriyle yüksek düzeyde ve olumsuz ilişkili olduğunu, ancak cinsiyetler arasında öğrencilerin stres düzeyi ve benlik saygısı bakımından anlamlı bir etkisi olmadığını ortaya koymuştur. Dilek (2007) değişik eğitim programlarına katılım gösteren öğrencilerde benlik saygısı düzeyinin cinsiyete göre farklılaşmadığını tespit etmiştir. Çankaya (2007), yaptığı araştırma sonucunda yukarıdaki araştırma bulgusuna benzer şekilde lise 1. ve 2. sınıf öğrencilerinde cinsiyetin benlik saygısı açısından anlamlı bir farklılığa yol açmadığını tespit etmiştir. Akduman ve ark. (2007), yaptıkları çalışmada çocukların yaşı, cinsiyeti, anne- baba öğrenim düzeylerinin kendilik algısı üzerinde etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Küçükali'nin (2016) çalışmasında lise öğrencilerinin yaşlarına göre kişisel uyum ve benlik saygısı düzeyinde anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Çetin (2015) ise, yaş gruplarına göre benlik saygısında anlamlı bir farklılık bulmamıştır. Benzer şekilde Bagana ve ark. (2011), benlik saygısı ile yaş arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını belirtmişlerdir.

Diğer bir araştırmada bireyin kendisini başkasıyla kıyaslaması sonucunda performansına ilişkin yetersizlik algısının benlik saygısına olumsuz etki yaptığı tespit edilmiştir (Noyec ve Saric, 1998, s. 76). Örneğin öğrencinin düşük not aldığı sınav ile ilgili değerlendirmesi üzerinde aşırı

kuruntu yapması ve ebeveynlerinin düşünceleri hakkında üzüntü duyması da sınav kaygısını tetikleyebilmektedir. Bu da öğrencinin sınav zamanında yapılacak değerlendirme ya da test için hazır olmadığını hissetmesine ve kendine olan değer kaybı yaşayabilmesine neden olmaktadır (Noyec ve Saric, 1998, s. 76). Bu bağlamda gerek ebeveynin çocuklar üzerinde baskı yapması gerekse çocuğun kendisiyle ilgili olumsuz algıları onun benlik saygısını olumsuz etkileyebilir.

Anne ve babanın eğitim düzeyi arttıkça çocuğa karşı daha demokratik bir tutum ve davranışlarının arttığı görülmektedir. Bunun yanı sıra anne ve babanın eğitim düzeyinin yüksek olması çocuk üzerinde kaygıya da neden olabilmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan ailelerde çocuğunu yakından takip etme ihtiyacı görülmektedir. Eğitim seviyesi düşük olan ana babanın ise çocuğa olan ilgisi daha düşüktür (Köknel, 2005, s. 85). Düşük eğitim düzeyli anne babaların yaklaşımları hatalı olabilmektedir. Eğitim düzeyi yüksek ve iyi bir mesleği olan anne ve babaların çocuklarından ise beklentileri artmakla beraber onların düzeyine uygun bir başarı beklentisi içinde oldukları görülmektedir. Bu beklentilerde hem onların düşük benlik saygısını hem de başarısını olumsuz etkilemektedir. Çocuğun kendine olan güveni ailenin verdiği ilgi ve kabulle ortaya çıkmaktadır (Yenilmez ve Özabacı, 2003, s. 140).

Haktanır ve Baran (1996), gencin benlik saygısı ile anne baba tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu; demokratik anne-baba tutumunun gencin yüksek özsaygıya sahip olmasına neden olurken, otoriter ve ilgisiz tutumun düşük özsaygıya yol açtığı belirtmiştir. Saygılı ve ark. (2015), ebeveynlerin eğitim seviyelerinin yükselmesinin çocuklarının benlik saygısını önemli ölçüde arttırdığını bulmuşlardır. İlgili alan yazın incelendiğinde koruyucu ve otoriter anne ve baba tutumu altında büyüyen çocukların ileri yaşamlarında benlik değerleri düşük, uyum sorunları olan, depresyon ve intihar eğilimleri yüksek bireyler olabildikleri belirlenmiştir (Sezer, 2010; Erdoğan ve Uçukoğlu, 2011).

Uyanık ve arkadaşları (2004), benlik saygısı düzeyleri incelendiğinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık tespit etmemiş olsalar da erkek öğrencilerin benlik saygısı puanları kız öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Büyüksahin ve Atıcı (2009) da aynı şekilde erkeklerin benlik saygısını

kızlardan olduğu tespit edilmiş olsa da istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Küçükali (2016) kız   ğrencilerin ise benlik saygısı tutumu erkek   ğrencilere oranla daha y  ksek olarak belirlenmiştir.

Benlik saygısını etkileyen etmenlerden biri de hiç kuşkusuz ailedir. Araştırmalara g  re anne ve babanın eğitim durumu arttı a çocuğa karşı daha demokratik bir tutum ve davranışlarda bulunulduğu açıklanmaktadır. Bunun yanı sıra anne ve babanın eğitim düzeyinin y  ksek olması  ocuk üzerinde kaygıya neden olabilmektedir. Eğitim düzeyi y  ksek olan ailelerde çocuğunu yakından takip etmesi gerekmektedir. Eğitim seviyesi düşük olan aile bireylerinde ise çocuğa olan ilgi daha düşüktür (Köknel, 2005, 85). Anne baba tutumu ve sınav kaygısı arasında ilişkileri inceleyen pek çok araştırmada ( ankaya, 1997; Soylu, 2002) demokratik, otoriter ve ilgisiz ana-baba tutumları ile durumluk ve sürekli kaygı arasında anlamlı düzeyde ilişkiler bulunmuştur. Seyhan ve Zincir (2009) araştırması incelendiğinde suça karışan öğrencilerin benlik saygılarının düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Benlik saygısını etkileyen diğer bir unsur  ğretmen yaklaşımlarıdır. Çünkü  ğretmen etkileşimi öğrencilerin benlik kavramlarının gelişimini ve sonunda öğrencilerin başarılarını etkileyebilir (Toole, 1995). Benlik saygısı akademik başarıyı da etkilemektedir. Akademik başarı seviyesi y  ksek olan öğrencilerin benlik saygısının orta ve y  ksek dereceli olduğu gözlenmiştir (Köknel, 2005, s. 85).

Bu kapsamda kardeşlerle iletişim ve ailenin sosyo-ekonomik durumu önemli görülmektedir. Ana babalar çocuklarının yeteneklerini, ilgi alanlarını ve başarılarını onların dikkatine getirerek, çocuğun kendine güvenini artırabilir. Genel olarak çocukları ilgileri ve yetenekleri açısından sıklıkla övmek için fırsatlar arayabilirler ve çocuklarına yeteneklerini sergilemeleri için sayısız fırsatlar verebilirler. Bütün bunlar olumlu bir benlik gelişimi için önemlidir. Çocuğun ebeveynleri onun eylem ve faaliyetlerini onayladığı takdirde çocuğun benlik saygısı artar (Toole, 1995). Duman (2016) bireylerin kardeş sayıları ile benlik saygısı arasında anlamlı bir farklılığın olduğunu belirtmiştir. Tek  ocuk olan bireylerin kardeşleriyle birlikte yetişen bireylere göre benlik saygısının daha y  ksek olduğu bulunmuştur.

şimşek (2006), benlik saygısı geliştirmeye yönelik olarak boşanmış aile çocukları üzerinde yapılan eğitim çalışmalarının etkili olduğu sonucuna

ulaşmıştır. Verilen eğitim öğrencilerin benlik saygısının gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda benlik saygısının çevresel etkenlerle değişebildiği geliştirilebildiği veya olumsuz durumlarda da olumsuz etkilenebildiği sonucuna ulaşılabilir. Çocukların benlik saygısını geliştirmek için ebeveynin ve öğretmenlerin destekleyici rollerini ihmal etmemeleri önemlidir.

Çocuğun benlik saygısını arttırmak açısından otoriter bir ebeveynlik tarzının en az arzu edilen olduğu düşünölmektedir. Otoriter bir ebeveynlik tarzının benlik saygısı ile ters korelasyon olduğu bulunmuştur (Toole, 1995). Dilek ve Aksoy (2013), yaptıkları çalışmada ergenlik döneminde olan gençlerin benlik saygısı ile anne-babaların benlik saygısı arasındaki etkileşimi ele almışlardır. Araştırmacıların sonuçlarına göre ergenlerin annelerin benlik saygısından doğrudan etkilendiğini göstermektedir. Anne-babaların ergenler ile iletişim düzeylerinin arttıracak seminerlerin gerçekleştirilmesi yararlı olabilir. Bu sayede ebeveynlerin çocukların benlik saygıları üzerinde olumlu etkilerinin gerçekleşmesini mümkün olacaktır.

Benlik saygısını etkileyen unsurlardan bir diğeri kültürel doku ve fırsat eşitliğine sahip olmaktır. Evlerde ve okullarda erkek çocuklar ve kızlar farklı beklentilerle büyörlö. "Erkeklerin matematik becerilerinde, mekanik ve fiziki olarak güçlü olması, kızların dil becerileri konusunda ustalığı olması, yemek pişirmeyi öğrenmesi, kendisine bakması" bekleniyor. Tarih, toplumun erkekler için beklentilerinin, kızlar için geleneksel beklentilere kıyasla daha fazla yetki alanı yaratan bir durumda olduğuna ilişkin kanıtlar ortaya koymaktadır. Cinsiyet kalıplaştırmasının etkisi, erkeklerin ve kızların, birey olarak potansiyellerini sınırlandırmaya hizmet eden belirli kalıplara uyması şartına bağlı olmalıdır. Toole, (1995)'un araştırması, kızların kendilerini erkeklerden daha düşük yeteneklere sahip olduklarını düşöndükleri bunun ise ğrenci-ğretmen etkileşimleri ile zenginleştirilebileceğini göstermiştir. Erkeklerde başarı eksikliği genellikle davranışlarındaki inancı zayıflatmayan yanlış davranış veya tembellik ile ilişkilendirilir. Diğer yandan kızlar, yaptıkları için niteliği nedeniyle kendi imajlarını düşük olarak görebilirler. Bu durum önlenmesi için fırsat eşitliğinin teşvik edilmesi önemlidir, çünkü bu durum bireyin genel gelişimiyle ilgilidir ve her bireyin yaşamın tüm alanlarında tam potansiyeline erişmesinin yolu eşit fırsatlara sahip olmasından geçmektedir. Bu nedenle, erkeklerin veya kızların, bireysel ihtiyaçlarından ziyade erkek ve

kız oldukları için farklı muamele görmeleri durumunda, bireyin potansiyeli sınırlanabilir (Toole, 1995). Öğrencilerin cinsiyetlerine, anne eğitim durumuna, kardeş sayısı, yaşadıkları yere göre benlik saygısı algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Çetin, 2017). Ayrıca, benlik saygısı ile ilgili yapılan diğer çalışmalarda da cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Güler- Şahin, 2006; Turan, 2006; Temel, 2008). Çuhadaroğlu (1986), İnanç (1997) ve Bal (2006) tarafından yapılan araştırmaların sonuçları incelendiğinde benlik saygısı ile cinsiyet arasında anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı görülmüştür. Bir başka araştırmada da benlik saygısı puanları açısından bayanlar ve erkekler arasında anlamlı fark görülmemiştir (Taşgit, 2012).

2.3.2.Benlik Saygısı Yüksek Olan Bireylerin Özellikleri

Benlik saygısı yüksek olan kişilerin yaşam kalitesinin yüksek olduğu gözlenmektedir. Kişi psikolojik olarak da kendini iyi hissetmektedir (Köknel, 2005, 85). Benlik saygısı yüksek öğrencilerin özellikleri şunlardır (Toole, 1995);

- Kendilerini gerçekçi bir şekilde görüp kendilerini koşulsuz kabul ederler,
- Güçlü yönlerini tanımlayabilir ve sınırlarını kabul ederler,
- Genellikle başkalarıyla ilişki kurmakta başarılıdırlar ve zorluklara tepki olarak risk almaktan korkmazlar,
- Yeni durum veya zorluklarla karşı karşıya kaldıklarında kendilerini baskı altında hissetmezler,
- Övgüye olumlu tepki verirler,
- Sonuçlardan sorumlu oldukları için başarılarının farkına varırlar,
- Hatalar ve başarısızlıklarla başa çıkabilir ve daha ileri düzeyde öğrenmek için onları fırsat olarak görürler,
- Kendileri için ulaşılabilir hedefler belirleyebilirler.

Yüksek benlik saygısı da kişisel değerin yüksekliğine güven hissinin gelişmesine yol açar. Bu tür bireyler, başkalarına sevgi gösterme ve kabul edici davranmaya yatkındır. Bununla birlikte, zorlu yaşam koşullarında daha mücadelecidirler, çünkü benlik saygısı onlar hayal kırıklığıyla baş etmede daha başarılıdırlar (Toole, 1995). Yüksek benlik saygısı bulunan kişilerin ilişkilerinde olumlu davranışlar içinde bulunduğu, yüksek benlik saygısı

olanlarda hayatını kontrol altına alma duygusunun yüksek olduğu gözlenmektedir (Köknel, 2005, s. 85). Benlik saygısı yüksek olan bir kişi kendisini genel olarak iyi hissedebilir ve zorluklarla başa çıkabilir. Baumeister, Campbell, Krueger ve Vohs (2003)'a göre, yüksek benlik saygısına sahip olan bireyler stres ve kaygı yaratan durumlarla ya da yetersizlikle karşılaştıklarında daha olumlu ve yapıcı tepkiler vermektedirler. Bundan kaynaklı yüksek benlik saygısına sahip kişilerin depresyona girme ihtimalleri daha düşüktür.

2.3.3.Benlik Saygısı Düşük Olan Bireylerin Özellikleri

Düşük benlik saygısına sahip olan bireylerde yüksek benlik saygısı olanlara göre kendilerini zayıf hissetmektedirler. Düşük benlik saygısı bireyde kendine olan güveni yok etmektedir. Birey diğer insanlara göre içine kapanık bir ruh halinde bulunmaktadır. Bu hal bireyde pasif gözükmeyi sağlamaktadır. Düşük benlik saygısı olan kişiler kendi düşüncelerinden çok başkalarının düşüncelerine önem vermektedir. Olumsuz değerlendirmeler karşısında da motivasyonları kırılabilmektedir (Köknel, 2005, s. 85). Benlik saygısı düşük öğrencilerin özellikleri şunlardır (Toole, 1995):

Düşük benlik saygısı olan çocuklar kendinden emin olmayabilirler. Başkalarının onları kabul etmeyeceklerini düşünürlerse, çoğu kez sosyal ortamlara katılamayabilirler. Kendi haklarını savunmayabilir, zorbaca davranışlara göz yumabilirler. Çocuklar zorluklardan kaçınabilir, kolayca vazgeçebilir veya hatalardan geri adım atmayabilir. Düşük benlik saygısına sahip olmak başarıyı engelleyebilir. Günlük zorluklarla nasıl başa çıkılacağına stresiyle çocukların dikkatini dağılabilir.

Benlik saygısı düşük olan bireyler, genellikle başarısızlıktan korkarlar. Bu öğrencilere olumlu geribildirim ve destek vererek fırsatlar sunmak, bu öğrencilere özel ilgi vermek benlik saygısının geliştirilmesi için faydalı olabilir. Benlik saygısı düşük çocukların desteklenerek benlik saygısı yüksek bireylere dönüştürülebilmesi mümkün olabilir (Toole, 1995). Düşük benlik saygısı olan kişilerin depresyon veya anksiyete gibi ruhsal hastalık riskinin artmış olduğu gösterilmiştir. Bunlar arasında kötü vücut imajı, düzensiz beslenme alışkanlıkları, sağlıklı ilişki örüntüleri, iletişim becerilerinin bozulması, olumsuz düşünme ve iş ya da okulda başarısızlık sayılabilir.

Aile, çocuğun benlik gelişimi üzerinde etkili olan önemli bir faktördür. Çünkü benlik kavramının gelişimi, bireylerin çevresi ile olan etkileşimlerinin biçimlerine göre şekillenen dinamik bir süreçtir. Özellikle kendisine yakın olarak gördüğü kişilerin tutumları oldukça önemlidir (Temel ve Aksoy, 2001). İnsanlar kendi kendine değerlerini nasıl inşa edebilecekleri ve destekleyebilecekleri konusunda adım attıklarında yeni nesli daha farklı yetiştirebilir, yanlış uygulamaların büyük ölçüde önüne geçebilirler. Bu anlayış, birçok kişisel ve kişiler arası sorunlarla ilgili olarak önleyici çalışmaları da destekleyecektir. Ebeveyn ve öğretmenlerin destekleyici tutumları, özellikle benlik saygısı düşük olan öğrenciler için, benlik saygısı alanını güçlendirici rolleri olabilir.

2.3.4.Benlik Saygısının Gelişimine İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Freud cinsellik ve saldırganlık duyguların bilinçaltına itildiğini belirtmiştir (Akt. Cüceloğlu, 2006, 30). Bu yaklaşımda benlik saygısı iç dürtülerin etkisiyle şekillenir. Horney, Freud'tan farklı olarak kişiliğin gelişiminde çevresel faktörlere yer vermiştir (Akt. Geçtan, 2018). Psikanaliz literatüründe benlik yerine egonun ele alındığı görülmektedir (Bacanlı, 2004). Adler benliği kişilik bütünlüğü içinde incelemiş ve ona göre benlik kavramı; kişinin kim olduğu konusundaki inançlarıdır (Akt.Geçtan, 2006). Adler, (1956) benlik saygıyı aşağılık duygusundan üstünlük duygusuna geçiş olarak tanımlamıştır. Jung ise benliği tanınmanın yaşamsal bir amaç olduğunu belirtmiştir (Akt. Boore, 2009). Jung bu bağlamda benliğin ortaya çıkması kendisini tanıdıktan sonra olmaktadır. Bu da orta yaşlardır (Akt. Geçtan, 2018).

Erikson (1984) teorisinde benlik kavramından çok kimlik kavramı üzerinde durmuştur. Erikson, bireyin benliğinin hem biyolojik hem de kültürel geçmişinden kaynaklandığını, ebeveynlerden ve önemli diğerlerinden bir dereceye kadar beslendiğini düşünmüştür (Akt. Toole, 1995). Erikson, Benlik tasarımının biyolojik gelişmelerle değişikliğe uğradığını belirtmiştir (Akt. Geçtan, 2018). James (1980) benliği, bilen benlik ve bilinen benlik olarak ayırmıştır. Özne olarak beni, bilen benlik ve nesne olarak beni, bilinen benlik olarak tanımlamıştır (Akt. Toole, 1995). Sullivan'a göre kişi benlik saygısı

yitimine karşı kendini her zaman korumalıdır (Akt. Yiğit, 2010). Benlik saygısının kaybedilmesi mutsuzluğu beraberinde getirdiği düşünülmüştür. Cooley ise, benliği diğer insanların kendisinin nasıl algıladığını ve nasıl değerlendirdiklerini yansıtan bir kavramlaştırma olarak belirtmiştir (Akt. Kula, 2001). Mead, James'in toplumsal kendilik kuramını geliştirerek Cooley'in düşüncelerinden de etkilenererek daha kapsamlı bir benlik kavramı geliştirmiştir. Kurama göre bireyler kendilerine ilişkin başkaları tarafından ifade edilenlerle tutarlı bir tutum geliştirmektedir. Bireyler kendilerini başkalarının kendisine olan tavırlarını azaltacak veya dışlayacak derecede kendilerini reddedebilir veya değiştirebilir. Mead için benlik ve toplum ayrılamaz. Mead gibi Goffman da benliği ve toplumu birbirinden ayrılamaz olarak ele almıştır. Ancak Goffman için birey ve toplum, kişinin etkisinin sonuna kadar çizgilerini koruduğu kısa sahnelerde etkileşime girdiği bir ilişki içindedir. Ancak, oyun sona erdiğinde birey kendi benliğine dönmektedir (Akt. Toole, 1995).

Cooley ve Mead, 'Ben'i, diğer insanlardan yansıyan değerlendirmeden oluşan bir toplumsal olgu olarak ele almıştır. Kuramında belirttiği "Ayna benlik", bireyin kendisi hakkında başkalarının nasıl düşündüğüne dair hayal ettiği değerlendirmeleri yansıtır. Cooley, benlik bilinciyle başkalarının ona nasıl birisi olduğunu yansıtan davranışları hakkında hayal ettiği görüşleri arasında bir bağlantı olduğunu önermiştir (Akt. Toole, 1995).

Sullivan (1953), özsaygının oluşumunun kişilerarası ilişkilerle belirlendiğini ifade etmiştir. Özsaygının temelini aile içi yaşantılara dayandığını ve anne, baba ve çocuk ilişkisinin ödül ve ceza oranının bireyin kendini iyi ben ya da köyü- ben olarak değerlendirmesinde etkili olduğunu vurgulamıştır (Akt. Yiğit, 2010).

Rogers, 'kişiliğin geliştirilmesi için insanların kendi kendini gerçekleştirme çabalarının sürekli olması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre bireyin benlik gelişimi başkalarının duyduğu şeylere değil, kendi duygularına göre oluşmaktadır (Akt. Toole, 1995). Rogers benlik kavramı kişinin kendi hakkında sahip olduğu bir imajı olarak değerlendirmiştir (Akt. Yanbastı, 1996). Benlik saygısı kendini değerlendirmeye dayalı bir sonuçtur. (Coopersmith 1967, Rosenberg 1979). Rosenberg'e (1986) göre benlik saygısı bireyin kendine karşı benimsediği pozitif ve negatif tutumlardır. Benlik

saygısı kişinin kendini nasıl gördüğü, nasıl değerlendirdiği, olduğu kişiden memnun olup olmadığı ile ilgilidir. Benlik saygısı kendini değerli hissetme, başarılı olma, kendini gösterebilme, toplumda beğeni görme, kabul görme, sevilme, kişinin beden algısının olumlu olması benlik saygısının oluşması ve gelişmesinde önemli etkenlerdir (Akt. Özcan ve ark., 2013). Cooper Smith (1967) ise, benliği kişilik açısından önemli görmektedir. Kişinin benliğini kendisi ile ilgili değerlendirmelerinin yansıması olarak değerlendirmektedir.

Benlik saygısı bir bakıma arzular ile mevcut durum arasındaki farka da işaret eder (Yavuzer, 2000). Benlik saygısı artık evrensel olarak tanınmaktadır. Genellikle bireylerin kendileri tarafından yaptırdıkları ve elde ettikleri değerlendirmelere atıfta bulunmak için kullanılır (Toole, 1995). Bütün bu kuramlara baktığımızda benliğin evrensel bir yapısı olduğunu ve aynı zamanda farklı kültürel yapılar açısından incelendiğinde, farklı şekillerde değerlendirildiği ve anlaşıldığı görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 2012). Benlik saygısına ilişkin farklı perspektifler iki ana kategoride incelenmiştir. Birinci ana tema dış benlik saygısı, yani dış yönlendirmedir. İkinci ana tema bireyin kendi iç yönelimidir. Bu yönü, kişinin kendine bakışıdır. Benlik saygısının dış yönelimi, aile bireyleri, öğretmenler ve arkadaşların bireye olan davranışlarından kaynaklanır. Bu yaklaşım aynı zamanda öğrenme ortamına vurgu yapmaktadır (Meilahn, 2000). Benlik saygısının çeşitli tanımları olduğu görülmektedir. Özünde, benlik saygısına sahip olmak kendimiz için istikrarlı bir pozitif saygıya sahip olmaktır. Düşük benlik saygısı bir dizi olumsuz duyguyla ilişkilendirilmiştir ve birisini depresyon ve anksiyete gibi belirli akıl hastalıklarına yatkın hale getirebildiği başarısız kılabilirdiği düşünülmüştür. Kendine güven, yeteneklerimize nasıl değer verdiğimizle ilgili olan benlik saygısı kendimize verdiğimiz değerdir.

2.4.Psikolojik Dayanıklılık

Psikolojik dayanıklılık kavramı İngilizce de kullanılan “resilience” Türkiye’de kelimesinin karşılığı olarak farklı araştırmalarda “yılmazlık” (Öğülmüş, 2001; Gürgen, 2006) ve “psikolojik sağlamlık” (Gizir, 2004; Yalım, 2007; Kararımak, 2009; Oktan, 2008; Sipahioğlu, 2008; Dayıoğlu, 2008; Önder ve Gülay, 2008; Özcan, 2008; Bahadır, 2009; Aydın, 2010) olarak kullanılmıştır. Terzi (2008), ise “resilience” kelimesinin karşılığı olarak

“kendini toparlama gücü” kavramını tercih etmiştir. Bu çalışmada ise “resilience” kelimesinin karşılığı olarak “psikolojik dayanıklılık” kavramı kullanılmıştır.

Psikolojik dayanıklılığın çıkış noktasını stres ile hastalıklar arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara dayandıran Kobasa (1979), psikolojik dayanıklılık kavramını ortaya atmak amacıyla ilk çalışmasında İllinois belediyesinde çalışanların başlarından geçen stresli yaşam olayları ve geçirdikleri hastalıkları incelemiştir. Araştırma sonucunda, yoğun stresli ancak düşük hastalık puanı alan kişilerin, psikolojik dayanıklılığı oluşturan bağlılık, kontrol ve mücadeleci kişilik özelliklerine sahip olduklarını belirlemiştir.

Literatürde psikolojik dayanıklılık kavramına ilişkin birbirinden farklı tanımlara rastlanmaktadır. Bu tanımlardan kimileri, psikolojik dayanıklılığı, travmatik sonuçlar içeren olumsuz yaşantılara sahip bireylerde gözlenen yaşamını sürdürebilme, psikolojik uyumunu kaybetmeme (Yu ve Zhang, 2007) ya da yeniden toparlanabilme gücü olarak (Terzi, 2008) ele alırken; kimileri de zor koşullar altında olumlu ve beklenmedik başarılar kazanma ya da sıra dışı koşul ve durumlara uyum sağlama becerisi olarak görmektedir (Terzi, 2008). Silliman (2004), psikolojik dayanıklılığı, yaşamdaki zorluklarla mücadele etmek için bireyin güçlerini geliştirme kapasitesi olarak tanımlanmıştır. Kobasa’ya (1996) göre, dayanıklı bireyler sadece yapacakları şeyi seçmeyi değil, aynı zamanda yapacakları şeyin önemine de güçlü bir şekilde inanırlar. Bu önem vermenin sonucunda oluşan kendini adama, hem içsel (bireyin sahip olduğu aktivitelere başvurması) hem de dışsaldır (toplumda uygulaması). Dayanıklı bireyler yaşamlarında kontrol sağlayan, kendi yaşamlarını kendileri tayin eden, olumsuz dışsal güçleri etkisiz hale getirebilen, duygularının ve davranışlarının sorumluluklarını alan bireylerdir (Akt. Aydoğdu, 2013, s. 20). Birey hayatta zaman zaman değişik sorunlarla karşılaşmaktadır (Ülker Tümlü ve Recepoğlu, 2013, s. 206). Travmatik olaylara maruz kalma sıklığı bazı ruhsal ve fiziksel sıkıntıları da tetiklerken stresli yaşam olayları üzerinde çalışan araştırmacılar bireylerin olaylar karşısında farklı tepkiler verdiklerine ve farklı mücadele yöntemleri geliştirdiklerine dikkat çekmişlerdir. Stresle başarılı bir şekilde başa çıkma ve

sağlıklı kalmak dayanıklılık olarak adlandırılan bir kişilik tarzıdır (Selçuklu, 2013, s. 47).

Psikolojik dayanıklılık zorluklarla mücadele etmeyi sağlayan özellik veya kişisel bir yetenek olarak değerlendirilmiştir. Bu özellik bireyleri ayakta tutar. Onları cesaretlendirir güçlü kılar ve problemleri aşmasını sağlar (Aydoğdu, 2013). Psikolojik dayanıklılık travma durumlarını atlattırda kullanılan yetidir (Ülker Tümlü ve Receptoğlu, 2013, 206). Stres ve hastalığın kişiler üzerindeki etkililiğini azaltan, yaşam koşullarına uyumu kolaylaştıran bir kişilik özelliğidir (Aydoğdu, 2013, 13). Her insanın sahip olduğu normal özelliklerden biridir. Ancak çevresel ortam güçlenerek ortaya çıkmasını sağlayabilir (Masten, 2001). Kılıç (2014), yaş ve kardeş sayısı değişkenlerinin birlikte psikolojik dayanıklılık puanlarını anlamlı düzeyde yordadığını saptamıştır.

2.4.1.Psikolojik Dayanıklılık Boyutları

Psikolojik dayanıklılık, bireyin ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkiler bırakabilecek zorlu koşullarda ya da travmatik olaylarda ayakta kalmayı sağlayan beceridir (MEB, 2012, s.3). Psikolojik dayanıklılık ile ilgili yürütülen çalışmaların öncüsü Kobasa (1979) sayılabilir. Kobasa, kendini yoğun stres altında hisseden ancak düşük hastalık beyan edenlerin kendini adamaya, meydan okumaya ve kontrol özelliklerini kullanmaya daha yatkın olduklarını tespit etmiştir (Akt. Aydoğdu, 2013, 41).

Kobasa'ya (1979) psikolojik dayanıklılığın kontrol etme, bağlılık ve mücadelecilik kişilik alt boyutları bulunmaktadır. Kobasa'nın yaklaşımına göre psikolojik dayanıklılık kavramını daha iyi anlayabilmek için varoluşçu yaklaşımı anlamak gerekir (Lambert ve Lambert, 1999; Terzi, 2005; Akt. Kurt, 2011). Varoluşçu yaklaşımın temel felsefesine göre insanlar özgürdür, kendi, yaşamlarından kendileri sorumludur; kendini gerçekleştirme kapasitesine sahiptirler (Norcross, 1987). Lambert ve Lambert (1999)'e göre Varoluşçu yaklaşım, günlük yaşamda karşılaşılan streslerle etkin başa çıktıktan sonra sağlıklı kalabilen bireylerin kendilerini hasta bireylerden ayıran tutum, inanç ve davranışsal eğilimler gösterdiklerini kabul eder (Akt. Kurt, 2011).

Kobasa'ya (1996) genellikle stres veren yaşantıların kişisel seçimlerinden kaynaklandığını belirtir. Dayanıklı bireylerdeki gelişmiş

özsaygı, olumsuz yaşam durumlarının iyileştirilebileceği ve sorunların üstesinden gelinebileceği şeklinde iyimser bakış açısına ve kendine güvene neden olur (Akt. Aydoğdu, 2013, 20). Psikolojik dayanıklılığı oluşturan boyutlar aşağıda verilmiştir.

Kontrol Etme: Kontrolü elinde tutma, yaşamda güçlüklerle karşılaşıldığında kişinin kendisini çaresiz hissetmesi yerine olayların sonuçlarını değiştirebileceğine olan inançtır (Maddi, 2004; Kurt, 2011). Kontrol, birey beklenmedik bir olayla karşılaşsa dahi yeni durumun özelliklerine hâkim olma, yaşamı tekrar kontrol altına alma çabasıdır. Kontrol çabasının bireyin yaşama olan bağından kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü Kobasa'nın modeline göre psikolojik dayanıklılık aynı zamanda yaşama bağlanmayı gerektirir. Bağlanma, yaşam olaylarına ve çevresine içtenlikle katılımı ifade ederken mücadelecilik, bu yaşam olaylarındaki değişimler karşısında vazgeçmemeyi, değişimlerden pozitif çıkarımlarda bulunmayı ifade eder (Selçuklu, 2013, s. 52).

Bağlanma: Devam eden yaşam olaylarına katılma eğilimidir (Terzi, 2005). Bu boyut, bireylerin yaşamına sahip çıkma, kendi gücüne inanma, duygusal destek alma ve vermeye istekli olma, kısaca ne istediğinin farkına varma ile oluşan gerçekçi yaklaşımdır (Kurt, 2011).

Mücadeleci Kişilik: Maddi ve Khoshaba'ya (1994) göre değişmezliğin yerine değişim günlük yaşamın doğal bir parçasıdır. Mücadeleci kişilik değişimden korkmak yerine olayların ve sorunların üstüne gidecek güç cesaret ve inanca sahip olmaktır (Kurt, 2011).

2.4.2. Psikolojik Dayanıklılık ve Boşanma

Aile bütünlüğü çocuğun ruhsal yönünü etkileyen bir durumdur. Psikolojik dayanıklılık bu yönüyle ailenin parçalanmışlığından etkilenmektedir. Altundağ (2013), boşanmış ailelerdeki ergenlerin psikolojik dayanıklılığı ile yaşam doyumları arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuca göre psikolojik dayanıklılığı güçlü olan kişilerin yaşam doyumları da güçlü olacaktır. Ayrıca, çocukların mutluluğu ve psikolojik dayanıklılığı için aile yapısının diğer değişkenlerden daha önemli olabilir. Çocukların psikolojik iyi oluşlarının, ebeveynlerinin birlikte veya ayrı oluşlarıyla yakından ilişkisi vardır. (Sun ve Li, 2002).

Steinberg (2007) boşanmadan en fazla etkilenen iki grubun okul öncesi dönemdeki çocuklar ve ergenlik dönemindeki gençler olduğu belirtmektedir. Sadece anne-babası ergenlik döneminde boşanmış olanlar değil, anne-babası çok daha önce boşanmış olan ergenlerin de boşanmadan olumsuz etkilendiğini görmekteyiz. Yıllarca gizli kalmış birçok duygu ergenlik döneminde açığa çıkabilmektedir. Hatta bu duygular sadece ergenlik yıllarıyla sınırlı kalmamakta, çok daha ileriki yaşlarda bile ortaya çıkabilmektedir.

Durak (2002) psikolojik dayanıklılığın stres ve psikolojik belirtiler arasında arabulucu role sahip olduğunu bulmuştur. Ayrıca psikolojik belirtilerin yordanmasında psikolojik dayanıklılık kişilik özelliği etkili olduğu bulunmuştur. Ruhsal durum ile dayanıklılık arasında bir ilişki vardır. Çocukların ruhsal durumları ve dayanıklılıkları üzerinde çocuğun kişilik özelliklerinin etkili olduğu (Durak, 2002); psikolojik dayanıklılığı ile yaşam doyumu arasında pozitif yönde ilişki olduğu (Altundağ, 2013) tespit edilmiştir. Boşanma süresinin uzun olması ailedeki parçalanmışlığın ve aileden ayrılan ebeveyne ilişkin çocukların duyguların karmaşıklığından onların psikolojik dayanıklılıkları olumsuz etkileyebilir. Ailede geçirilen nitelikli zaman, ailenin ilgilenmesi, aile bütünlüğü psikolojik dayanıklılığı etkileyen durumlardır. Ailenin parçalanmış olması çocuğun aile ihtiyacının tam ve bütünlük içinde karşılanmasına engel olacaktır (Cüceloğlu, 2006).

Ebeveynlik, çocuğun hayatta kalma ihtiyaçlarını karşılama gereksinimlerinin çok ötesinde sorumluluklar gerektirir. Ebeveynlerin, çocukların, duygusal gelişiminde ve yaşam becerileri kazanımında önemli rolleri vardır. Çocukların genel gelişimi için ebeveynlerin destekleyici olması yeterli ilgi ve sevgiyi göstermesi önemlidir. Bu destek birçok alanda çocuğun kendine olan güveni kazanmasını zorluklarla başa çıkmasını ve çok yönlü gelişimini destekleyebilir.

2.4.3. Psikolojik Dayanıklılığı Etkileyen Bazı Faktörler ve Ruhsağlığı

Bireyin, sahip olduğu içsel ve dışsal koruyucu faktörlerle, risk faktörlerinin üstesinden gelmesi sonucunda kazandığı yeterliliklerdir (Ülker Tümlü ve Receptoğlu, 2013, 206). Richardson, Neiger ve Jensen'in (1990), psikolojik dayanıklılık modeline göre; bu koruyucu faktörler stresle başa

çıkma, zorlukları başarıyla aşmada, yeni durumlara uymada kullanılan becerilerdir. Bu beceriler sağlıklı olarak iletişim kurmayı hayata uyum sağlamayı güçlükleri aşmayı sağlarlar. Terzi (2005) psikolojik dayanıklılık başa çıkma stratejileri ve bilişsel değerlendirmelerde doğrudan etkili olduğunu belirtmiştir.

Tek insan yetersiz ve güçsüz olduğundan, insanlar bir toplum içinde yaşar. Bu bakımdan, toplumsallık duygusu ve toplumsal işbirliği bireyin kurtuluş ve esenliğini oluşturur (Adler, 2000, s.188). Dayanıklılık, sıkıntıların yaşandığı zamanlarda önemli bir düzenleyici güç olabilir. Zorluklarla karşılaştığında özenle sabırlı kalınmalıdır. Duygusal dayanıklılık esnekliği gerektirir. Başarısızlık ve hayal kırıklığı karşısında esnek ve dayanıklı olmak önem taşımaktadır. Ebeveynler, çocuklarına, kendilerini destekleyici bir ortam, olumlu geri bildirim, sağlıklı davranış ve etkileşim modellerini ve deneyimlerine karşı duygusal tepkileri hakkında destekleyici olmalıdırlar.

Koruyucu faktörler aynı zamanda stres durumları ile başa çıkmada etkilidir. Etkili başa çıkma, psikolojik dayanıklılığın en önemli göstergesi olarak kabul edilir (Mandleco ve Peery, 2000). Ruh sağlığı, bireyin sahip olduğu yetenekleri kullanabilmesini, yaşamdaki olağan stres verici olaylarla baş edebilmesini, üretken ve verimli çalışabilmesini, içinde yaşadığı topluma katkı sağlayabilmesini içeren bir iyi olma halidir. Bu tanım aslında birey açısından olumlu ruh sağlığı özelliklerinin neler olduğunu önemli ölçüde içermektedir. Tanıma sığmayan bazı unsurlar da katıldığında, bireyde olumlu ruh sağlığının özellikleri şöyle özetlenebilir. Olumlu ruh sağlığı için (Doğan, 2011, s. 15):

- Bireyin yalnızca ruhsal olarak hasta ya da zayıf olmamasını değil, bir bütün olarak mümkün olan en üst düzeyde iyi olmasını gerektirir. Ruhsal bir sorun taşımamak, ruhsal olarak sağlıklı olmak anlamına gelmez.
- Bireyin yeteneklerini etkili kullanabilmesini gerektirir. Birey eğer sahip olduğu yeteneklerini kullanamıyorsa gerçek bir ruhsal sağlıktan bahsedilemez.
- Bireyin gizilgüçlerini açığa çıkarmasını gerektirir. Kişi kendinde var olan, ama henüz açığa çıkmamış özelliklerini keşfedip kullanmıyorsa ruhsal sağlık üst düzeye çıkamaz.

- Bireyin yaşamın olağan güçlükleri ile baş edebilmesini gerektirir. Herkesin baş etme tarzları farklı olmakla birlikte, olumlu ruhsal sağlığa sahip her birey yaşamdaki güçlükler karşısında edilgen bir tavır sergilememelidir.

- Bireyin üretken ve verimli çalışabilmesini gerektirir. Ruhsal sorunu olan bazı insanlar yeterince verimli çalışamamaktadırlar. Üretmeyen bireyde ruhsal sağlığın önemli bir ölçütü eksik kalmaktadır.

- Bireyin içinde yaşadığı topluma katkı sağlamasını gerektirir. Bir önceki ile yakından ilişkili bu özelliğe göre, kişi sosyal bir varlık olması nedeniyle dâhil olduğu toplumdaki yararlandığı gibi o topluma katkı da sağlamalıdır. Bu özellik ruhsal sağlığın sadece bireysel bir olgu olmadığını gösterir.

- Bireyin gelişimsel dönemine uygun bilişsel, duygusal ve davranışsal özellikler gösterebilmesini gerektirir. Özellikle gelişim döneminin gerektirdiği düzeyin altında özellikler gösteren bireylerin ruhsal sağlıkları bu durumdan olumsuz etkilenebilir.

- Bireyin sosyal çevresi ile uyum içinde olmasını gerektirir. Burada uyum kavramı, edilgen bir konum almayı anlatmaz. Toplumdan fayda-topluma fayda” ilişkisinde bireyin etkin rol almasını ve gerektiğinde yaşadığı toplumsal çevreyi değiştiremeyi de içeren bir uyum anlayışına işaret eder.

- Bireyin sağlıklı sosyal iletişim kurmasını gerektirir. Sağlıklı sosyal iletişimin varlığı olumlu ruh sağlığının önemli göstergelerindendir.

Kadın özel eğitim öğretmenlerinin psikolojik dayanıklılık düzeyleri erkek özel eğitim öğretmenlerinden yüksek olduğu tespit edilmiştir (Uçar (2014). Bir başka çalışmada da kız öğrencilerin psikolojik dayanıklılık toplam, gelecek algısı alt boyutu aile uyumu alt boyutu ve sosyal kaynaklar alt boyutuna ait psikolojik dayanıklılık toplam puan ortalamaları erkek öğrencilerin psikolojik dayanıklılık toplam puan ortalamalarına göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (Kılıç, 2014). Farklı bir araştırmada ise erkeklerin dayanıklılıkları daha yüksek bulunmuştur (Ülker Tümlü, 2012).

Erkeklerin duygusal farkındalıklarının ve duyguları ifade etmelerinin kadınlara göre düşük olduğu bulunmuştur (King ve Emmons, 1990; Polce-Lynch, Myers, Kilmartin, Forsmann-Falck, ve Kliwer, 1998). Ailenin toplam geliri arttıkça çocukların benlik saygısının yükseldiği saptanmıştır (Aydoğan;

2010; Çetin, 2017; Güngör, 1989; Haktanır ve Baran; 1996; Kılıçcı, 1981). Bu duruma neden olan pek çok etken olduğu düşünülmektedir. Örneğin öğrenciler yüksek gelir durumuna bağlı olarak istek ve ihtiyaçlarına kolaylıkla ulaşabilir; daha düşük ekonomik seviyeye sahip öğrenciler ile kendi ailelerini kıyaslayarak kendileri ile ilgili pozitif değerlendirmelerde bulunabilirler. Ergenler üzerinde yapılan araştırmalar yaş arttıkça benlik saygısının düştüğü saptamıştır (Çetin, 2017).

Hastalık benlik saygısında olduğu gibi çocukların psikolojik dayanıklılıklarını da olumsuz etkilemektedir. Hastalıklar kişinin bakış açısını değiştirir, kimi zaman çaresiz hissettirebilir. Ayrıca hastalıklar kısıtlılık ve güçsüzlük demektir. Bu yönüyle ailede hastalığın olması çocukların psikolojik dayanıklılıklarını olumsuz etkiliyor olabilir. Dayanıklılık eğitimi, insanlara bunun temel ve sezgisel düzeyde, bazen de entelektüel bilgi ile kavradığımız her şeyden fazla öğretici olabilir. Vücut, dayanma gücünün rahatsızlığını kaydeder, sonra yalnızca bir yüzme turu daha, iki dakika daha fazla koşu ile direnç artabilir. Ne zaman zor ya da acı verici bir şey yaptığımızda, düşündüğümüzden daha güçlü olduğumuzu öğreniriz. Vücudumuz fiziksel esnekliği öğrenirken, psikolojik olarak da güçlü olmayı öğrenebilir (Terakye, 1989).

2.4.4. Ergenlik: Duygular, Kimlik ve Psikolojik Dayanıklılık

Ergenlik, belirli sağlık ve gelişim ihtiyaçları ve hakları ile bir yaşam periyodudur. Ayrıca, bilgi ve beceri geliştirme, duyguları ve ilişkileri yönetmeyi öğrenme ve ergenlik yıllarının keyfini çıkarmaya ve yetişkin rollerini üstlenmek için önemli olacak nitelik ve yetenekleri edinme zamanıdır. Ergenlik dönemi gelişim dönemleri içinde önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde çocukların kişilik özellikleri oturmaya başlar (Çelik, 2006, s.268). Psikolojik özelliklerin ergenlik döneminde yaşla birlikte şekil aldığı bilinmektedir. Psikolojik dayanıklılık yaş ilerledikçe daha yüksek çıkmaktadır. Uçar (2014), yaş arttıkça psikolojik dayanıklılık düzeyinin de arttığını bulmuştur. Tusaie ve Patterson, (2006), araştırmasında olumlu duyguların psikolojik sağlamlıkla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, araştırmada elde edilen sonuçlar benlik saygısı düzeyi arttıkça, psikolojik sağlamlığın da arttığını göstermektedir.

Erikson'a göre, ergenlik döneminin en önemli sorunu kimlik arayışıdır (Akt. Yavuzer, 2003, s. 304). Bu arayış kişiyi zaman zaman çatışmalara götürebilir. Kişilik sorunları istenmeyen sorunlar olarak değerlendirilmiştir (Maslow, 2001, s. 11). Beden ve ruh sağlığı açısından sağlıklı bir çocukluk dönemi, hayatın diğer evreleri için de sağlam bir temel teşkil eder. Ergenlik, insan gelişiminin en hızlı aşamalarından biridir. Değişikliklerin çoğunun düzeni evrensel gibi görünse de, zamanlamaları ve değişim hızı bireyler arasında ve hatta içinde değişmektedir. Bireyin (örneğin cinsiyet) ve dış faktörlerin (yetersiz beslenme, kötü niyetli bir ortam) özellikleri de bu değişimleri etkiler (Eraslan ve Keleş, 2006, s. 153). Çocukluk döneminin problemlili olması zorluklarla başa çıkmada güçlükler yaşanmasına neden olur (Adler, 2000, s. 61). Bu yönüyle ergenin kimlik şekillenmesi doğru temeller üzerine koyulursa onun psikolojik yanını da güçlü kılacaktır. Ergenlik genellikle 13 ila 19 yaş arasındaki yılları tanımlar ve çocukluktan yetişkinliğe geçiş aşaması olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte, ergenlik döneminde ortaya çıkan fiziksel ve psikolojik değişiklikler, erken ya da "ara" yıllarında (9 ila 12 yaş arası) daha erken başlayabilir. Bu geçiş dönemi, bağımsızlık ve kimlik konularını gündeme getirebilir. Birçok ergen ve akranları okul, cinsellik ve sosyal hayatla ilgili zorlu seçeneklerle karşı karşıyadır. Akran grupları, ilgi alanları ve görünüş, bir gencin yetişkinliğe doğru yolculuğunda doğal olarak önemli ölçüde artma eğilimindedir.

Ergenlik dönemine girmek hızlı biyolojik değişimle beraber olur bu değişim kaygılara ve güvensizliğe neden olur (Aytek, 1999, s. 4). Çatışma ve öfke ergenin psikolojik dayanıklılığını yıpratır. Ergenler duygularını ifade etmek yerine öfke duymak ya da savunma mekanizması geliştirme eğilimindedirler (Keskinöglü, 2007, s.79). Ergenler, bu dönemin gündeme getirdiği çelişkili duygular içerisinde, kırılganlıklarından dolayı ruhsal sorunlar yaşamaya eğilimlidirler. Bir gruba katılma özleminin yanı sıra yalnızlıktan hoşlanma, ebeveynin hoşlanmadığı şeyleri sevmek, yetişkini hor görme, arkadaşlarının kendisini engellediğini hissettiğinde duyduğu öfke ve nefrete karşı aidiyet ihtiyacı, geleceğe karşı coşkuyla yönelişin tersine endişe ve umutsuzluk taşıma bu evrenin çelişkili duyguları arasında sayılmaktadır (Baltaş ve Baltaş, 2008, s.27). Genç bu dönemde, topluma karşı zıt olma

eğilimindedir. Kuralları sevmez. Baskı her zaman ters teper. İletişim güçlüğü çeker. Beraberinde de geçimsizlik gelişir.

Kararırmak ve Siviş-Çetinkaya (2011), ergenler üzerinde yaptıkları çalışmalarda hem olumlu, hem de olumsuz duyguların psikolojik sağlamlığı yordadığı sonucuna varmışlardır. Bu bulgudan hareketle ergenin duygularını yönetme becerileriyle donatılması onun psikolojik dayanıklılığını artıracak bir etkindir. Çocukların duygularını yönlendirmek ve kendilerini sağlıklı bir şekilde ifade etmenin yollarını bulmalarına yardımcı olmak, onların zorluklara başa çıkmasında destek olmak ve hatta akademik ve sosyal yeterliklerine yardımcı olmak ebeveynlerin görevidir. Bu tür destekler çocuklarda gelecekteki problem davranışlarını azaltmada büyük ölçüde yardımcı olur.

Ergenlik çağında gençlerin sorunları bulundukları yaş gruplarına, okula devam edip etmemesine, anne ve babasının gence olan tutumuna, gencin zekâsına, çevresinde kabul görme derecesine göre değişkenlik gösterebilir (Özodaşık, 2001, s.24). Ergenlik dönemindeki yaşanan bu psikolojik süreçlerle bağlantılı olarak kimlik arayışları, kendini ifade etme, hayaller ile gerçeklerin çatışması arzu edilene ulaşamama gibi nedenler kaygı oluşturabilmektedir (Silverman ve Field, 2011, s.99). Gençlerin en çok gelecek beklentileri ve ne yapacakları konusu sonra serbest zamanlarını değerlendirememek, okuldaki çalışmalara uymakta güçlük, arkadaşlar arası anlaşmazlık ve kavga sorunlarının yoğunlaştığı genel alanlardır (Özodaşık, 2001, s.24). Kaygılı olan ergenler dikkatlerini toplamakta güçlük çeker ve sosyal ilişkileri azalır (Geçtan, 2018, s.85). Anlaşılmak bu yaş gruplarındaki gençlerin en belirgin sorunlarıdır (Özodaşık, 2001, s.24).

Ergenler için kontrol edilemeyen duygular huzursuzluk ve korku verebilir. Ergenlik döneminde, ebeveynlerden duygusal (fiziksel olmayan) ayrılık sorunları ortaya çıkar. Bu ayrılma duygusu, kişisel değerlerin oluşturulmasında gerekli bir adım olsa da, kendi kendine yeterliliğe geçiş aşaması kolay değildir. Ayrıca ergenlik döneminde birey, çocukluğun gizli cinselliğini takip eden cinsel duyguların yükselişini yaşar. Ergenlik döneminde, bireyin cinsel istekleri kontrol etmeyi ve yönlendirmeyi öğrenir (From, 2003, s.54). Psikolojik dayanıklılığı güçlü olan ergenler, ihtiyaçlarını, arzuları, görüş ve duygularını açık, doğrudan, dürüst ve uygun yollarla ifade edebilir. Bu ergenler, başkalarının haklarını çiğnemeksizin kendi haklarına

ayak uydurabilmektedirler. Bu sayede daha verimli ve daha etkin çalışma ilişkileri kurma konusunda daha istekli olabilirler (Toole, 1995). Terzi'nin (2005) psikolojik dayanıklılığın başa çıkma ve bilişsel değerlendirme üzerinde doğrudan etkili olduğunu tespit etmiştir.

Ergenlik döneminde arkadaş bir numaralı sosyal destek kaynağıdır (Cüceloğlu, 2006, s.360). Bu dönem aynı zamanda karşı cinse yönelme dönemidir (Özakkaş, 2004, s.182). Güvenlik, ait olma, sevgi ilişkileri ve saygıya duyulan gereksinim yalnızca diğer insanlar tarafından giderilebilir (Maslow, 2001, s. 40). Sonuç olarak ergenlik, insan gelişiminin en hızlı aşamalarından biridir. Biyolojik olgunluk psikososyal olgunluğun önündedir. Hem birey hem de çevrenin özellikleri ergenlik döneminde meydana gelen değişimleri etkiler. Genç ergenler, ailelerinin sınırlarının dışına çıkmaya başladıklarında özellikle savunmasız olabilir. Ergenlikte meydana gelen değişiklikler, sadece ergenlik döneminde değil, yaşam boyu da devam eder. Ergenliğin kendine özgü doğası ve önemi gereği eğitim programları açısından dikkate alınmalıdır.

Ergenlerdeki dayanıklılığı yordayıcı olarak özgüven ve umutsuzluk değişkenleri incelenmiştir. Öz güven ve dayanıklılık arasında pozitif bir ilişki bulunurken, umutsuzluk ve dayanıklılık arasında negatif bir ilişki bulunmuştur (Karataş ve Savi-Çakar, 2011). Ergen kuracağı arkadaşlıklarda başkalarının isteklerine, kaprislerine, kurallarına göre kendine yön vermek zorundadır (Maslow, 2001, 40). Birçok davranışımız, deneme yanılma yoluyla elde edilmiş davranış şeklidir (Özakkaş, 2004, 201). Bu yönüyle bu davranışların görülmesi için sağlıklı bir psikolojik yapı gereklidir. Psikolojik dayanıklılığı güçlü olan kişilerin arkadaş ilişkilerinde yaşadığı zorluklara katlanması mümkün görünmektedir. Psikolojik dayanıklılık her bir yönüyle stresli durumlarla başa çıkma becerisidir. Ebeveynlerin, çocukların, duygusal gelişim ve davranış alışkanlıklarını kazanımında etkisi vardır. Çocukların genel gelişimi için ebeveynlerin destekleyici olması yeterli ilgi ve sevgiyi göstermesi önemlidir ve bu destek birçok alanda çocuğun kendine olan güveni kazanmasında zorluklarla başa çıkmasında gelişimini destekleyici rol üstlenir.

Uyum güçlükleri ve kendini tanıma çabasıyla geçen bu dönem problemleri davranışlar oluşmasında zemin teşkil edebilmektedir. Psikolojik yönden sağlıklı insanların özellikleri şunlardır (Maslow, 2001, s.31):

1. Gerçeklerin olduğu gibi doğru şekilde algılanması,
2. Başkalarını kabul edebilme,
3. Kendilik algısının gelişmesi,
4. Sorunları çözebilme,
5. Özgür davranabilme,
6. Daha fazla özerk olma,
7. Doğru tepki gösterme ve değerlendirme yapabilme,
8. Başarılı deneyimlerin daha çok olması,
9. Kendini diğer insanlarla özdeşleştirebilme,
10. Sağlıklı insan ilişkilerine sahip olma,
11. Daha demokratik bir kişilik yapısı
12. Üretken bir kişiliğe sahip olma,
13. Yeni değerler kazanabilme becerisi gösterebilmektir.

2.4.5. Psikolojik Dayanıklılıkta Okulun Etkisi

Okul, insanı yetiştiren yani eğitim ile çocuğu şekillendiren merkez konumundadır (Karaman, 2014, s.79). Okul toplumsal kuralların aktarıldığı yer ve sosyalleşme sürecinin en önemli kurumlardır. Çocuk okulda toplumsal kuralları da öğrenirken sosyalleşir. Okul öncesi döneminden itibaren birey, katıldığı tüm gruplar içinde toplumun kültürünü görerek, yaşayarak ve deneyerek öğrenir ve içselleştirir. Çocuk bu ortam içinde eğitim öğretim kazanımları ile etkilenecek, kendisi hakkında yeni değerlendirmelerde bulunur. Benliğine ilişkin görüşler oluşturmaya başlar. Kişilik gelişiminin ana etmenlerinden biri olarak kabul edilen bu oluşuma ise benlik kavramı denir. Bu dönemde çocuk için önemli olan ana baba, arkadaş ve öğretmen gibi kişilerin çocuk hakkındaki değerlendirmeleri ne denli olumlu ise çocuk da bu değerlendirmeler doğrultusunda daha olumlu bir benlik kavramı geliştirebilir (Can, 2008, s.16). Eğitimin temel amaçları arasında bireyi destekleyerek oto kontrolünü sağlayabilen birey olarak yetiştirmek de sayılabilir (Yavuzer, 2003, s.155). Kendisine ilişkin olumlu benlik saygısı geliştiren birey psikolojik olarak kendisini daha sağlıklı ve daha güçlü hissedecektir. Benlik saygısı düzeyi

arttıkça, psikolojik sağlamlık düzeyinin de arttığı saptanmıştır (Tusaie ve Patterson, 2006; Karairmak ve Siviş-Çetinkaya, 2011).

Er (2009), boşanmış aile çocukları üzerinde yaptığı araştırma sonucunda; çocukların, psikolojik bağımsızlıklarının ev-içi yüksek beklentilerin, arkadaşlardan algılanan sosyal desteğin, çevresel ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentilerin, okul-içi etkinliklere katılımın, çocukların algıladığı kontrol/denetleme değişkenlerinin, akademik başarı durumlarını etkilediğini tespit etmiştir.

2.4.6.Psikolojik Dayanıklılıkta Öğretmenin Rolü

Eğitim çocuklara çok yönlü bilgi ve beceri vermeyi amaçlamaktadır (Sezer, 2002, 22). Öğretmen öğrencileriyle kurduğu sağlıklı iletişimle onlara rol modeldir. Eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek için eğitim programlarını planlayarak uygular. Farklı yöntemler kullanarak öğrenmeyi kalıcı hale getirmeye çalışır. Öğrencinin zorlandığı durumlarda destekleyici rolünü üstlenir. Onların başarılarını takdir eder ve ödüllendirir. Ailesi ile işbirliği içinde çalışarak çocuğu tanıır bireysel özelliklerini göz önünde bulundurarak yaklaşımlarını belirler (Yaşar, 2008, s. 182). Eğitimciler kullandıkları değişik teknolojik araçlarla öğrenmeyi ve öğrenme ortamlarını zevkli hale getirmeye çalışır (Yavuzer, 2003, 1). Bir öğretmen olmanın temel dayanağı, her bir öğrencinin öğrenimine önem vermesidir. Öğretme eylemi, öğrencilerin kendi başlarına olduklarından daha fazlasını öğrenmelerine imkân sağlamalı ve her öğrencinin hayattaki durumlarına bakılmaksızın potansiyellerini gerçekleştirebilecek olanakları sunmalıdır (Sezer, 2001, s. 22-23).

Çocukların eğitimiyle uğraşan kimselerin onlarla arasında bağ ve dostluk olmalıdır. Çocukların hoşlandığı tarzda davranmalıdırlar. Çocukların yanlarında rahat olmaları ve arkadaşça hissedebilmeleri için konumlarını bir kenara bırakmalıdırlar ki neticede eğitime açık olsunlar ve verilmesi mümkün ve gerekli olan öğretim verilebilsin (Hüseyinzade, 2013, s. 136). Öğretmenlerin olumsuz tutumları çocukları etkilemektedir. Kötü davranışa maruz kalan bir öğrencinin okulu sevmesi mümkün değildir. Bu durum onların çevreye güven duygularını da zedeleyebilir (Çelik, 2006, s. 271). Öğretmen çocuğun psikolojik dayanıklılığını kuracağı sağlıklı iletişimle destekleyebilir. Öz güveni artırıcı etkinlikler yapabilir. Onun gelişimi takip edebilir ailesiyle

bilgileri paylaşabilir. Öğretmenin ve ailenin baskıcı tutumları çocuğu yıpratır.

Öğretmenler tarafından kötü davranışa maruz kalan öğrenciler, istenmeyen davranışlar gösterebilmektedirler (Çelik, 2006, 271). Öğretmenin çocukla yeterince ilgilenmesi, kriz durumlarında çocuğun davranış sorunları göstermesini önleyebileceği gibi öğrencinin ilgi çekme amaçlı olumsuz davranışlarını da önleyebilir (Eripek, 2008, s.10). Etkin bir öğretmen karar verirken sadece bilişsel yeteneklerle ilgilenmez. Öğrencilerin birbirleriyle olan ilişkileri, özel yetenekleri ailevi problemleri çocukluk deneyimleri ile de ilgilenmek durumundadır (Nelsen, Lott ve Glenn, 2003). Öğretmenin eğitim ortamını sevdirmesi önemlidir. Öğretmenin öğretim yöntem ve tekniklerinin etkili kullanılması, öğrencilerin mutlu ve başarılı bireyler olmaları için, bir takım özelliklerini ve becerilerini geliştirmesini sağlar. Bu yönüyle öğretmen öğrencinin psikolojik yönünü güçlendirici rol üstelenebilir. Planladığı ve uyguladığı etkinliklerle bireyin gelişimine çok yönlü katkı sağlayabilir. Benlik saygısı gelişen bir öğrencinin psikolojik dayanıklılığının da yüksek olması beklenir.

Öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Benlik saygısı yükseldikçe psikolojik dayanıklılıkta artmaktadır. Diğer bir ifadeyle benlik saygısı yüksek olanların psikolojik dayanıklılıkları da yüksektir. Literatür incelendiğinde benzer bulgulara ulaşılmıştır (Tusaie ve Patterson, 2006).

3.BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada kullanılan yöntem bu bölümde açıklanmıştır.

3.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış ortaöğretim öğrencilerinde benlik saygısı ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu araştırmada nicel yöntemlerden tarama modeli kullanılmıştır. Karasar (2006)'a göre ilişkisel tarama modeli araştırma kapsamına olan değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek üzere yapılmaktadır. Değişkenlerin birlikte değişip değişmediği birbirleri ile olan ilişkilerinin negatif veya pozitif olup olmadığı hakkında fikir sahibi olunur.

3.2.Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni 2017–2018 eğitim öğretim yılının içinde Bursa ilinde Yıldırım İlçesine bağlı ortaöğretim okullarına kayıtlı öğrencilerdir. Bu evren içinden uygun örneklem yoluyla belirlenen 359 öğrenciye ölçek uygulanmıştır. Toplamda 4 ortaöğretim okula gidilmiştir. 9., 10., ve 11. sınıflardaki öğrencilerin ortalaması birbirine yakın olacak şekilde şubeler belirlenmiş ve ölçekler dağıtılmıştır. Analizler toplam 359 örneklem sayısı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Örneklem ait demografik bilgiler Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1.*Katılımcıların demografik özelliklerinin dağılımı*

Demografik Özellikler	Gruplar	<i>f</i>	%
Cinsiyet	Erkek	256	71,3
	Kız	103	28,7
Yaş	14 yaş	46	12,8
	15 yaş	102	28,4
	16 yaş	111	30,9
	17 yaş ve üz.	100	27,9
Sınıf	9. sınıf	113	31,5
	10. sınıf	92	25,6
	11. sınıf	154	42,9
Aile Birlikteliği	Birlikte	262	73,0
	Ayrı	97	27,0
Ayrılık Yılı	Birlikte	262	73,0
	1-2 yıl	31	8,6
	3-6 yıl	33	9,2
	7 yıl ve üz.	33	9,2
Aile Gelir Durumu	Yüksek	66	18,4
	Orta	238	66,3
	Düşük	55	15,3
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	116	32,3
	Ortaokul	133	37,0
	Ortaokul ve üz.	110	30,6
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	86	24,0
	Ortaokul	128	35,7
	Ortaokul ve üzeri	145	40,4
Uzun Süreli Bir Hastalık	Var	23	6,4
	Yok	336	93,6
Ruhsal Hastalık	Var	10	2,8
	Yok	349	97,2
Psikiyatrik Tanı Aldınız mı?	Evet	10	2,8
	Hayır	349	97,2

Tablo 1.'de görüldüğü üzere örneklem grubundaki kişilerin, 103'i (%28,7) kız, 256'si (%71,3) erkektir. Toplam 359 kişi vardır ve çoğunluğu erkektir. Katılımcıların 46'sı (%12,8) 14 yaşında, 102'si (%28,4) 15 yaşında. 111'u (%30,9) 16 yaşında, 100'ü (%27,9) 17 yaş ve üzeridir. Katılımcıların 113'ü (31,5) 9. sınıf, 92'si (%25,6) 10. sınıf, 154'ü (%42,9) 11. Sınıfta okumaktadır. Katılımcıların aile birlikteliği incelendiğinde 262'sinin anne ve babası (73,0) birlikte, 97'si (% 27,0) ayrı yaşamaktadır. Anne baba boşanma süresine göre 262'si (%73,0) birlikte yaşarken, boşananlardan 31'i (%8,6) 1-2

yıl, 33 (%9,2) 3-6 yıl, 33'ü (%9,2) 7 yıl ve üzeri boşanma süresi vardır. Anne yaşama durumu incelendiğinde 357'si (% 99,4) annesi yaşıyor, 2'i (%0,6) vefat etmiştir. Babanın yaşama durumu ise 355'i (% 98,9) hayattayken, 4'ü (%1,1) vefat etmiştir. Ailenin gelir durumu ise 66'sı (% 18,4) yüksek, 238 (%66,3) orta, 55'i (%15,3) düşük gelire sahiptir.

Öğrencilerin 116'sının annesi (% 32,3) ilkokul, 133'ü (% 37,0) ortaokul, 110'u (% 30, 6) lise ve üzeri mezuniyete sahiptir. Öğrencilerin 86'sının babası (% 24,0) ilkokul, 128'i (% 35,7) ortaokul, 145'i (%40,4,) ortaokul ve üzeri mezuniyete sahiptir. Öğrencilerin 23'ü (%6,4) uzun süreli hastalığa sahipken, 336'sı (%93,6) uzun süreli bir hastalığa sahip değildir.

3.3.Yapılan İşlemler

2017–2018 öğretim yılında örneklem belirlendikten sonra İl Milli Eğitim Müdürlüğüne izinler için başvuru yapılmıştır. Araştırmanın hangi amaçları taşıdığı, kullanılacak ölçme araçları ve örneklem hakkında açıklamalar yapılmıştır. İzinlerin alınmasından sonra araştırmanın yapılacağı okullara gidilerek hazırlanan formlar öğrencilere rehber öğretmenler aracılığıyla dağıtılmıştır. Uygulamalar ders esnasında toplu olarak gerçekleştirilmiştir. Uygulama öncesinde rehber öğretmen tarafından araştırmanın amacı açıklanmış ve gönüllülük esasına göre doldurulacağı belirtilmiştir. Formlara isim yazılmasına gerek olmadığı isteye bağlı olarak doldurulacağı belirtilmiştir. Ölçeğin tüm maddelerinin okunması gerektiği ve boş madde bırakmaması gerektiği belirtilmiştir. Elde edilecek bilgi ve bulguların bilimsel amaçla kullanılacağı söylenmiştir. Ayrıca uygulama esnasında öğrencilerce sorulan sorulara cevaplar verilmiştir.

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla “Kişisel Bilgi Formu” “Coopersmith Özsaygı Envanteri” ile " Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği" kullanılmıştır.

3.4.1 Kişisel Bilgi Formu

Öğrencilerin demografik (cinsiyet, yaş, sınıf, anne baba birlikte, ailenin gelir düzeyi, anne ve baba eğitim düzeyi, kardeş sayısı vb.) özellikleri ile ilgili soruları içeren bir formdur.

3.4.2.Coopersmith Özsaygı Envanteri (CÖE)

Benlik, psikolojik açıdan bireyin çevresini algılamasında, değerlendirmesinde ve çevresine karşı tepki oluşturmada önemli bir dayanak olarak değerlendirilmektedir (Kulaksızoğlu, 2002). Benlik saygısı, bireyin kendisini nasıl algıladığı ile olmak istediği arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır (Pişkin, 2003). Benlik saygısı yüksek bir kişinin, okulda, işyerinde, evde ya da başkalarıyla ilişkilerde öz güvene sahip olduğu, yeni durum ve zorluklarla baş etmede istekli olduğu ifade edilmektedir (Toole, 1995).

CÖE bir kişinin kendisiyle ilgili değerlendirmeleri belirlemek üzere geliştirilmiştir. Bu araştırmada uygulanan Okul Formu 25 sorusundan oluşmaktadır. Bu ölçekte toplam puan alınmaktadır. Tek boyutlu olup alt ölçekler mevcut değildir, tek puan alınmaktadır (Coopersmith, 1991; Akt. Sezer, 2001). Beklenen cümleler 1,4,5,8,9,14,19,20 nolu maddelere “Evet 2,3,7,10,11,12,13,15,16,17, 18,21,22,23,24,25 nolu maddelere de “Hayır” cevaplandığında 1 puan, beklenmeyen yanıtlar ise 0 puan alınmaktadır. Puanların yüksekliği özsaygının yüksekliği, puanların düşüklüğü ise özsaygı düzeyinin düşüklüğü anlamına gelir (Pişkin, 1997). Güvenirlik katsayısı 0.70 olarak bulunmuştur. Piers-Harris Benlik Kavramı Ölçeği'yle arasında Pearson Product Moment Korelasyon katsayısı 0.72 bulunmuştur. Güçray (1989).

3.4.3. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (EPDÖ)

Ölçek Bulut, Doğan ve Altundağ, 2013 tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilmesi aşamasında 347 lise öğrencisi örneklem olarak belirlenmiştir. Yapı geçerliği için Açıklayıcı faktör analizi yapılmış ve ölçeğin toplam varyansın %57'sini açıklayan 29 madde ve 6 faktörden oluştuğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ölçüt Geçerliği için yapılan çalışmada problem çözme envanteri ile korelasyonunun -.47, Beck umutsuzluk ölçeği ile -.61 ve Kontrol

odağı ölçeği ile -.46 olduğu sonucu bulunmuştur. Güvenirlik çalışmasında, Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .87 , alt ölçeklerin alfa değerleri ise .61 ile .89 arasında değiştiği tespit edilmiştir. İkinci olarak bir ay ara ile yapılan test-tekrar-test sonucu korelasyon katsayısı .87 olarak bulunmuştur. Yapılan bir diğer güvenirlik çalışması %27'lik alt-üst grup karşılaştırmasında tüm maddelerde anlamlı bir fark bulunmuştur. Son olarak madde toplam korelasyon analizine bakılmış ve ilişkinin .59 ile .81 arasında değiştiği bulgulanmıştır.

Ölçek, Aile desteği, akran desteği, okul desteği, uyum, mücadele azmi ve empati alt boyutlarından oluşmaktadır. Aile desteği maddeleri 1,2,3,4, 8,9,12; akran desteği maddeleri 24,25,27,28,29; okul desteği maddeleri 10*,11*,17*,22*,23*; uyum: maddeleri 5,6,7*,13; mücadele azmi maddeleri: 14*,15*,16*,18,26* ve empati maddeleri: 19,20,21'dir. (*Ters maddeler). Puanların yüksek olması ergenin psikolojik dayanıklılığının yüksek olduğunu göstermektedir (Bulut, Doğan ve Altundağ, 2013).

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Elde edilen veriler öncelikle SPSS 21 programına aktarılmıştır. Demografik değişkenlerin dağılımları düzenlenmiş ve yeniden tanımlamalar yapılarak normal dağılım olacak şekilde anlamlı birleştirmeler yapılmıştır. Kişi sayısı ve yüzde dağılımları ile demografik değişkenler analiz edilerek betimsel yorumlar yapılmıştır. Ölçek puanları için ise ortalamalardan yararlanılmıştır. Demografik değişkenler ile ölçek puanlarının karşılaştırılmasında parametrik tekniklerden "t" testi, ikiden fazla değişken gruplarının karşılaştırılmasında ise tek yönlü varyans analizi testi kullanılmıştır. Anlamlı olması durumunda postac scheffe testi yapılmıştır. Nonparametrik değişkenler için ise Mann Whitney u testi yapılmıştır. $\alpha = 0.05$ anlamlılık düzeyinde test edilmiştir. Ayrıca Pearson korelasyon analizi ilişkisel bağlantıları belirlemek için kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırma bulguları verilmiştir. Öncelikli olarak benlik saygısı değişkenine yönelik elde edilen bulgular daha sonra psikolojik dayanıklılık değişkenine yönelik bulgular açıklanacaktır.

4.1. Benlik Saygısı ile İlgili Bulgular

Ortaöğretim öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin cinsiyet faktörüne göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2.

Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin cinsiyet faktörüne göre değerlendirilmesi

Ölçek	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	ss	Sh	t Testi		
						t	sd	p
Benlik saygısı	Erkek	256	16,09	4,067	,254	1,478	357	,140
	Kız	103	15,36	4,703	,463			
Benlik Saygı		359	15,88	4,265				

* $p < .05$

Analiz sonucunda, erkek ve kız öğrenciler arasında benlik saygıları yönüyle anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin benlik saygılarının aritmetik ortalama $\bar{x}=15,88$ standart sapma $ss=4,265$ olarak belirlenmiştir.

Ortaöğretim öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin yaş faktörüne göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 3’de görülmektedir.

Tablo 3.*Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin yaş faktörüne göre değerlendirilmesi*

$f, \bar{x}$ ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları				
Gruplar	N	$\bar{x}$	Ss	Var.K.	KT	Sd	KO	F	P
14 yaş	46	17,11	4,327	G.Arası	175,299	3	58,433		
15 yaş	102	15,28	4,816	G.İçi	6337,787	355	17,853		
Benlik	111	15,36	4,295		6513,086	358		3,273	,021*
saygısı	17 yaş	100	16,51	3,368					
ve üz.									
Toplam	359	15,88	4,265						

* $p < .05$

Analiz sonucunda, yaş gruplarına göre öğrenciler arasında benlik saygıları yönüyle anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Ortaöğretim öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin yaş faktörüne göre hangi gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 4'de görülmektedir.

Tablo 4.*Scheffe testi sonuçları*

Boyut	Yaş (i)	Yaş (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	p
Benlik Saygısı	14 yaş	15 yaş	1,824	,750	,018*
		16 yaş	1,748	,741	,137
		17 yaş ve üz.	,599	,753	,889
	15 yaş	14 yaş	-1,824	,750	,018*
		16 yaş	-,076	,580	,999
		17 yaş ve üz.	-1,226	,595	,238
	16 yaş	14 yaş	-1,748	,741	,137
		15 yaş	,076	,580	,999
		17 yaş ve üz.	-1,150	,583	,275
	17 yaş ve üz.	14 yaş	-,599	,753	,889
		15 yaş	1,226	,595	,238
		16 yaş	1,150	,583	,275

* $p < .05$

Yapılan analize göre söz konusu farklılığın 14 yaşında olan grupla 15 yaşında olan grup arasında olduğu ve 14 yaşındakilerin benlik saygılarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Ortaöğretim öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin sınıf faktörüne göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 5’de görülmektedir.

Tablo 5.

Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin sınıf faktörüne göre değerlendirilmesi

f , $\bar{x}$ ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları					
	Gruplar	N	$\bar{x}$	Ss	Var.K.	KT	Sd	KO	F	P
Benlik Saygısı saygı	9. sınıf	113	16,38	4,843	G.Arası	218,682	2	109,341	6,184	,002 *
	10. sınıf	92	14,55	3,807	G.İçi	6294,404	356	17,681		
	11. sınıf	154	16,31	3,918		6513,086	358			
	Toplam	359	15,88	4,265						

* $p < .05$

Analiz sonucunda, sınıf gruplarına göre öğrenciler arasında benlik saygıları yönüyle anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Ortaöğretim öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin sınıf faktörüne göre hangi sınıflar arasında anlamlı farklılık olduğu anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 6’da görülmektedir.

Tablo 6.

Scheffe testi sonuçları

Boyut	Sınıf (i)	Sınıf (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	p
Benlik saygısı	9. sınıf	10. sınıf	1,826*	,590	,009*
		11. sınıf	,069	,521	,991
	10. sınıf	9. sınıf	-1,826*	,590	,009*
		11. sınıf	-1,757*	,554	,007*
	11. sınıf	9. sınıf	-,069	,521	,991
		10. sınıf	1,757*	,554	,007*

* $p < .05$

Yapılan analize göre söz konusu farklılığın 10. Sınıfta okuyanlar ile diğer sınıflarda okuyanlar arasında olduğu, 10. Sınıfta okuyanları en düşük benlik saygısı taşıırken 9. Sınıftakilerin benlik saygılarının en yüksek olduğu tespit edilmiştir. Diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Ortaöğretim öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin anne baba birlikteliği faktörüne göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 7’de görülmektedir.

Tablo 7.

Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin anne baba birlikteliği faktörüne göre değerlendirilmesi

Ölçek	Aile	n	$\bar{x}$	ss	Sh	t Testi		
						t	sd	p
Benlik saygısı	Birlikte	262	15,90	4,180	,258	,129	357	,897
	Ayrı	97	15,84	4,511	,458			

* $p < .05$

Analiz sonucunda, anne baba birlikteliği gruplarına göre öğrenciler arasında benlik saygıları yönüyle anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Ortaöğretim öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin ailenin gelir durumu faktörüne göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 8’de görülmektedir.

Tablo 8.

Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin ailelerinin gelir durumu faktörüne göre değerlendirilmesi

f , $\bar{x}$ ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları				
Gruplar	N	$\bar{x}$	Ss	Var.K.	KT	Sd	KO	F	P
Benlik saygısı	Yüksek	66	17,44	4,379	G.Arası	207,001	2	103,501	5,843
	Orta	238	15,63	4,239		6306,085	356	17,714	
	Düşük	55	15,13	3,854	G.İçi	6513,086	358		
	Toplam	359	15,88	4,265					

* $p < .05$

Analiz sonucunda gelir gruplarına göre öğrencilerin benlik saygıları yönüyle anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Ortaöğretim öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin ailelerin gelir durumları faktörüne göre hangi gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 9’da görülmektedir.

Tablo 9.

Scheffe testi sonuçları

Boyut	Gelir (i)	Gelir (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	p
Benlik Saygısı	Yüksek	Orta	1,813*	,586	,009*
		Düşük	2,312*	,768	,011*
	Orta	Yüksek	-1,813*	,586	,009*
		Düşük	,499	,630	,731
	Düşük	Yüksek	-2,312*	,768	,011*
		Orta	-,499	,630	,731

* $p < .05$

Söz konusu farklılığın yüksek gelirli ailelerde yetişen öğrencilerle diğer gruplar arasında olduğu en yüksek benlik saygısı taşıyan öğrencilerin yüksek gelir grubundaki ailelerde yetişen öğrenciler olduğu sonra orta gelir grubu sonrada düşük gelir grubundaki öğrencilerin geldiği görülmüştür.

Ortaöğretim öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin anne eğitim durumu faktörüne göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 10’da görülmektedir.

Tablo 10.

Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin annelerinin eğitim durumu faktörüne göre değerlendirilmesi

f , $\bar{x}$ ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları				
Gruplar	N	$\bar{x}$	Ss	Var.K.	KT	Sd	KO	F	P
Benlik saygısı	İlkokul	116	15,47	3,574	G.Arası	77,802	2	38,901	2,152
	Ortaokul	133	15,67	4,791		6435,284	356	18,077	
	Ortaokul üzeri	110	16,57	4,215	G.İçi	6513,086	358		
	Toplam	359	15,88	4,265					

* $p < .05$

Analiz sonucunda, anne eğitim durumu gruplarına göre öğrencilerin benlik saygıları yönüyle anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Ortaöğretim öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin baba eğitim durumu faktörüne göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 11’de görülmektedir.

Tablo 11.

Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin babalarının eğitim durumu faktörüne göre değerlendirilmesi

$f, \bar{x}$ ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları					
	Gruplar	N	$\bar{x}$	Ss	Var.K.	KT	Sd	KO	F	P
Benlik saygısı	İlkokul	86	15,78	3,327	G.Arası	28,693	2	14,346	,788	,456
	Ortaokul	128	15,58	4,852	G.İçi	6484,393	356	18,215		
	Ortaokul ve üzeri	145	16,21	4,212		6513,086	358			
	Toplam	359	15,88	4,265						

* $p < .05$

Analiz sonucunda, baba eğitim durumu gruplarına göre öğrencilerin benlik saygıları yönüyle anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Ortaöğretim öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin uzun süreli hastalıklarının olma faktörüne göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 12’de görülmektedir.

Tablo 12.

Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin uzun süreli hastalıklarının olma faktörüne göre değerlendirilmesi

Puan	Hastalık	N	$\bar{x}_{sıra}$	$\sum_{sıra}$	U	z	p
Benlik saygısı	Var	23	136,57	3141,00			
	Yok	336	182,97	61479,00	2865,000	-	,037*
	Toplam	359				2,080	

* $p < .05$

Analiz sonucunda, uzun süreli hastalıklarının olma gruplarına göre öğrencilerin benlik saygıları yönüyle anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Uzun süreli hastalığı olmayanların benlik saygısı daha yüksektir.

Ortaöğretim öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin aile bireylerinden ruhsal hastalık olma faktörüne göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 13’de görülmektedir.

Tablo 13.

Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin aile bireylerinden birinde ruhsal hastalık olma faktörüne göre değerlendirilmesi

Puan	Ruhsal Hastalık	N	$\bar{x}_{sıra}$	$\sum_{sıra}$	U	z	p
Benlik saygısı	Var	10	117,15	1171,50	1116,500	-1,948	,051*
	Yok	349	181,80	63448,50			
	Toplam	359					

*p<.05

Yapılan analiz sonucunda, aile bireylerinden birinde ruhsal hastalık olma gruplarına göre öğrencilerin benlik saygıları yönüyle anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Aile bireylerinden birinde ruhsal hastalık olmayanların benlik saygısı daha yüksektir.

4.2. Psikolojik Dayanıklılık ile İlgili Bulgular

Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyet faktörüne göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 14’de görülmektedir.

Tablo 14.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyet faktörüne göre değerlendirilmesi

Ölçek	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	ss	Sh	t Testi		
						t	sd	p
Aile Desteği	Erkek	256	23,07	4,483	,280	2,013	357	,045*
	Kız	103	21,93	5,702	,562			
Akran Desteği	Erkek	256	16,93	3,260	,204	-,958	357	,339
	Kız	103	17,29	3,292	,324			
Okul Desteği	Erkek	256	13,61	3,937	,246	-4,259	357	,000*
	Kız	103	15,50	3,458	,341			
Uyum	Erkek	256	12,60	2,185	,137	2,314	357	,021*
	Kız	103	12,01	2,158	,213			
Mücadele Azmi	Erkek	256	13,66	3,047	,190	-1,744	357	,082
	Kız	103	14,28	3,005	,296			
Empati	Erkek	256	9,73	1,987	,124	-2,732	357	,007*
	Kız	103	10,35	1,824	,180			
Genel Psikolojik Dayanıklılık	Erkek	256	89,61	11,761	,735	-1,263	357	,207
	Kız	103	91,37	12,464	1,228			
Toplam		359	90,11	11,976				

*p<.05

Yapılan analiz sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde akran desteği ve mücadele azmi alt boyutlarında anlamlı farklılık görülmezken, genel ölçek, aile desteği,

okul desteği, uyum, empati alt boyutlarında kız öğrencilerin daha yüksek psikolojik dayanıklılık taşıdığı görölmüşür.

Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin yaş faktörüne göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 15’de görölmektedir.

Tablo 15.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin yaş faktörüne göre değerlendirilmesi

f , $\bar{x}$ ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları					
	Gruplar	N	$\bar{x}$	Ss	Var.K.	KT	Sd	KO	F	P
Aile Desteği	14 yaş	46	22,85	4,686	G.Arası	90,574	3	30,191		
	15 yaş	102	23,49	4,726	G.İçi	8447,359	355	23,795		
	16 yaş	111	22,48	4,799		8537,933	358		1,269	,285
	17 yaş ve üz.	100	22,24	5,193						
	Toplam	359	22,75	4,884						
Akran Desteği	14 yaş	46	17,15	3,204	G.Arası	3,064	3	1,021		
	15 yaş	102	16,93	3,331	G.İçi	3821,599	355	10,765		
	16 yaş	111	17,13	3,087		3824,663	358		,095	,963
	17 yaş ve üz.	100	16,97	3,468						
	Toplam	359	17,03	3,269						
Okul Desteği	14 yaş	46	14,37	3,906	G.Arası	3,024	3	1,008		
	15 yaş	102	14,19	3,972	G.İçi	5432,241	355	15,302		
	16 yaş	111	14,11	4,209		5435,265	358		,066	,978
	17 yaş ve üz.	100	14,08	3,486						
	Toplam	359	14,16	3,896						
Uyum	14 yaş	46	12,00	2,055	G.Arası	25,759	3	8,586		
	15 yaş	102	12,26	2,152	G.İçi	1692,180	355	4,767		
	16 yaş	111	12,41	2,091		1717,939	358		1,801	,147
	17 yaş ve üz.	100	12,81	2,364						
	Toplam	359	12,43	2,191						
Mücadele Azmi	14 yaş	46	14,72	3,391	G.Arası	52,242	3	17,414		
	15 yaş	102	13,44	2,923	G.İçi	3263,707	355	9,194		
	16 yaş	111	13,79	3,036		3315,950	358		1,894	,130
	17 yaş ve üz.	100	13,90	2,963						
	Toplam	359	13,84	3,043						
Empati	14 yaş	46	10,13	1,614	G.Arası	6,721	3	2,240		
	15 yaş	102	9,93	1,941	G.İçi	1367,246	355	3,851		
	16 yaş	111	9,97	2,226		1373,967	358		,582	,627
	17 yaş ve üz.	100	9,71	1,811						
	Toplam	359	9,91	1,959						
Genel Psikolojik Dayanıklılık	14 yaş	46	91,22	11,892	G.Arası	79,552	3	26,517		
	15 yaş	102	90,25	11,803	G.İçi	51263,991	355	144,406	,184	,907
	16 yaş	111	89,89	12,463		51343,543	358			
	17 yaş ve üz.	100	89,71	11,782						
	Toplam	359	90,11	11,976						

**p*<.05

Uygulanan analiz sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde genel ölçek ile hiçbir alt boyutta anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin anne ve baba birlikteliği faktörüne göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 16’da görülmektedir.

Tablo 16.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin anne ve baba birlikteliği faktörüne göre değerlendirilmesi

Ölçek	Aile	n	$\bar{x}$	ss	Sh	t Testi		
						t	sd	p
Aile Desteği	Birlikte	262	23,44	4,653	,287	4,508	357	,000*
	Ayrı	97	20,89	5,029	,511			
Akran Desteği	Birlikte	262	17,45	2,773	,171	4,124	357	,000*
	Ayrı	97	15,89	4,138	,420			
Okul Desteği	Birlikte	262	14,06	3,823	,236	-,728	357	,467
	Ayrı	97	14,40	4,099	,416			
Uyum	Birlikte	262	12,52	2,176	,134	1,282	357	,201
	Ayrı	97	12,19	2,224	,226			
Mücadele Azmi	Birlikte	262	13,98	2,932	,181	1,471	357	,142
	Ayrı	97	13,45	3,310	,336			
Empati	Birlikte	262	10,01	1,897	,117	1,647	357	,100
	Ayrı	97	9,63	2,103	,214			
Genel Psikolojik Dayanıklılık	Birlikte	262	91,47	11,077	,684	3,589	357	,000*
	Ayrı	97	86,44	13,512	1,372			

* $p < .05$

Analiz sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde genel ölçek ile aile desteği ve akran desteği alt boyutunda anlamlı bir farklılık görülürken diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Aileleri birlikte yaşayan öğrencilerin psikolojik dayanıklılıkları aileleri ayrı yaşayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin ailelerin boşanma süreleri faktörüne göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 17’de görülmektedir.

Tablo 17.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin anne ve babalarının boşanma süresine faktörüne göre değerlendirilmesi

<i>f</i> , $\bar{x}$ ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
	Gruplar	N	$\bar{x}$	Ss	Var.K.	KT	Sd	KO	F	P
Aile Desteği	Birlikte	262	23,38	4,629	G.Arası	387,178	3	129,059		
	1-2 yıl	31	21,16	6,208	G.İçi	8150,755	355	22,960		
	3-6 yıl	33	21,00	4,650		8537,933	358		5,621	,001*
	7 yıl ve üz.	33	20,97	4,714						
	Toplam	359	22,75	4,884						
Akran Desteği	Birlikte	262	17,47	2,766	G.Arası	326,516	3	108,839		
	1-2 yıl	31	15,90	4,044	G.İçi	3498,147	355	9,854		
	3-6 yıl	33	17,27	3,357		3824,663	358		11,045	,000*
	7 yıl ve üz.	33	14,36	4,506						
	Toplam	359	17,03	3,269						
Okul Desteği	Birlikte	262	14,11	3,851	G.Arası	2,350	3	,783		
	1-2 yıl	31	14,32	3,816	G.İçi	5432,915	355	15,304		
	3-6 yıl	33	14,33	4,067		5435,265	358		,051	,985
	7 yıl ve üz.	33	14,15	4,317						
	Toplam	359	14,16	3,896						
Uyum	Birlikte	262	12,54	2,177	G.Arası	46,582	3	15,527		
	1-2 yıl	31	11,74	2,516	G.İçi	1671,357	355	4,708		
	3-6 yıl	33	12,97	1,960		1717,939	358		3,298	,021*
	7 yıl ve üz.	33	11,67	1,947						
	Toplam	359	12,43	2,191						
Mücadele Azmi	Birlikte	262	13,98	2,914	G.Arası	43,757	3	14,586		
	1-2 yıl	31	14,16	2,911	G.İçi	3272,193	355	9,217		
	3-6 yıl	33	13,24	3,455		3315,950	358		1,582	,193
	7 yıl ve üz.	33	13,00	3,623						
	Toplam	359	13,84	3,043						
Empati	Birlikte	262	9,97	1,930	G.Arası	9,947	3	3,316		
	1-2 yıl	31	9,39	2,418	G.İçi	1364,020	355	3,842		
	3-6 yıl	33	10,00	1,887		1373,967	358		,863	,460
	7 yıl ve üz.	33	9,82	1,793						
	Toplam	359	9,91	1,959						
Genel Psikolojik Dayanıklılık	Birlikte	262	91,45	11,063	G.Arası	2137,940	3	712,647		
	1-2 yıl	31	86,68	14,284	G.İçi	49205,603	355	138,607		
	3-6 yıl	33	88,82	13,357		51343,543	358		5,141	,002*
	7 yıl ve üz.	33	83,97	13,032						
	Toplam	359	90,11	11,976						

**p*<.05

Analiz sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde genel ölçek ile aile desteği, akran desteği ve uyum alt boyutları da anlamlı bir farklılık görülürken diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Anne ve babanın boşanma süresi faktörüne göre aile desteği alt boyutunda ailesi birlikte olan öğrencilerin aritmetik ortalamalarının fazla olduğu görülmektedir. Bu farklılık diğer gruplar ile aralarında anlamlı bir farklılık oluşturmuştur.

Anne ve babası birlikte olan öğrencilerin psikolojik dayanıklılıklarının daha yüksek olduğu anne ve babanın birlikteliğinin psikolojik dayanıklılık ölçeği alt boyutlarından aile desteğinin de birlikte olan öğrencilerin daha yüksek aile desteğine sahip oldukları görülmüştür. Yine akran desteğinde anne ve babası birlikte olan öğrencilerin daha yüksek psikolojik dayanıklılık puanına sahip olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin uyum alt boyutu puanlarında da anne ve babası birlikte olan öğrencilerin psikolojik dayanıklılıkları daha yüksek görülmüştür. Genel puanlara bakıldığında aynı sonuç görülmektedir.

Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin ailelerin boşanma sürelerine göre hangi gruplarda değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 18’de görülmektedir.

Tablo 18. Scheffe testi sonuçları

Boyut	Boşanma Süresi (i)	Boşanma Süresi (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	p
Aile Desteği	Birlikte	1-2 yıl	2,217	,910	,117
		3-6 yıl	2,378	,885	,067
		7 yıl ve üz.	2,408	,885	,042*
	1-2 yıl	Birlikte	-2,217	,910	,117
		3-6 yıl	,161	1,198	,999
		7 yıl ve üz.	,192	1,198	,999
	3-6 yıl	Birlikte	-2,378	,885	,067
		1-2 yıl	-,161	1,198	,999
		7 yıl ve üz.	,030	1,180	1,000
	7 yıl ve üz.	Birlikte	-2,408	,885	,042*
		1-2 yıl	-,192	1,198	,999
		3-6 yıl	-,030	1,180	1,000
Akran Desteği	Birlikte	1-2 yıl	1,566	,596	,077
		3-6 yıl	,197	,580	,990
		7 yıl ve üz.	3,106*	,580	,000
	1-2 yıl	Birlikte	-1,566	,596	,077
		3-6 yıl	-1,370	,785	,386
		7 yıl ve üz.	1,540	,785	,280
	3-6 yıl	Birlikte	-,197	,580	,990
		1-2 yıl	1,370	,785	,386
		7 yıl ve üz.	2,909*	,773	,003*
	7 yıl ve üz.	Birlikte	-3,106*	,580	,000*
		1-2 yıl	-1,540	,785	,280
		3-6 yıl	-2,909*	,773	,003*
Uyum	Birlikte	1-2 yıl	,796	,412	,294
		3-6 yıl	-,432	,401	,763
		7 yıl ve üz.	,872	,401	,045*
	1-2 yıl	Birlikte	-,796	,412	,294
		3-6 yıl	-1,228	,543	,165
		7 yıl ve üz.	,075	,543	,999
	3-6 yıl	Birlikte	,432	,401	,763
		1-2 yıl	1,228	,543	,165
		7 yıl ve üz.	1,303	,534	,016*
	7 yıl ve üz.	Birlikte	-,872	,401	,045
		1-2 yıl	-,075	,543	,999
		3-6 yıl	-1,303	,534	,116
Genel Psikolojik Dayanıklılık	Birlikte	1-2 yıl	4,777	2,236	,209
		3-6 yıl	2,636	2,175	,690
		7 yıl ve üz.	7,485*	2,175	,009*
	1-2 yıl	Birlikte	-4,777	2,236	,209
		3-6 yıl	-2,141	2,945	,913
		7 yıl ve üz.	2,708	2,945	,839
	3-6 yıl	Birlikte	-2,636	2,175	,690
		1-2 yıl	2,141	2,945	,913
		7 yıl ve üz.	4,848	2,898	,425
	7 yıl ve üz.	Birlikte	-7,485*	2,175	,009*
		1-2 yıl	-2,708	2,945	,839
		3-6 yıl	-4,848	2,898	,425

*p<.05

Söz konusu farklılığın genel ölçekte birlikte yaşayanlar ile 7 yıl ve üzeri boşanma süresine sahip olanlar arasında birlikte yaşayanların daha yüksek psikolojik dayanıklılığa sahip olduğu görülürken diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Aile desteği alt boyutunda anne ve babası birlikte yaşayanlar ile 7 yıl ve üzeri boşanma süresine sahip olanlar arasında birlikte yaşayanların daha yüksek psikolojik dayanıklılığa sahip olduğu görülürken diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Akran desteği alt boyutunda anne ve babası birlikte yaşayanlar ile 7 yıl ve üzeri boşanma süresine sahip olanlar arasında birlikte yaşayanların daha yüksek psikolojik dayanıklılığa sahip olduğu görülürken diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Uyum desteği alt boyutunda anne ve babası birlikte yaşayanlar ile 7 yıl ve üzeri boşanma süresine sahip olanlar arasında birlikte yaşayanların daha yüksek psikolojik dayanıklılığa sahip olduğu görülürken diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Boşanma süresinin uzaması öğrencilerdeki psikolojik dayanıklılığı olumsuz etkilediği yorumu yapılabilir.

Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin ailelerin gelirlerine göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 19'da görülmektedir.

Tablo 19.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin ailelerinin gelir durumuna faktörüne göre değerlendirilmesi

f , $\bar{x}$ ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları					
	Gruplar	N	$\bar{x}$	Ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
Aile Desteği	Yüksek	66	24,05	4,262	G. Arası	142,884	2	71,442	3,030	,050*
	Orta	238	22,53	4,746	G. İçi	8395,049	356	23,582		
	Düşük	55	22,15	5,895		8537,933	358			
	Toplam	359	22,75	4,884						
Akran Desteği	Yüksek	66	18,20	2,702	G. Arası	118,749	2	59,374	5,704	,004*
	Orta	238	16,68	3,216	G. İçi	3705,914	356	10,410		
	Düşük	55	17,13	3,801		3824,663	358			
	Toplam	359	17,03	3,269						
Okul Desteği	Yüksek	66	14,97	4,015	G. Arası	77,189	2	38,594	2,564	,078
	Orta	238	13,84	3,816	G. İçi	5358,076	356	15,051		
	Düşük	55	14,56	3,990		5435,265	358			
	Toplam	359	14,16	3,896						
Uyum	Yüksek	66	12,68	2,488	G. Arası	5,857	2	2,928	,609	,545
	Orta	238	12,35	2,044	G. İçi	1712,082	356	4,809		
	Düşük	55	12,47	2,433		1717,939	358			
	Toplam	359	12,43	2,191						
Mücadele Azmi	Yüksek	66	14,41	2,625	G. Arası	28,421	2	14,210	1,539	,216
	Orta	238	13,76	3,138	G. İçi	3287,529	356	9,235		
	Düşük	55	13,53	3,060		3315,950	358			
	Toplam	359	13,84	3,043						
Empati	Yüksek	66	10,47	1,782	G. Arası	31,247	2	15,623	4,142	,017*
	Orta	238	9,71	1,923	G. İçi	1342,720	356	3,772		
	Düşük	55	10,07	2,193		1373,967	358			
	Toplam	359	9,91	1,959						
Genel Psikolojik Dayanıklılık	Yüksek	66	94,77	11,696	G. Arası	1805,709	2	902,855	6,488	,002*
	Orta	238	88,87	11,603	G. İçi	49537,834	356	139,151		
	Düşük	55	89,91	12,721		51343,543	358			
	Toplam	359	90,11	11,976						

* $p < .05$

Yapılan analiz sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde genel ölçek ile aile desteği,

akran desteği ve empati alt boyutlarında anlamlı bir farklılık görülürken diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin ailelerin gelir durumlarına göre hangi gruplarda değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 20’de görülmektedir.

Tablo 20.

Scheffe testi sonuçları

Boyut	Gelir (i)	Gelir (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	p
Aile Desteği	Yüksek	Orta	1,520*	,676	,041*
		Düşük	1,900	,887	,102
	Orta	Yüksek	-1,520*	,676	,041*
		Düşük	,380	,727	,872
	Düşük	Yüksek	-1,900	,887	,102
		Orta	-,380	,727	,872
Akran Desteği	Yüksek	Orta	1,512*	,449	,004*
		Düşük	1,070	,589	,194
	Orta	Yüksek	-1,512*	,449	,004*
		Düşük	-,442	,483	,657
	Düşük	Yüksek	-1,070	,589	,194
		Orta	,442	,483	,657
Empati	Yüksek	Orta	,755*	,270	,021*
		Düşük	,397	,355	,535
	Orta	Yüksek	-,755*	,270	,021*
		Düşük	-,358	,291	,468
	Düşük	Yüksek	-,397	,355	,535
		Orta	,358	,291	,468
Genel Psikolojik Dayanıklılık	Yüksek	Orta	5,907*	1,641	,002*
		Düşük	4,864	2,154	,080
	Orta	Yüksek	-5,907*	1,641	,002*
		Düşük	-1,044	1,765	,840
	Düşük	Yüksek	-4,864	2,154	,080
		Orta	1,044	1,765	,840

* $p < .05$

Analiz sonucuna göre söz konusu farklılığın genel ölçekte, aile desteği, akran desteği ve empati alt boyutlarında aileleri yüksek gelire sahip öğrencilerle orta gelire sahip öğrenciler arasında olduğu aileleri yüksek gelirli olan öğrencilerin daha yüksek psikolojik dayanıklılığa sahip olduğu görülmüştür. Diğer gruplar arsında anlamlı bir farklılık yoktur. Ailenin yüksek gelire sahip olması çocukların ihtiyaçlarının daha kolay karşılanmasına yol açıyor olması, öğrencilerin bu bağlamda özgüvenlerinin daha yüksek olması psikolojik dayanıklılıklarını olumlu etkiliyor olabilir. Ailede gelir düzeyinin

yüksekliği öğrencilerdeki psikolojik dayanıklılıkla ilişkili bulunmuştur. Gelir düzeyi yükseldikçe psikolojik dayanıklılık artmıştır.

Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin annelerin eğitim durumlarına göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 21’de görölmektedir.

Tablo 21.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin annelerinin eğitim durumu faktörüne göre değerlendirilmesi

<i>f</i> , $\bar{x}$ ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
	Gruplar	N	$\bar{x}$	Ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
Aile Desteği	İlkokul	116	21,97	5,209	G. Arası	125,377	2	62,689	2,653	,072
	Ortaokul	133	22,83	5,158	G. İçi	8412,556	356	23,631		
	Ortaokul ve üz.	110	23,45	4,040		8537,933	358			
	Toplam	359	22,75	4,884						
Akran Desteği	İlkokul	116	16,79	3,405	G. Arası	33,852	2	16,926	1,590	,205
	Ortaokul	133	16,86	3,201	G. İçi	3790,811	356	10,648		
	Ortaokul ve üz.	110	17,49	3,185		3824,663	358			
	Toplam	359	17,03	3,269						
Okul Desteği	İlkokul	116	14,47	3,731	G. Arası	175,396	2	87,698	5,936	,003*
	Ortaokul	133	13,27	3,724	G. İçi	5259,869	356	14,775		
	Ortaokul ve üz.	110	14,89	4,096		5435,265	358			
	Toplam	359	14,16	3,896						
Uyum	İlkokul	116	12,10	2,057	G. Arası	52,879	2	26,440	5,653	,004*
	Ortaokul	133	12,24	2,280	G. İçi	1665,059	356	4,677		
	Ortaokul ve üz.	110	13,00	2,125		1717,939	358			
	Toplam	359	12,43	2,191						
Mücadele Azmi	İlkokul	116	13,61	2,855	G. Arası	36,152	2	18,076	1,962	,142
	Ortaokul	133	13,65	2,995	G. İçi	3279,798	356	9,213		
	Ortaokul ve üz.	110	14,32	3,259		3315,950	358			
	Toplam	359	13,84	3,043						
Empati	İlkokul	116	9,58	2,107	G. Arası	23,956	2	11,978	3,159	,044*
	Ortaokul	133	9,93	1,943	G. İçi	1350,011	356	3,792		
	Ortaokul ve üz.	110	10,23	1,770		1373,967	358			
	Toplam	359	9,91	1,959						
Genel Psikolojik Dayanıklılık	İlkokul	116	88,53	11,616	G. Arası	1700,041	2	850,020	6,096	,002*
	Ortaokul	133	88,78	11,826	G. İçi	49643,502	356	139,448		
	Ortaokul ve üz.	110	93,38	11,989		51343,543	358			
	Toplam	359	90,11	11,976						

* $p < .05$

Analiz sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde genel ölçek ile okul desteği, uyum ve empati alt boyutlarında anlamlı bir farklılık görülürken diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin annelerin gelir durumlarına göre hangi gruplarda değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 22’de görülmektedir.

Tablo 22.

Scheffe testi sonuçları

Boyut	Anne Eğitim (i)	Anne Eğitim (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	p
Okul Desteği	İlkokul	Ortaokul	1,203*	,488	,049*
		Ortaokul ve üz.	-,417	,512	,718
	Ortaokul	İlkokul	-1,203*	,488	,049*
		Ortaokul ve üz.	-1,620*	,495	,005
	Ortaokul ve üz.	İlkokul	,417	,512	,718
		Ortaokul	1,620*	,495	,005*
Uyum	İlkokul	Ortaokul	-,137	,275	,883
		Ortaokul ve üz.	-,897*	,288	,008
	Ortaokul	İlkokul	,137	,275	,883
		Lise ve üz.	-,759*	,279	,025*
	Ortaokul ve üz.	İlkokul	,897*	,288	,008
		Ortaokul	,759*	,279	,025*
Empati	İlkokul	Ortaokul	-,355	,247	,359
		Ortaokul ve üz.	-,650*	,259	,044*
	Ortaokul	İlkokul	,355	,247	,359
		Lise ve üz.	-,295	,251	,502
	Ortaokul ve üz.	İlkokul	,650*	,259	,044
		Ortaokul	,295	,251	,502
Genel Psikolojik Dayanıklılık	İlkokul	Ortaokul	-,247	1,500	,986
		Ortaokul ve üz.	-4,847*	1,572	,009*
	Ortaokul	İlkokul	,247	1,500	,986
		Ortaokul ve üz.	-4,600*	1,522	,011*
	Ortaokul ve üz.	İlkokul	4,847*	1,572	,009
		Ortaokul	4,600*	1,522	,011*

* $p < .05$

Gerçekleştirilen analiz sonucunda söz konusu farklılığın genel ölçekte, okul desteği, uyum ve empati alt boyutlarında anneleri ortaokul üzeri mezunu olanlarla diğer gruplar arasında anlamlı farklılığın olduğu anneleri ortaokul mezunu olanların daha yüksek psikolojik dayanıklılığa sahip olduğu görülmüştür. Diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Annelerin eğitim düzeyinin yüksekliği öğrencilerin psikolojik dayanıklılığıyla ilişkili bulunmuştur. Eğitim düzeyi yüksek olan annelerin çocuk eğitiminde psikolojik

dayanıklılığı güçlendirici yaklaşımları nedeniyle çocuklarının psikolojik dayanıklılıklarının yüksek olduğu yorumu yapılabilir.

Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin babaların eğitim durumlarına göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 23’de görülmektedir.

Tablo 23.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin babalarının eğitim durumu faktörüne göre değerlendirilmesi

<i>f</i> , $\bar{x}$ ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları					
	Gruplar	N	$\bar{x}$	Ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
Aile Desteği	İlkokul	86	22,17	4,748	G. Arası	58,678	2	29,339	1,232	,293
	Ortaokul	128	23,23	4,506	G. İçi	8479,255	356	23,818		
	Ortaokul ve üzeri	145	22,66	5,260		8537,933	358			
	Total	359	22,75	4,884						
Akran Desteği	İlkokul	86	17,30	3,196	G. Arası	30,758	2	15,379	1,443	,238
	Ortaokul	128	17,25	3,127	G. İçi	3793,905	356	10,657		
	Ortaokul ve üzeri	145	16,68	3,419		3824,663	358			
	Total	359	17,03	3,269						
Okul Desteği	İlkokul	86	14,66	3,249	G. Arası	50,885	2	25,443	1,682	,187
	Ortaokul	128	13,70	3,758	G. İçi	5384,379	356	15,125		
	Ortaokul ve üzeri	145	14,26	4,325		5435,265	358			
	Total	359	14,16	3,896						
Uyum	İlkokul	86	12,44	1,786	G. Arası	1,378	2	,689	,143	,867
	Ortaokul	128	12,50	2,238	G. İçi	1716,561	356	4,822		
	Ortaokul ve üzeri	145	12,36	2,371		1717,939	358			
	Total	359	12,43	2,191						
Mücadele Azmi	İlkokul	86	13,92	2,627	G. Arası	,682	2	,341	,037	,964
	Ortaokul	128	13,81	3,024	G. İçi	3315,268	356	9,313		
	Ortaokul ve üzeri	145	13,82	3,299		3315,950	358			
	Total	359	13,84	3,043						
Empati	İlkokul	86	9,00	2,196	G. Arası	93,474	2	46,737	12,99	,000*
	Ortaokul	128	10,16	1,852	G. İçi	1280,493	356	3,597	4	
	Ortaokul ve üzeri	145	10,22	1,738		1373,967	358			
	Total	359	9,91	1,959						
Genel Psikolojik Dayanıklılık	İlkokul	86	89,50	10,026	G. Arası	70,863	2	35,432	,246	,782
	Ortaokul	128	90,65	11,174	G. İçi	51272,680	356	144,024		
	Ortaokul ve üzeri	145	90,00	13,661		51343,543	358			
	Total	359	90,11	11,976						

**p*<.05

Analiz sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde empati alt boyutlarında anlamlı bir farklılık görülürken diğer alt boyutlarda ve genel ölçekte anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin babaların gelir durumlarına göre hangi gruplarda değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 24’de görülmektedir.

Tablo 24.

Scheffe testi sonuçları

Boyut	Baba Eğitim (i)	Baba Eğitim (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	p
Empati	İlkokul	Ortaokul	-1,164*	,264	,000
		Ortaokul ve üzeri	-1,221*	,258	,000
	Ortaokul	İlkokul	1,164*	,264	,000
		Ortaokul ve üzeri	-,057	,230	,970
	Ortaokul ve üzeri	İlkokul	1,221*	,258	,000
		Ortaokul	,057	,230	,970
Genel Psikolojik Dayanıklılık	İlkokul	Ortaokul	-1,148	1,673	,790
		Ortaokul ve üzeri	-,500	1,633	,954
	Ortaokul	İlkokul	1,148	1,673	,790
		Ortaokul ve üzeri	,648	1,455	,906
	Ortaokul ve üzeri	İlkokul	,500	1,633	,954
		Ortaokul	-,648	1,455	,906

* $p < .05$

Yapılan analiz sonucunda söz konusu farklılığın empati alt boyutunda babaları ilkokul mezunu olanlar ile diğer gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu babaları ilkokul mezunu olanların daha düşük psikolojik dayanıklılığa sahip olduğu görülmüştür. Babaların eğitim düzeyinin yüksekliği öğrencilerin psikolojik dayanıklılığıyla ilişkili bulunmuştur. Eğitim düzeyi yüksek olan babaların çocuk eğitiminde psikolojik dayanıklılığı güçlendirici yaklaşımları nedeniyle çocuklarının psikolojik dayanıklılıklarının yüksek olduğu yorumu yapılabilir. Babaların eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarındaki psikolojik dayanıklılıklarının yükseldiği görülmüştür.

Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin uzun süreli bir hastalığa sahip olma durumuna göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 25’de görülmektedir.

Tablo 25.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin uzun süreli hastalık sahibi olma faktörüne göre değerlendirilmesi

Puan	Hastalık	N	$\bar{x}_{sıra}$	$\sum_{sıra}$	U	z	p
Aile Desteği	Var	23	148,96	3426,00	3150,000	-1,489	,136
	Yok	336	182,13	61194,00			
	Toplam	359					
Akran Desteği	Var	23	158,07	3635,50	3359,500	-1,070	,285
	Yok	336	181,50	60984,50			
	Toplam	359					
Okul Desteği	Var	23	108,00	2484,00	2208,000	-3,453	,001*
	Yok	336	184,93	62136,00			
	Toplam	359					
Uyum	Var	23	158,65	3649,00	3373,000	-1,030	,303
	Yok	336	181,46	60971,00			
	Toplam	359					
Mücadele Azmi	Var	23	101,07	2324,50	2048,500	-3,790	,000*
	Yok	336	185,40	62295,50			
	Toplam	359					
Empati	Var	23	162,72	3742,50	3466,500	-,843	,399
	Yok	336	181,18	60877,50			
	Toplam	359					
Genel Psikolojik Dayanıklılık	Var	23	106,28	2444,50	2168,500	-3,523	,000*
	Yok	336	185,05	62175,50			
	Toplam	359					

* $p < .05$

Analiz sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde genel ölçek, okul desteği ve mücadele azmi alt boyutlarında anlamlı bir farklılık görülürken diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Uzun süreli hastalığa sahip olmayanların psikolojik dayanıklılıkları daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç uzun süreli bir hastalığa sahip olmanın psikolojik dayanıklılık üzerinde olumsuz etki yaptığı yorumu yapılabilir.

Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin aile bireylerinde ruhsal hastalık olma durumuna göre değişip değişmediğini anlamak için yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları Tablo 26’da görülmektedir.

Tablo 26.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin aile bireylerinde ruhsal hastalık olma faktörüne göre değerlendirilmesi

Puan	Ruhsal Hastalık	N	$\bar{x}_{sıra}$	$\sum sıra$	U	z	p
Aile Desteği	Var	10	88,35	883,50	828,500	-2,845	,004*
	Yok	349	182,63	63736,50			
	Toplam	359					
Akran Desteği	Var	10	129,65	1296,50	1241,500	-1,589	,112
	Yok	349	181,44	63323,50			
	Toplam	359					
Okul Desteği	Var	10	151,60	1516,00	1461,000	-,881	,378
	Yok	349	180,81	63104,00			
	Toplam	359					
Uyum	Var	10	98,25	982,50	927,500	-2,553	,011*
	Yok	349	182,34	63637,50			
	Toplam	359					
Mücadele Azmi	Var	10	148,40	1484,00	1429,000	-,982	,326
	Yok	349	180,91	63136,00			
	Toplam	359					
Empati	Var	10	185,70	1857,00	1688,000	-,180	,857
	Yok	349	179,84	62763,00			
	Toplam	359					
Genel Psikolojik Dayanıklılık	Var	10	100,55	1005,50	950,500	-2,457	,014*
	Yok	349	182,28	63614,50			
	Toplam	359					

*p<.05

Uygulanan analiz sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde genel ölçek, aile desteği ve uyum alt boyutlarında anlamlı bir farklılık görülürken diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Aile bireylerinde ruhsal hastalık olmayanların psikolojik dayanıklılıkları daha yüksek bulunmuştur. Aile bireylerinde ruhsal hastalık olması psikolojik dayanıklılığı olumsuz etkilediği görülmüştür. Aile bireylerinde ruhsal hastalık olması çocukların psikolojik dayanıklılıklarını olumsuz etkilemektedir.

Benlik saygısı ölçeği ile psikolojik dayanıklılık ölçeği arasındaki korelasyon Tablo 27’de görülmektedir.

Tablo 27.

Benlik saygısı ölçeği ile psikolojik dayanıklılık ölçeği arasındaki korelasyon

		Benlik Saygısı	Psikolojik Dayanıklılık
Benlik Saygısı	r	1 ^{**,*}	,507 ^{**}
	p	,000	,000
	n	359	359
Psikolojik Dayanıklılık	r	,221 ^{**}	1
	p	,000	,000
	n	359	359

Benlik saygısı ile psikolojik dayanıklılık arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Benlik saygısı yükseldikçe psikolojik dayanıklılıkta artmaktadır. Diğer bir ifadeyle benlik saygısı yüksek olanların psikolojik dayanıklılıkları da yüksektir.

5.BÖLÜM

TARTIŞMA

Öğrencilerin yaşlarına göre, benlik saygısında anlamlı farklılık olduğu; farklılığın 14 yaşında olan grupla 15 yaşında olan grup arasında olduğu ve 14 yaşındakilerin benlik saygılarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatürde de benzer bulgulara ulaşılmış ve yaş arttıkça benlik saygısının düştüğü saptanmıştır (Çetin, 2017). Bu duruma neden olan çeşitli faktörler bulunmaktadır. Örneğin bu yaş grubundaki gençlerin üniversite sınavına girecek olmaları hem kaygıyı hem de yaşam sorumluluklarını artırıyor olabilir; bu stres kaynağı gençlerin otorite figürü ile yaşadıkları ergenlik çatışmalarında bir artışa neden olabilir. Hem artan sorumlulukların hem de otorite figürüyle yaşanan çatışmaların benlik saygısı algısında bir azalmaya neden olacağı düşünülmektedir.

Öğrencilerin ailelerinin gelir durumlarına göre, benlik saygısında anlamlı farklılık olduğu, farklılığın yüksek gelirli ailelerde yetişen öğrencilerden kaynaklandığı; en yüksek benlik saygısı olan öğrencilerin yüksek gelir grubundaki ailelerde yetişen öğrenciler olduğu saptanmıştır. Literatüre de benzer bulgulara ulaşılmış ve ailenin toplam geliri arttıkça çocukların benlik saygısının yükseldiği saptanmıştır (Aydoğan; 2010; Çetin, 2017; Güngör, 1989; Haktanır ve Baran; 1996; Kılıçcı, 1981). Bu duruma neden olan pek çok etken olduğu düşünülmektedir. Örneğin öğrenciler yüksek gelir durumuna bağlı olarak istek ve ihtiyaçlarına kolaylıkla ulaşabilir; daha düşük ekonomik seviyeye sahip öğrenciler ile kendi ailelerini kıyaslayarak kendileri ile ilgili pozitif değerlendirmelerde bulunabilirler. Ailenin gelir durumunun iyi olması ergenin pek çok hayal kurup bu hayalleri gerçekleştirmesini sağlıyor olabilir. Tüm bu olumlu durumların onun benlik saygısına olumlu yansıdığı düşünülmektedir.

Elde edilen sonuçlara göre aile bireylerinden birinde ruhsal hastalık olmayanların benlik saygısının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu bulgulara göre ailede hastalık olma durumu çocukların benlik saygısını etkilemektedir. Öğrencilerin hasta olan kişiye ilişkin üzüntüleri ve çaresizlik duyguları kendilerine ilişkin benlik algılarını etkileyebileceğinden hasta kişiye ilişkin duyguları benlik saygısının daha düşük çıkmasına yol açmış olabilir. Öğrencilerin, kendisinin veya aile bireylerinden birinin başına gelenlerden rahatsızlık duymaları normal karşılanabilir. Hastanın bulunduğu evde yaşamak belli sorumlulukları ve güçlükleri de getirmektedir. Bu durum çocukların benlik saygılarını olumsuz etkileyebilir, o kişinin cesaretini kırabilir; bu bağlamda benlik saygısına olumsuz etki yapabilir.

Öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri cinsiyet, anne baba birlikteliği, anne ve baba eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Literatürde benzer bulgulara ulaşılmış ve öğrencilerin cinsiyetlerine, aileleriyle birlikte yaşamalarına, anne ve baba birlikteliğine, anne eğitim durumuna, kardeş sayısı, yaşadıkları yere göre benlik saygısı algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Çetin, 2017). Ayrıca, benlik saygısı ile ilgili yapılan diğer çalışmalarda cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (İnanç, 1997; Çuhadaroğlu, 1986; Güler- Şahin, 2006; Turan, 2006; Bal, 2006; Temel, 2008; Dilmaç ve Ekşi, 2008; Taşgıt, 2012).

Çalışmanın önemli sonuçlarından biri aile birlikteliğinin çocukların benlik saygısı üzerinde etkili olmadığı yönünde saptanan bulgudur. Anne ve babanın boşanmış olması çocuğun benlik saygısı üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Bunun nedeni boşanmanın oluş şekliyle ilgili olabilir; eğer boşanma anlaşmalı bir boşanma ise çocuklar bu durumdan daha az etkilenmiş olabilirler. Yapılan çalışmanın sınırlılığından biri boşanmanın nasıl olduğu ile ilgili bir soruşturma yapılmamasıdır ve eğer bu bilgiye ulaşılmış olsaydı durumla ilgili bir saptama yapmak kolaylaşabilirdi. Aynı zamanda gençlerin ailelerinin boşanmadan önceki ilişkilerine ve bunu çocuklarının nasıl algıladığına ilişkin bir veri olmaması bu sonucu tartışmayı zorlaştırmaktadır. Eğer boşanmadan önce aileler büyük kavgalar ve şiddet yaşamıyor ve boşanma ile ilgili etkili bir bilgilendirme çocuklara yapılıyorsa, bu durum çalışmaya dâhil edilmiş gençlerin benlik saygısında bir azalma

olmasını engellemiş olabilir. Bu araştırmada boşanmanın 7 yıl ve üzerine çıkması durumunda benlik saygısının olumsuz etkilendiği bulgusundan yola çıkarak boşanmanın uzun vadede çocukları daha olumsuz etkilediği yorumu yapılabilir. Çocuklar büyüdükçe ihtiyaçları, beklentileri ve arzuları değişecektir. Bunların karşılanmaması onların benlik saygısını olumsuz etkiliyor olabilir.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri cinsiyet değişkenine göre; akran desteği ve mücadele azmi alt boyutlarında anlamlı farklılık göstermezken; genel ölçek, aile desteği, okul desteği, uyum, empati alt boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmüş, kız öğrencilerin daha yüksek psikolojik dayanıklılık taşıdığı tespit edilmiştir. Literatüre de benzer bulgulara ulaşılmış ve kadın özel eğitim öğretmenlerinin psikolojik dayanıklılık düzeyleri erkek özel eğitim öğretmenlerinden yüksek olduğu tespit edilmiştir (Uçar, 2014). Bir başka çalışmada da kız öğrencilerin psikolojik dayanıklılık genel ölçek, gelecek algısı, aile uyumu ve sosyal kaynaklar alt boyutuna ait psikolojik dayanıklılık toplam puan ortalamaları erkek öğrencilerin psikolojik dayanıklılık toplam puan ortalamalarına göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (Kılıç, 2014). Bu durum kızların yetiştirilme tarzından kaynaklanıyor olabilir. Kızlar bir taraftan geleceğin annesi, diğer taraftan çalışan kadın, ayrıca bir eş rolünü üsteneceklerdir. Bu rolleri üstlenmek kolay değildir. Bu açıdan kızların psikolojik dayanıklılıklarının daha yüksek olması onların yetiştirme tarzları ve beklenen rolleri ile ilgili olabilir. Ayrıca kız öğrencilerin aile desteğini erkeklerden daha fazla görüyor olmaları kültürel doku ile ilgili olabilir. Erkeklerin duygusal farkındalıklarının ve duyguları ifade etmelerinin kadınlara göre düşük olduğu bulunmuştur (King ve Emmons, 1990; Polce-Lynch, Myers, Kilmartin, Forsmann-Falck, ve Kliwer, 1998). Bu bakımdan, toplum tarafından erkeklere atfedilen “erkekler güçlüdür, koruyup kollayıcıdır, erkek adam ağlamaz ” sıfatları onların yardım alma isteklerini azaltıp, duygu ve düşüncelerini olumlu kanallara yönlendirmek yerine, öfkelerini güçsüz ya da zayıf olana yönlendirme davranışlarına itebileceği ve onların duygularıyla başa çıkma becerilerini azaltıyor olabilir. Aslında tüm bu süreç erkeklerin psikolojik dayanıklılıklarını arttırmak amacıyla gerçekleştiriliyor olsa da işe yaramadığı açıktır. Çalışmanın bulgularının

kültürel olarak erkeğe yüklenen rollerin değiştirilmesi açısından ailelere yol gösterici olması umut edilmektedir.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri, anne ve baba birlikteliğine göre; genel ölçek, aile desteği ve akran desteği alt boyutunda anlamlı bir farklılık gösterirken diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Aileleri birlikte yaşayan öğrencilerin psikolojik dayanıklılıkları aileleri ayrı yaşayan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu durumun, çocukların yetiştirilmesinde hem anne hem de babalarından düzenli olarak destek almalarından kaynaklanıyor olabilir. Parçalanmış bir ailede, aile bütünlüğü sarsılmıştır. Bozulan aile bütünlüğü beraberinde birçok sorun getirmektedir. Çocukların yaşadıkları bu sorunları için destek almamasının, kendilerini ve duygularını ifade edememesinin psikolojik açıdan güçlü olmalarını olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ailelerin boşanma sürelerine göre; genel ölçek ile aile desteği, akran desteği ve uyum alt boyutlarında anlamlı bir farklılık gösterirken, diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Öğrencilerin anne ve babalarının boşanma sürelerine göre, söz konusu farklılığın genel ölçekte, birlikte yaşayanlar ile 7 yıl ve üzeri boşanma süresine sahip olanlar arasındadır; birlikte yaşayanların daha yüksek psikolojik dayanıklılığa sahip olduğu görülmüştür. Bu bulgu boşanma süresi uzadıkça çocuklardaki psikolojik dayanıklılığın azaldığına işaret etmektedir. Bu sonuç, çocukların boşanma süresi uzadıkça daha çok aile birlikteliği özlemi çekiyor olabileceklerini düşündürmektedir. Bu durumda, aileden ayrılan ebeveyne duyulan özlem onların psikolojik dayanıklılıkları olumsuz etkiliyor olabilir. Ailede geçirilen nitelikli zaman, ailenin çocuklarıyla ilgilenmesi psikolojik dayanıklılığı etkileyen olumlu durumlar olabilir. Ailenin parçalanmış olması çocuğun ailesi tarafından karşılanacak ihtiyaçlarının tam ve bütünlük içinde olmamasına neden olacaktır. Bu durumun psikolojik dayanıklılık ölçeğinin alt boyutu olan aile desteğini olumsuz etkiliyor olabileceğini düşündürmektedir. Akran desteği alt boyutunun da benzer şekilde düşük çıkması çocukların kendilerini, anne ve babası boşanmamış arkadaşlarıyla kıyaslamasından kaynaklanıyor olabilir.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ailelerin gelirlerine göre genel ölçek, aile desteği, akran desteği ve empati alt boyutlarında anlamlı bir

farklılık görülürken diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Söz konusu farklılığın genel ölçekte, aile desteği, akran desteği ve empati alt boyutlarında aileleri yüksek gelire sahip öğrencilerle orta gelire sahip öğrenciler arasında olduğu; aileleri yüksek gelirli olan öğrencilerin daha yüksek psikolojik dayanıklılığa sahip olduğu görülmüştür. Diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Aile gelirinin yüksekliği öğrencinin psikolojik dayanıklılığını olumlu etkilemektedir.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri annelerinin eğitim durumlarına göre genel ölçek, okul desteği, uyum ve empati alt boyutlarında anlamlı bir farklılık gösterirken diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Söz konusu farklılığın genel ölçekte, okul desteği, uyum ve empati alt boyutlarında anneleri ortaokul üzeri mezunu olanlarla diğer gruplar arasında anlamlı farklılığın olduğu; anneleri ortaokul üzeri mezunu olan öğrencilerin daha yüksek psikolojik dayanıklılığa sahip olduğu görülmüştür. Diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Yüksek eğitilmiş annelerin, çocuk yetiştirme ve eğitiminde daha destekleyici olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu annelerin, çocuklarının eğitimleriyle daha çok ilgilenmelerinden, ihtiyaçlarını daha kolay karşılıyor olmalarından, sağlıklı iletişim kuruyor olmalarından kaynaklanmış olabilir. Diğer araştırmalarda annenin eğitim düzeyi arttıkça, çocuğun pozitif algılarının da arttığı tespit edilmiştir (Çuhadaroğlu,1989; Aydoğan, 2010).

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri babalarının eğitim durumlarına göre empati alt boyutlarında anlamlı bir farklılık gösterirken diğer alt boyutlarda ve genel ölçekte anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Söz konusu farklılığın Empati alt boyutunda babaları ilköğretim mezunu olanlar ile diğer gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu; babaları ilköğretim mezunu olan öğrencilerin daha düşük psikolojik dayanıklılığa sahip olduğu görülmüştür. Öğrencilerin babalarının yüksek eğitilmiş olması çocukların psikolojik dayanıklılıklarını da olumlu etkilemektedir. Eğitilmiş babalar çocuklarını destekleyici yaklaşımlarıyla onların psikolojik dayanıklılıklarına katkı sağlıyor olabilir. Babalarının üniversite mezunu olması çocukların daha çok sosyal faaliyetlerine katılmasına teşvik etme, eğitimlerini destekleme anlamına gelebilir. Bu açıdan eğitilmiş babalar çocuklarını çok yönlü destekleyerek

onların uyum yönüyle psikolojik dayanıklılıklarını da olumlu etkilemiş olabilirler.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri uzun süreli bir hastalığa sahip olma durumuna göre genel ölçek, okul desteği ve mücadele azmi alt boyutlarında anlamlı bir farklılık görülürken diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Uzun süreli hastalığa sahip olmayanların psikolojik dayanıklılıkları daha yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri aile bireylerinde ruhsal hastalık olma durumuna göre genel ölçek, aile desteği ve uyum alt boyutlarında anlamlı bir farklılık gösterirken diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Aile bireylerinde ruhsal hastalık olmayanların psikolojik dayanıklılıkları daha yüksek bulunmuştur. Hastalık benlik saygısında olduğu gibi çocukların psikolojik dayanıklılıklarını da olumsuz etkilemektedir. Hastalıklar kişinin bakış açısını değiştirir, kimi zaman çaresiz hissettirebilir. Ayrıca hastalıklar kısıtlılık ve güçsüzlük demektir. Bu yönüyle ailede hastalığın olması çocukların psikolojik dayanıklılıklarını olumsuz etkiliyor olabilir.

Öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeyinde, yaş değişkenine göre (genel ölçek ve alt boyutlarda) anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatür incelendiğinde farklı sonuçlara ulaşılmış ve özel eğitim öğretmenlerinden yaş arttıkça psikolojik dayanıklılık düzeyinin de arttığını bulgulamıştır (Uçar, 2014). Kılıç (2014), yaş ve kardeş sayısı değişkenlerinin birlikte psikolojik dayanıklılık puanlarını anlamlı düzeyde yordadığını saptamıştır.

Öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Benlik saygısı yükseldikçe psikolojik dayanıklılıkta artmaktadır. Diğer bir ifadeyle benlik saygısı yüksek olanların psikolojik dayanıklılıkları da yüksektir. Literatür incelendiğinde benzer bulgulara ulaşılmıştır (Tusaie ve Patterson, 2006).

6.BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Gelecek Çalışmalara Öneriler

Bu araştırma 2017-2018 eğitim-öğretim yılı ile sınırlı olmak üzere ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış ortaöğretim öğrencilerinde benlik saygısı ile psikolojik dayanıklılık arasındaki incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmada, Bursa İli Yıldırım İlçesindeki ortaöğretim okullarında okuyan öğrencilerin görüşleri analiz edilmiştir. Gelecek benzer araştırmaların farklı örneklem gruplarında ve farklı sosyodemografik özellikler sorgulanarak yapılması yararlı olabilir. Örneğin ortaokul öğrencileri ile yapılabilir, sadece meslek liseleri ile değil anadolu ve fen liseleri ile yürütülebilir; annelerin çalışma durumu, boşanmadan önce çocukların ebeveynlerinin ilişkilerini nasıl algıladıkları sorgulanabilir. Ayrıca, benlik saygısı ve psikolojik dayanıklılığın, kaygı ve depresyon gibi psikolojik belirtilerle ilişkisi araştırılabilir.

6.2. Çalışmanın Doğurgularına Yönelik Önerileri

1. Araştırmada benlik saygısı ile psikolojik dayanıklılık arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Bu açıdan öğrencilerin benlik saygısını geliştirici çalışmalar yapılması onların psikolojik dayanıklılıklarını da olumlu etkileyebilir. Okullarda benlik saygısı ve öz güven geliştirme amaçlı beceri geliştirme programları uygulanabilir.

2.Dayanıklılık eğitimi, insanlara bunun temel ve sezgisel düzeyde, bazen de entelektüel bilgi ile kavradığımız her şeyden fazla öğretici olabilir. Vücudumuz fiziksel esnekliği öğrenirken, psikolojik olarak da öğrenebilir. Bu açıdan fiziksel aktivitelerin psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisi incelenebilir.

3. Bundan sonraki çalışmalarda aile tutumları ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişki incelenebilir.

4. Uzun süreli hastalığa sahip olmayanların psikolojik dayanıklılıkları daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgu hastalığı olan öğrencilere destek verilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Bu durumda rehber öğretmenlerine, sınıf öğretmenlerine ve ailelere sorumluluklar düşmektedir.

5. Anneleri lise mezunu olanların daha yüksek psikolojik dayanıklılığa sahip olduğu görülmüştür. Babaları ilkokul mezunu olanların daha düşük psikolojik dayanıklılığa sahip olduğu görülmüştür. Bu bulgu ailelerin eğitim durumunun önemini ortaya koymaktadır. Ailelerin eğitim durumlarını geliştirici tedbirler alınması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbott, P., Wallace, C., ve T. Melissa (2005). An Introduction to Sociology: Feminist Perspective. 13(2), ss.138-162.
- Adler, A. (2000). *Yaşama Sanatı* (Çev. Kamuran Şipal) İstanbul: Say Yayıncılık
- Akduman G., Çolak M., Cantürk G. (2007), Çocuklarda Kendilik Algısı ve Saldırganlık Eğilimi İlişkisi: Erzurum Örneği. Adli Psikiyatri Dergisi.4(3):3-12
- Altundağ, Y. (2013). Anne-Babası Boşanmış Ergenlerin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinde Yordayıcı Değişkenler Olarak Yaşam Doyumu Ve Yalnızlık, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Aydın, B. (2010). Üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ ve umut düzeyleri ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karedeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Aydoğdu, T. (2013). Bağlanma Stilleri, Başa Çıkma Stratejileri İle Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aydoğan, S. (2010). *İlköğretim 2.Kademe Öğrencilerinin Umut Ve Benlik Saygısı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Aytek H. (1999). *Grup rehberliğinin orta öğretim basamağındaki öğrenenlerin öfkeli davranışlarının kontrolü üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Bacanlı, H. (2004). *Sosyal İlişkilerde Benlik (Kendini Ayarlama Psikolojisi)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bagana, Elpida, Raciub Andrea, Lupuc Luminita. Self esteem, optimism and exams' anxiety among high school students, Social and Behavioral Sciences, 2011;30:1331-1338.
- Bahadır, E. (2009). *Sağlıkla ilgili fakültelerde eğitime başlayan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Bal, P. Gülcan, A. Genç (2006) Yetişkinlerde İyimserliğin Mutluluk ve Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Asya Öğretim Dergisi*. 2(1), 41-52.
- Baltaş, A. ve Baltaş, Z., (2008), Başarılı ve Sağlıklı Olmak için Stres ve Başa Çıkma Yolları. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Beck, A. T., Emery, G. ve Greenberg, R. L. (2011). Anksiyete Bozuklukları ve Fobiler: Bilişsel Bir Bakış Açısı (2.Baskı). (V. Öztürk, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Bowlby, J. (2013), Ayrılma, (Çev. Müge Günay) İstanbul: Pinhan Yayıncılık
- Bulut, S., Doğan, U., & Altundağ Y.(2013) Adolescent Psychological Resilience Scale: Validity and reliability study, Portal of Scientific Journals of Crioatia, 16 (1).34-48
- Bulut, N. ve Öztürk, S. (2007). Anne-Babası Boşanmış 9–13 Yaşlarındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı Ve Kaygı Düzeyleri *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* (KEFAD) Cilt 8, Sayı 2, (2007), (117-128) 117
- Büyükşahin Çevik, G. Atıcı, M. (2009). Lise 3.sınıf öğrencilerinin benlik saygılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*,6(1): 339-352.
- Campbell, L., Simpson, J. A., Boldry, J., & Kashy, D. A. (2005). Perceptions of conflict and support in romantic relationships: The role of attachment anxiety. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88 (3), 510–531.
- Can, G. (2008). “*Sosyal Yapı, Kültür ve İnsanın Sosyal Gelişimi*” *Anne baba Eğitimi* (Ed. Türküm, S) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1843 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 959.
- Can, G. (2011). *Erken çocukluk döneminde gelişim* (Ed.Ceyhan, E). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2196 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1205
- Coopersmith, S. (1967). *The Antecedents Of Self-Esteem*. Sanfrancisco: Freeman.
- Cüceloğlu, D. (2006) İnsan Ve Davranışı İstanbul: Remzi Kitabevi

- Çabuk Kaya, N.(2011). “*Aile ve Çocuk*” *Aile Sosyolojisi* (ed.Kasapğlu, A ve Karkiner, N) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2306 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1303
- Çankaya, B. (2007) Lise I. Lise II. Öğrencilerinin Algılanan Benlik Saygısının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara,
- Çelik, V. (2006). *Türk eğitim sisteminde yeni paradigma arayışları bildiriler kitabı eğitimciler birliği sendikası* www.egitimbirsen.org.tr s.267-281.erişim tarihi: 07.03.2018.
- Çelikkaleli, Ö. ve Gündüz, B., (2010). “Ergenlerde Problem Çözme Becerileri ve Yetkinlik İnançları”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), ss: 361 – 377.
- Çetin, M. (2017) Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Ve Sosyal Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda Benlik Saygısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi yayınları.
- Dayıoğlu, B. (2008). *Resilience in niversity entrance examination applicants: The role of learned resourcefulness, perceived social support, and danger*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verileri <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.doid=10844>. Erişim tarihi: 30.11.2017.
- Dilmaç, B. Ekşi, H. (2008). Meslek Yüksek Okullarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Yaşam Doyumları ve Benlik Saygılarının İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. dergisosyalbil.selcuk.edu.tr.
- Doğan, M. (2011) *Çocuk ruh sağlığı* (Ed.Uzuner, Y.).Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2200 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1209
- Durak, M. (2002). *Deprem Yaşamış Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Belirtilerini Yordamada Psikolojik Dayanıklılığın Rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi: Ankara.

- Er, G. (2009). Ailesi parçalanmış olan İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akademik sağlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, Ö. ve Uçukoğlu, H. (2011). İlköğretim okulu öğrencilerinin anne-baba tutumu algıları ile atılganlık ve olumsuz değerlendirilmekten korkma düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi*, 19 (1), 51-72.
- Eripek, S. (2008). "Okulöncesi Eğitim Ortamlarında Davranış ve Öğrenme Sorunlarına Yol Açan Etmenleri Belirleme" Davranış Ve Öğrenme Sorunu Olan Çocukların Eğitimi (Ed.Tekin İftar, E.) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını
- Farhan, S. ve Khan, İ. (2015) Impact Of Stress, Self-Esteem And Gender Factor On Students' Academic Achievement International Journal on New Trends in Education and Their Implications April 2015 Volume: 6 Issue: 2 Article: 12 ISSN 1309-6249
- Geçtan, E. (2018) *İnsan olmak*, İstanbul: Remzi Kitapevi
- Geçtan, E. (1999). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar*. 14.Bs, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gizir, C. A. (2004). Academic resilience: an investigation of protective factors contributing to the academic achievement of eight grade students in poverty. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Gizir, C. A. (2007) Psikolojik sağlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3(28), 113-128.
- Gökçe, B (2011). "*Türk Toplumunda Aile Yapısı*" *Aile Sosyolojisi* (ed.Kasapğlu, A ve Karkıner, N) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2306 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1303
- Güçlü, N. (2003). Lise müdürlerinin problem çözme becerileri. *Milli Eğitim Dergisi* 160, 272-300.
- Güçray, S. (1989) "*Çocuk Yuvasında ve Ailelerinin Yanında Kalan 9-10-11 Yaşlarındaki Çocukların Benlik Saygısını Etkileyen Bazı Faktörler*", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Güler- Şahin, R. (2006). *Bireylerin proaktif kişilik yapısı ile benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Gündüz, T. (2010), “*Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*” *Din Eğitimi Ve Din Hizmetlerinde Rehberlik* (Ed. Ay, M.E.) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2059 Açıköğretim Fakültesi Yayını NO: 1093
- Güngör, A. (1989). *Lise Öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Etmenler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Gürkan, U. (2006). *Grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin yılmazlık düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Haktanır G. ve Baran G. (1996), Gençlerin Benlik Saygısı Düzeyleri ile Anne Baba Tutumlarını Algılamalarının İncelenmesi. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi. 5(3).
- Hüseyinzade, S.A. (2013). *Peygamber ve Ehlibeyt’in Eğitimsel Siyeri Evlat Eğitimi* (Çev. Altun, N.) İstanbul el-Mustafa yayınları
- İnanç, N. (1997), Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeyleri ile Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- İnanç, B.Y., Bilgin, M. & Atıcı, M. (2004). Gelişim Psikolojisi: Çocuk ve Ergen Gelişimi. (1. Basım), Adana: Nobel Kitabevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji*. (3. Baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kalmijn, M. ve Monden, C. (2006). Are the negative effects of divorce on well – being dependent on marital quality. Journal Of Marriage And Family, 68 (1), 1197 –1213.
- Kapıkıran, Ş. (2002). An investigation on the relationship of university students’ exam anxiety with some psycho-social variables. Pamukkale University Journal for the Faculty of Education, 1(11), 35-43.

- Kararırmak, Ö. Ve Siviş-Çetinkaya, R. (2011) Benlik Saygısının ve Denetim Odağının Psikolojik Sağlamlık Üzerine Etkisi: Duyguların Aracı Rolü *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4 (35), 30-43
- Karaman, İ. (2014). Yeşilay Diyor ki, MN Basım, İstanbul.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karataş, Z. ve Savi Çakar, F. (2011). Ergenlerin Benlik Saygısı, Algıladıkları Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri: Bir Yapısal Eşitlik Modeli Çalışması, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(4), 2397-2412.
- Kasapoğlu, A. Ve Karkıner, N. (2011) Aile Sosyolojisi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2306 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1303
- Kasatura, İ. (1998). *Kişilik Ve Özgüven*. Psikoloji Dizisi 4, Evrim Yayınları,
- Kaya, M. (1997). “Kişilik Özelliklerinin Ahlâki Yargı Üzerindeki Etkisi” *Marmara Ün. Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, s:4, İstanbul.
- Keskinoğlu, M. Ş. (2007). Araştırmalar, Ankara: Tuzla Rehberlik ve Araştırma merkezi Yayınları
- Kıran Esen, B. (2002) Akran Baskı Düzeylerine ve Cinsiyetlerine Göre Öğrencilerin Risk Alma Davranışı ve Okul Başarılarının İncelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. Cilt: 2 Sayı:20*
- Kılıç, Ş. D. (2014) Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık Ve Psikolojik Dayanıklılıklarının İncelenmesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Köknel, Ö. (2005). *Kültür ve Gençlik Sorunları: Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne-Baba Tutumları* (2.Baskı). İstanbul: Timaş yayınları, 41-93.
- Kula, N. (2001). *Kimlik ve Din*. İstanbul. Ayışığı Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (2002). *Ergenlik Psikolojisi* (5.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurt, N. (2011). Çevik kuvvet personelinin stresle başa çıkma tutumları, psikolojik dayanıklılıkları ve iş doyum düzeyleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Leary, M. R., & Baumeister, R. F. (2000). The nature and function of self esteem: Sociometer theory. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in*

- experimental social psychology (Vol. 32, pp. 1–62). San Diego, CA: Academic Press.
- Maslow, A. (2001) insan Olmanın Psikolojisi (Çev. Gündüz, O). İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227-238
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. Çevirenler, Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları.
- MEB, (2012). Psikolojik Dayanıklılık Öğrenci Destek Programı Özellikle Kız Çocuklarının Okullaşma Oranının Artırılması Projesi (MODÜL 13).
- Murray, S. L., Rose, P., Bellavia, G. M., Holmes, J. G., & Kusche, A. G. (2002). When rejection stings: How self-esteem constrains relationship enhancement processes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83 (3), 556–573
- Nelsen, J, Lott, L. Glenn, S. (2003). *Sınıfta Pozitif Disiplin* (Çev: Miyasa Koyuncu) İstanbul: Hayat Yayıncılık,
- Nock SL. (2000). The divorce, marriage and parenthood. *J Fam Ther*, 22, 245-263.
- Oktan, V. (2008). *Üniversite sınavına hazırlanan ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon
- Öğülmüş, S.. (2001). Bir kişilik özelliği olarak yılmazlık. I. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: Nedenler ve Önleme Çalışmaları. Ankara (29–30 Mart).
- Önder, A ve Gülay, H. (2008). İlköğretim 8.sınıf öğrencilerinin psikolojik sağlamlığının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 192–197.
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 5(2), 140-161.
- Öz, İ. (2005). Anne- baba olma sanatı. (6. Basım). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Öz, F. ve Bahadır Yılmaz, E. (2009). Ruh Sağlığının Korunmasında Önemli Bir Kavram: Psikolojik Sağlamlık Sağlık Bilimleri Fakültesi *Hemşirelik Dergisi* 82-89.

- Özabacı, N. (2006). Çocukların Sosyal Becerileri İle Ebeveynlerin Sosyal Becerileri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16. (1).
- Özakkaş, T. (2004). Bütüncül Psikoterapi, İstanbul: Litera yayıncılık.
- Özcan, B. (2005). Anne-babaları boşanmış ve anne-babaları birlikte olan lise öğrencilerinin yılmazlık özellikleri ve koruyucu faktörler açısından karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Özcan, H. Subaşı, B. Budak, B. Çelik, M. Gürel, Ş. Yıldız, M. (2013). *Journal of Mood Disorders*. 3(3):107-13.
- Özdemir, A. (2012). *Çatışma ve Stres Yönetimi-1* (Ed. Ceyhan, E) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2547 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1517.
- Özgüven, İ. E. (2000). Evlilik ve aile terapisi. (1. Baskı).Ankara: Pdrem Yayınları.
- Özkalp, E. (2011). Sosyolojiye Giriş. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Özodaşık, M. (2001), *Modern İnsanın Yalnızlığı*, Konya: Çizgi Yayınevi.
- Pişkin, M. (1997). *Türk ve İngiliz Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Yönünden Karşılaştırılması. III. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Kongre Kitabı*. Adana: Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı ve Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayını.
- Pişkin, M. (2003). Özsaygıyı Geliştirme Eğitimi (4. Bölüm), İlköğretimde rehberlik içinde (Y. Kuzgun, edt.), 4. Baskı. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Polce-Lynch, M., Myers, B. J., Kilmartin, C. T., Forsmann-Falck, R., ve Kliewer, W. (1998). Gender and age patterns in emotional expression, body image, and self esteem: *A qualitative analysis. Sex Roles*. 38, 11-12.
- Rosenberg, M. (1965). *Society And The Adolescent Self-Mage*, NJ: Princeton University Pres, Princeton.
- Savi-Çakar, F. ve Karataş, Z. (2011). "Ergenlerin Yılmazlık Düzeyleri İle Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişki". *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 36(387), 12-20.

- Selçuklu, A.E. (2013). Örgütsel Bağlılığın Bir Yordayıcısı Olarak Kurum Kültürü Ve Psikolojik Dayanıklılık: Okulöncesi Öğretmenler Üzerine Bir Çalışma (Yüksek Lisans Tezi) Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Serin, N. ve Öztürk, S. (2007). Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 117-128
- Seyhan, D. ve Zincir, H. (2009). Tutuklu / hükümlü gençlerin benlik saygısı düzeyleri ile aile özelliklerinin incelenmesi ve aralarındaki korelasyonun belirlenmesi. *Aile ve Toplum*, 5 (19), 7-24.
- Sezer, S. (2001). 12. Özel eğitim Kongresi Yöntemler yaklaşımlar Stratejiler, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları Yayın No.-193
- Sezer, Ö. ve Oğuz, V. (2010). Üniversite öğrencilerinde kendilerini değerlendirmelerinin ana baba tutumları ve bazı sosyo demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 743-758.
- Silliman, B. (2004). Concept development of family resilience: A study of Korean families with a chronically ill child. *Journal of Clinical Nursing*, 13 (5), 636-645.
- Silverman, W. K. ve Field, A. P. (2011) Anxiety Disorders in Children and Adolescents Second Edition cambridge university press
- Sipahioğlu, Ö. (2008). Farklı risk grubundaki ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sun, Y. (2001). Family environment and adolescents' well being before and after parents' marital disruption: A longitudinal analysis. *Journal of Marriage and the Family*. 63, 697-713
- Steinberg, L. (2007). Ergenlikte aileler. Ergenlik. (1. Baskı) içinde (149-184). (S.A.Sevim, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi
- Şimşek Yüksel, D. (2006). Grupla Psikolojik Danışmanın Ana – Babası Boşanmış Ergenlerde Boşanmanın Olumsuz Etkileri İle Başa Çıkma Stratejileri ve Benlik Saygıları Üzerindeki Etkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi, Mersin.

- Tarhan, N. (2012). Sen, ben ve çocuklarımız. (2. Baskı). İstanbul: Timas Yayınları.
- Taşgit, M. (2012). *Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı ve Karar Verme Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey, Karaman:
- Temel, F. & Aksoy, A. (2001). Ergen ve gelişimi. Yetişkinliğe ilk adım [Adolescent and development. First step to adolescence]. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Temel, D. (2008). *The role of perceived social problem solving, narcissism, self-esteem and gender in predicting aggressive behaviors of high school students*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Terakye, G. (1989). Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Benlik Saygısının İncelenmesi, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi* 5 (3) ss 15-24.
- Terzi, Ş. (2005). Öznel iyi olmaya ilişkin psikolojik dayanıklılık modeli. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerin kendini toplama gücünün içsel koruyucu faktörlerle ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 297-306.
- Toole, J. O. (1995) Enhancing Self esteem An I.N.T.O. Publication
- Top, F. Kaya, B. (2009). Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Benlik Saygıları ve Atılganlık Düzeylerinin Sosyodemografik Özellikleri Açısından İncelenmesi. *New/Yeni Symposium Journal*. Cilt 47 Sayı 4.
- Turan, A. F. (2006). *Üniversite öğrencilerinin ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalarını yordamada yalnızlık, benlik saygısı, yaş, cinsiyet ve romantik ilişki yaşama durumunun rolü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Tusaie, K. R. ve Patterson, K. (2006). Relationships among trait, situational, and comparative optimism: clarifying concepts for a theoretically consistent and evidencebased intervention to maximize resilience. *Archives of Psychiatric Nursing*, 20, 3, 144-150
- Türkarlan, N. (2007). Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları, *Aile ve Toplum* 3(11), 99-108.

- Uçar, T. (2014) Özel Eğitim Okulu Öğretmenlerinin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Ve Mesleki Sosyal Destek Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (İstanbul İli Avrupa Yakası Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Ülker Tümlü, G. Ve Recepoğlu, E. (2013). Üniversite Akademik Personelinin Psikolojik Dayanıklılık ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi Cilt/Volume 3, Sayı/Number 3, Aralık/December 2013; Sayfa/Pages 205-213
- Ülker Tümlü, G. (2012) Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Farklı Üniversite Öğrencilerinin Temas Engellerinin İncelenmesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Wang H, Amato (2000) PR. Predictors of divorce adjustment: stressors, resources, and definitions. J Marriage Fam, 62, 655-668.
- Yalım, D. (2007). *First year college adjustment: The role of coping, egocentricity, optimism and gender*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü.
- Yanbaşı, G. (1996). *Kişilik Kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuğu tanımak ve anlamak*. İstanbul: Remzi Yayınevi
- Yavuzer, H. (2013). *Anne Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2000). *Eğitim ve Gelişim Özellikleriyle Okul Çağı Çocuğu*. İstanbul: Remzi Kitabevi,
- Yiğit, A. (2007). *Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin iş Doyumu Tükenmişlik ve Ruh Sağık Düzeylerinin Çeşitlik Değişkenler Açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Niğde.
- Yörükoğlu, A. (2012). *Çocuk ruh sağlığı*. (32. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yu, X. ve Zhang, J. (2007). Factor analysis and psychometric evaluation of the connordavidson resilience scale (CD-RISC) with Chinese people. *Social Behavior and Personality*, 35 (1), 19 – 30.

EKLER

Ek-1 Kişisel Bilgi Formu

Sevgili Arkadaşlar,

Akademik amaçla hazırlanmış olan bu çalışmaya katkıda bulunmayı kabul ettiğiniz ve zaman ayırdığınız için teşekkür ederim Ankette üç bölüm bulunmaktadır. Bölüm I'de kişisel ve eğitimsel durumunuzla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Diğer bölümlerin başında gerekli açıklamalar bulunmaktadır. Çalışma gönüllülük esasına bağlı olup, soruların samimi ve objektif, tarafsız olarak cevap vermeniz araştırma bulgularının geçerli olması için gereklidir. Lütfen hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız. Sonuçlar toplu olarak değerlendirileceğinden isim yazmanıza da gerek yoktur.

Sabri ÇAKAR
Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Klinik Psikolojisi Yüksek Lisans Öğrencisi

SOSYO DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1-Cinsiyetiniz nedir?

() Erkek () Kız

2-Yaşınız: () 14 () 15 () 16 () 17 () 18 ve üzeri

3-Kaçıncı sınıfta okuyorsunuz: () 9. () 10. () 11. () 12.

4-Anne-Baba birlikte mi yaşıyor?

Birlikte ()

Ayrı ()

5.Eğer Anne baba boşandıysa kaç yıl önce boşandı?..... yıl oldu

6-Anne- Babanızın Yaşama Durumu nedir?

Anne: () Yaşıyor () Vefat

Baba: () Yaşıyor () Vefat

7.-Ailenizin gelir durumu nasıl?

İyi () 3500 TL ve üstü

Orta () 1500 TL-3499 TL

Kötü () 1500 TL altı

8-Anne- Babanızın Eğitim Durumu nedir?

Anne: ()İlkokul ()Ortaokul ()Ortaokul ve Üzeri ()Okuma yazma bilmiyor

Baba:()İlkokul ()Ortaokul ()Ortaokul ve Üzeri ()Okuma yazma bilmiyor

9-Sizinle birlikte kaç kardeşsiniz?

()1 ()2 ()3 ()4 ()5

10.Yaşamınız boyunca travmatik bir olay yaşadınız mı?

()Kaza ()Deprem ()Aileden birinin Ölümü
()Aile içi şiddet ()Taciz ()Diğer

11.Uzun süreli bir hastalığınız var mı? (Şeker hastalığı, çölyak vb.)

()Var ()Yok

Varsa Nedir?.....

12.Kendilerinde veya aile bireylerinden birinde psikiyatrik tanı almış bir ruhsal hastalık var mıdır?

()Var ()Yok

Varsa Nedir?.....

13. Varsa Ruhsal Hastalık Kimdedir?

() Anne () Baba () Kardeş () Diğer

Ek-2 Coopersmith Özsaygı Envanteri(CÖE)

Aşağıda her insanın zaman zaman hissedebileceği bir takım durumlar maddeler halinde sıralanmıştır. Bu maddelerde belirtilen ifadeler, eğer sizin genellikle hissettiklerinizi tanımlıyor ve çoğunlukla size uygun geliyorsa ilgili sorunun karşısındaki “Evet” sütununa bir (X) işareti koyunuz. Bu ifadeler eğer genellikle sizin hissettiklerinizi tanılamıyor ve çoğunlukla size uygun gelmiyorsa bu durumda da “Hayır” sütununa bir (X) işareti koyunuz.

Envanterde yer alan soruların doğru ya da yanlış cevapları yoktur. Bu nedenle yanıtlarınızı verirken mantığınızdan çok duygularınıza kulak vermeyi unutmayınız. Kararsız kaldığınız durumlarda bile sadece bir seçeneği işaretleyiniz. Herhangi bir maddeye ilişkin her iki seçeneği de işaretlediğinizde ya da her iki seçeneği de boş bıraktığımızda bu soru maddesine ilişkin yanıtınızın geçersiz sayılacağını unutmayınız.

Evet Hayır

- () () 1- Başıma gelenlerden genellikle rahatsız olmam.
() () 2- Sınıfın huzurunda konuşma yapmak bana çok güç gelir.
() () 3- Eğer gücüm yetse kendimle ilgili değiştirmek istediğim pek çok özelliğini var.
() () 4- Herhangi bir konuda fazla zorlanmadan karar verebilirim.
() () 5- İnsanlar benimle birlikteyken hoş ve eğlenceli vakit geçirirler.
() () 6- Evdeyken kolayca canım sıkılır keyfim kaçır.
() () 7- Yeni şeylere alışmam uzun zaman alır.
() () 8- Yaşıtlarım tarafından seviliyorum,
() () 9- Anne-babam genellikle duygularımı dikkate alır.
() () 10- Genellikle pek direnmeden. kolayca pes ederim.
() () 11- Anne benden beklentisi çok fazla (aşırı derecede).
() () 12. Olmak istediğim gibi davranmakta yani kendim olmakla oldukça zorlanıyorum.
.....(Devamı ilave edilmemiştir).

Ek-3 Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği(EPDÖ)

Sevgili Öğrenciler:

Lütfen aşağıdaki maddeleri dikkatle okuyarak her maddede yer alan ifadenin size ne derece uygun olduğuna (sizi ne derece tanımladığına) karar veriniz. Vereceğiniz cevapların doğru ya da yanlışı yoktur. Verdiğiniz karara göre aşağıdaki ifadeleri dikkate alarak yanındaki boşluklardan bir tanesine çarpı (X) işareti koyunuz. Lütfen boş bırakmadan hepsini işaretlemeye çalışınız. Samimi olarak cevap vereceğinize inanıyor ve katılımınızdan dolayı teşekkür ediyorum.

		Bana Çok Uygun	Bana Uygun	Bana Uygun Değil	Bana Hiç Uygun
1	Ailem benimle gerçekten ilgilenir.				
2	Ailem başarılı olacağıma inanır.				
3	Ailemle eğlenceli zaman geçiririm				
4	Aile içinde alınan kararlarda fikirlerim dikkate alınır				
5	Yaşam zorluklarına karşı dayanıklıyım.				
6	Zor şartlarda dahi serinkanlı davranabilirim.				
7	Genelde olaylara kötümser bakarım.				
8	Ailem paylaşacak bir şeyim olduğunda beni dinler.				
9	Ailem sorunlarım olduğunda bunu fark eder.				
10	Öğretmenlerimden benimle gerçekten ilgilenen kimse yok.				
11	Öğretmenlerim içinde yaptığımı takdir eden kimse yok				
12	Ailemin yanında bulunmaktan mutluluk duyarım.				
13	Şartlar değiştiğinde ne yapmam gerektiğini çabucak anlarım				
14	Kendimde hedeflerime ulaşacak kararlılığı göremiyorum				
15	Sorumluluk almak bana zor geliyor				

.....(Devamı ilave edilmemiştir).

Ek-4 Ölçek Kullanım İzinleri

Coopersmith Özsaygı Envanteri Kullanım İzni

Gelen Kutusu x

🖨️ 📧 📧

Sabri Çakar <sabricakar@gmail.com>

Alıcı: metinpiskin, mpiskin

Merhaba Metin hocam

Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji bölümünde yüksek lisans öğrencisiyim. Coopersmith Özsaygı Envanterini yüksek lisans araştırmam da izniniz olursa kullanmak istiyorum.

Saygılarımla

Sabri Çakar

Metin Piskin

Alıcı: bana, mpiskin

Merhaba,
Envanter ve bazı yayınlarım ektedir. Envanteri tez çalışmanızda kullanabilirsiniz. Başarılar.

EPDÖ Kullanım İzni

Gelen Kutusu x

Sabri Çakar <sabricakar@gmail.com>

Alıcı: Sefa, yunus

Merhaba Sefa ve Yunus hocalarım

Yüksek lisans tezimde Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin (EPDÖ) kullanımını uygun görür müsünüz?

Saygılarımla

Sefa Bulut

Alıcı: bana, yunus

Merhaba tabi kullanabilirsin sorun yok.

Prof. Dr. Sefa Bulut
İbn Haldun University
Head of Counseling Psychology and Guidance Department
İstanbul, Turkey

Ek-5 Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzni

**T.C.
BURSA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü**

Sayı : 86896125-605.01-E.7676959

16.04.2018

Konu : Sabri ÇAKAR'ın Araştırma İzni

MÜDÜRLÜK MAKAMINA

İlgi : Milli Eğitim Bakanlığının Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri konulu 22/08/2017 tarihli ve 2017/25 sayılı Genelgesi.

Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji yüksek lisans programı öğrencisi Sabri ÇAKAR'ın "Ortaöğretim Okullarında Öğrenim Gören Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Öğrencilerde Benlik Saygısı ile Psikolojik Dayanıklılık" konulu araştırma isteği Sabri ÇAKAR'ın 03/04/2018 tarihli ve 7076397 sayılı dilekçesi ile bildirilmektedir.

Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji yüksek lisans programı öğrencisi Sabri ÇAKAR'ın "Ortaöğretim Okullarında Öğrenim Gören Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Öğrencilerde Benlik Saygısı ile Psikolojik Dayanıklılık" konulu araştırmasını Müdürlüğümüze bağlı Yıldırım İlçesi Yıldırım Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Yeşilyayla Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Ertuğrulgazi Anadolu Lisesi ve Yıldırım İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ndeki 11. ve 12. Sınıf öğrencilerine araştırma yapma isteği ilimizde oluşturulan "Araştırma Değerlendirme Komisyonu" tarafından incelenerek değerlendirilmiştir. Araştırma ile ilgili çalışmanın okul/kurumlardaki eğitim öğretim faaliyetleri aksatılmadan, araştırma formlarının aslı okul müdürlüklerince görüldükçe ve gönüllülük esası ile okul müdürlüklerinin gözetim ve sorumluluğunda ilgi Genelge çerçevesinde uygulanması ayrıca araştırma sonuçlarının Müdürlüğümüz ile paylaşılması komisyonumuzca uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Müşak GENCER
İl Millî Eğitim Şube Müdürü

OLUR
16.04.2018

Sabahattin DÜLGER
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdürü

ÖZGEÇMİŞ

Sabri Çakar 1985 yılında Kayseri’de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Kayseri’de, lise öğrenimini ise Bolu’da tamamlamıştır. 2004 yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünü burslu olarak kazanmış, 2009 yılında mezun olmuştur. 2016 yılında İstanbul Esenyurt Üniversitesi Klinik Psikoloji Tezsiz Yüksek Lisans programını tamamlamıştır. Bütüncül Psikoterapi, Cinsel Terapi, Aile Danışmanlığı ve EMDR alanlarında eğitim almış olup MEB’e bağlı farklı kurum ve kuruluşlarda çalışmıştır. Bireysel, Çift, Ergen ve Aile Danışmanlığı alanlarında çalışmalarını sürdüren Sabri Çakar, evli ve 1 çocuk babasıdır.

İNTİHAL RAPORU

EBEVEYNLERİ BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE BENLİK SAYGISI İLE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK

ORIGINALITY REPORT

11%

SIMILARITY INDEX

7%

INTERNET SOURCES

3%

PUBLICATIONS

8%

STUDENT PAPERS

MATCH ALL SOURCES (ONLY SELECTED SOURCE PRINTED)

4%

★ Submitted to Beykent Üniversitesi

Student Paper

Exclude quotes Off

Exclude bibliography Off

Exclude matches Off

ETİK KURUL ONAYI

BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

30.03.2018

Sayın Yrd. Doç. Dr. Füsun Gökkaya

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na yapmış olduğunuz YDÜ/SB/2018/104 proje numaralı ve **“Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Ortaöğretim Öğrencilerinde Benlik Saygısı İle Psikolojik Dayanıklılık”** başlıklı proje önerisi kurulumuzca değerlendirilmiş olup, etik olarak uygun bulunmuştur. Bu yazı ile birlikte, başvuru formunuzda belirttiğiniz bilgilerin dışına çıkmamak suretiyle araştırmaya başlayabilirsiniz.

Doçent Doktor Direnç Kanol

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Raportörü

Not: Eğer bir kuruma resmi bir kabul yazısı sunmak istiyorsanız, Yakın Doğu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na bu yazı ile başvurup, kurulun başkanının imzasını taşıyan resmi bir yazı temin edebilirsiniz.